

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

10

ÖSZ-FARKAS ERNŐ

*Egyházszakadások
Mintázatok és tanulságok*

SZÜCS KINGA

*Az apokaliptika nyelvezetének
felbukkanása az ökológiai
válságjelenségek leírásában*

KOVÁCS VIKTOR

A mindenkinek szent város

Kedves Olvasó!

Ősz-Farkas Ernő a vallási közösségek életében kialakuló szakadások szociológiai, társadalmi, lélektani okait és vezetéstechnikai törvényszerűségeit mutatja be a Heted-napi Adventista Egyházban 1956–1975 között lezajlott három szakadás mintázatának összehasonlításán keresztül. Mindezen tapasztalatokat figyelembe véve a szerző szeretne segítséget is adni az egyházi vezetőknek a bizonyítékalapú vezetési elvek alkalmazásához a megbékélési folyamatokban.

A 21. század első negyedének végére kezd általánosan elfogadottá válni, hogy olyan polikrizis-állapotban élünk, amelynek összetevői között a környezeti válság az egyik legfontosabb tényező – fogalmaz munkájában Szűcs Kinga. A krízis leírásaival a hétköznapi médiában és a tudományos elemzésekben egyaránt találkozunk, a különböző műfajok nyelvi jellegzetességei, képhasználata és egyéb stílusi jegyei gyakran mutatnak nagyfokú hasonlóságot, ami kisebb részben a két közelítésmód egymásra gyakorolt hatásából ered, sokkal inkább meghatározza azonban a nyelvi tájékozódás közös forrásvidéke: a bibliai (és apokrif) apokaliptika. A szerző egyebek mellett kitér arra is, milyen jelentéstartalmak bomlanak ki az eredetileg vallásos szövegek szekuláris használatából.

Az igehirdetési előkészítők a *Szenháromság ünnepe utáni huszonkettediktől az egyházi esztendő utolsó (örök élet) vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Októberi számunk szerzői

Börönte Márta lelkész – Budapest

Buday Zsolt lelkész – Bénye

Csermely Péter egyetemi lelkész, biokémikus, a MTA
rendes tagja – Budapest

Iványi Gábor metodista lelkész – Budapest

Kocsár-Kozma Anett hitoktató lelkész – Nyíregyháza

Kovács Viktor egyetemi lelkész, doktorandusz, mentál-
higiénés szakember – Budapest

Nagy-Szabolcs Roland hitoktató lelkész, doktorandusz
– Budapest

Ősz-Farkas Ernő adventista lelkész, teológus, gyógyszerész
– Budapest

Réz-Nagy Zoltán lelkész – Budapest

Szente-Réth Katalin iskolalelkész – Békéscsaba

Szentpétery Péter nyugalmazott lelkész, teológus
– Budapest

Szlaukó-Bobál Orsolya lelkész, bölcész – Cegléd

Szűcs Kinga egyetemi adjunktus, teológus, bölcész
– Budapest

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a
Creative Commons BY-NC-ND 4.0
licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Jasper-Makay Emese – Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítótérv: János Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 17 500 Ft; fél évre: 8750 Ft. Egy szám ára: 1650 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 4 1 0 7

Össztánc szeretetben

JSir 3,22–23

■ BÖRÖNTE MÁRTA

Hálás szívvel járom az életem táncát. Megfogta a Mindenható a kezem, és táncba hívott. Biztonságot ad, ahogy vezet szüntelen. Egy lépés az örömben, egy lépés a nehézségben. Szeretem, ahogy megpörget, és élvezem játékos szeretetét. Naponta újra és újra élem a csodás pillanatokot, a kapcsolódást szívtől szívemig.

Hiszem, a szeretettáncom egyik titka a szemlélődés. Csak úgy együtt lenni a jelenben, az Úrral, megélni kegyelmi pillanatokot mámoros érzés.

Köszönöm, Istenem, hogy mielőtt megoldanád a problémámat, előtte meghallgatsz, megtörténik a kapcsolódás. Elmondhatom, milyen érzések vannak a szívemben. Beszélgetünk, mit felejtettem el, vagy a tánclépést hogyan hibáztam el. A sorrend a kulcs kettőnk beszélgetésében. Először kapcsolódni hozzád, együtt lenni az éltető jelenben, utána küldöd a megoldást.

Szívemben azt érzékelem, Jeremiás is ezt élhette meg, amikor így üzen: *„Jó csendben várni az Úr szabadítására.”* (JSir 3,26)

Időnként felcserélem a sorrendet, és ingerült leszek, elfáradok, akadályokat látok kihívások helyett, beleragadok a szerepembe, elfelejtek szeretetben kapcsolódni hozzád.

Örülök, hogy a mindennapok rohanásaiban megállítasz. Akkor kiveszem az éleztárságból a táncrendet, és olvasom: mindennap megújítom rajtad irgalmamat. Mindennap!

Most eszembe jut Carlo Caretto 20. századi olasz misztikus gondolata: odaát nincs más, csak a szeretet, ezért tanulunk meg szeretni.

Számomra nem könnyű a tanulás folyamata. Kórházban jártunk a fiatalokkal elfekvő osztályon. Láttunk a kórteremben haldokló embert, éreztük a kórház „illatát”, fagyos csöndet, tehetetlenség bénító erejét. A fiatalokkal elénekeltük: „A kis Jézus megszületett, örvendjünk...” Az ének hallatán megcsillant a szeretetet a betegek szemében. A lélek derűjével elkezdtek mosolyogni, mert a szívükben megéreztek a gyermekkorban átélt istenélményt: „Úgy szeretlek, ahogy vagy, gyermekem, és gondoskodom rólad minden körülmények között!” A betegek tettek tanúságot a fiataloknak erről: *„Szeret az Úr, azért nincs még végünk, mert nem fogyott el irgalma...”* (JSir 3,22)

Úton vagyok, és céloom, hogy szeretet adjak és befogadjak. Ez számomra a szeretet körforgása. Boldogságos szívvel tapasztalom, hogy az Úr együtt teszi meg velem az utat. Időnként felemel, hordoz. Bölcsességre vezető történetei útmutatást adnak. Megérintett annak a fiatalnak az életútja, aki misszionárius akart lenni. Álmodozott egy távoli országról, hogy odautazik. Viszi a Bibliáját, és Is-

ten szeretetéről tesz bizonyosságot. Lelkesedése növekedett benne, csak erre gondolt. Meglátogatta lelkészét, és beszélt a tervéről. Lelkipásztora szeretettel fogadta, imádkoztak Isten válaszáért. Csendes percek után megszólalt a lelki vezető: „Bátorítalak, hogy menj el, vásárolj egy krétát! Utána egy csendes helyen térdelj le, rajzold magad körbe a krétával! Imádkozz, és a missziói szolgálatot kezd el a körön belül! Utána indulhatsz el külmisziói tanulmányokra.” A fiatal megértette, átérezte, hogy akkor tud igazán másokat szeretni, ha önmagát ismeri, elfogadja, szereti.

Reformáció hónapja van. Miben akarsz megújítani, Istenem, a krétával körberajzolt körön belül? A szereteted melyik leckéjét ismétlem át? Mennyire érzem a jelen pillanatban, hogy szeretsz? Parányit? Kicsit? Félig? Teljesen?

Szeretem János evangéliumában olvasni Jézus Krisztus szavait: „*Ahogy engem szeretett az Atya, úgy szeretlek én is titeket: maradjatok meg az én szeretetemben! Ha parancsolataimat megtartjátok, megmaradtok a szeretetemben, ahogyan én mindig megtartottam az én Atyám parancsolatait, és megmaradok az ő szeretetében. Ezeket azért mondom nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek, és az örömtök teljes legyen.*” (Jn 15,9–11)

Talán békésebb lenne az emberiség, ha többször mutatnánk meg a teljes örömet, amelyet kapunk tőled, Istenem.

Meghatódva láttam egyszer, hogy egy édesanya két adag süteményt küldött lányával a szomszédba ajándékként. Egyik adagot a szomszéd családnak, a másik adag, amit majd a megajándékozott ad tovább. Az édesanya szívében teljes szeretet volt, sőt... Hiszem, hogy a túlcorduló szeretet által, amelyet odaajándékozhatunk másoknak, valósággá válhat Jeremiás könyvéből Isten ígérete: „...*békességet és nem romlást tervezek, és végül megadom nektek, amiben reménykedtek.*” (Jer 29,11)

Álmod, hogy megtapasztalja minden ember Isten teljes szeretetét napról napra, és megtörténjen a kapcsolódás szívtől szívig.

Túrmezei Erzsébet is megmutatja *Isten szeretet* című versében az utat.

Te kedves kis tamási templom,
kívánni neked többet lehet-e,
mint hogy öleljen át benned
kicsiket, nagyokat.
öregeket, fiatalokat
mindig Isten szeretete!

Töltse be örömmel a szíveket,
hogy Ő minket öröktől szeretett,
hogy szent Fiát értünk halálra adta,
Őbenne kínál örök életet!
Legyen életünk kősziklaalapja
a boldog hit, hogy „Isten szeret”!

Szeretet! Szeretet! Időnként egy t-vel, időnként két t-vel írja. Mindkét esetben Isten szeretetéről beszél az evangélikus költő. Az Úr szeret, és szeretett gyermeke vagyok. Ízlelgessük: az Úr szeretet! Szeretett gyermeke vagyok Istennek.

Teológuskoromban kezembe került Kun Erzsébet *Családmesék – A szeretet tankönyve* című kötet. Azóta is többször elolvasom a párbeszédet édesanya és lánya között:

„– Tulajdonképpen hogy terem a szeretet? – kérdeztem egyszer anyát.

– Magról vetik – nevetett rám.

– És honnan szerzik hozzá a magot?

– Nem kell azt szerezn. Belőlünk magunkból pereg. S megfogam a tenyér simogatásában, a szem pillantásában, minden ölelésben.”

A gyermek szívbéli mottója lett: szeretni érdemes.

Egyházzakadások

Mintázatok és tanulságok

■ ÓSZ-FARKAS ERNŐ

Adventista Teológiai Főiskola
adjunktus
E-mail: oszfarkas@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.10.1

- **Konfliktusok mindig voltak és lesznek egy vallási közösség életében, amelyek idővel segítséggel vagy anélkül megoldódhatnak, a virtuális szakadások viszont nem. Ha a konfliktusokból szemben álló székértáborok lesznek, a küldetés, hitvallás, teológiai látás, etikai kérdések értelmezésében kibékíthetetlen ellentétek jönnek létre, liberális-konzervatív irányzatok közötti frontok keletkeznek, a szakadás valóssá válik akkor is, ha formálisan senki nem hagyja el az egyházat. A tanulmányban bemutatott disszertáció a szakadás és a megbékélés témakörében megoldási kulcsokat adhat a vallási széthúzások kezelésében. Továbbá a jelen tanulmány a Hetednap Adventista Egyházban 1956–1975 között lezajlott három szakadás mintázatát hasonlítja össze egy történelmi egyház első világháború utáni két szakadásával, valamint nemzetközi szintéren ismert és vizsgált szakadások általános jellemzőivel. A szakadások szociológiai, társadalmi, lélektani és vezetéstechnikai törvényszerűségeket követnek, annak ellenére, hogy a szellemi vezetők mindig megtalálták a teológiai, lelki indoklást.**

Kulcsszavak: egyházzakadás / pártállam / megbékélés / kiségyház / múltértelmezés

Jelen tanulmány az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megvédett disszertációm¹ rövid kivonatát tartalmazza a téma indoklásának és relevanciájának bemutatásával. Ezen túl az értekezés kérdésfelvetéseiből egyet szeretne kiemelni, ami az egyházzakadások mintázatára és tanulságaira irányítja a figyelmet. A kutatás alapját képező esettanulmányt egy hazai kiségyház életében bekövetkező szakadás,² majd negyven évvel később megvalósuló megbékélés története szolgáltatta.

¹ A *vallásos szervezeti kultúraváltás motivációi és vezetői kihívásai a Keresztény Advent Közösséghez tartozó tagok Hetednap Adventista Egyházhoz való csatlakozásának fényében* címmel. A védés időpontja: 2024. január 12.

² A Hetednap Adventista Egyházat érintő és részletesebben kutatott 1975-ös szakadás előtt két kisebb törés is megrázta az egyházat, amelyekkel a tanulmány második része foglalkozik.

A disszertáció bemutatása

Előzmények

2015. április 23-án a Keresztény Advent Közösség (a továbbiakban Kerak)³ és a Hetednapos Adventista Egyház⁴ (továbbiakban HNA) hivatalban lévő vezetői aláírták a megbékélési dokumentumot *A tárgyalódelegációk átfogó rendezési javaslata* címmel, amelynek eredményeként több mint hétszáz fő döntött a csatlakozás mellett, ami egy ötezer főt számláló hazai kisegyház életében rendkívüli történelmi számítású lelki, szociológiai, mint vezetésstudományi szempontból.

A nézeteltérések, konfliktusok, viták és szakadások állandó kísérőjelenségei a keresztény egyház történetének. A szakadások okainak nagy részét különböző kutatások feltárták,⁵ ugyanakkor kevés irodalma van a keresztény felekezeteken belüli megbékélés, egyesülés folyamatának. A Kerak tagsága mintegy 60%-ának⁶ integrálása önmagában is különlegességnek számít, miután a négy évtized alatt legalább nyolc nagy, nemzetközi mediációs segítséggel lefolytatott egyesülési kísérlet kudarcba fulladt. Negyven év alatt a Kerak – a HNA szemszögéből nézve – sajátos közösséget alakított ki, és szokásai, működési elvei, tanítási irányzatai egyre távolabb sodorták a HNA működési rendjétől és teológiájának fő áramlatától. A különbözőségek sajátos kultúrát alakítottak ki, ami külön identitást adott a kiszakadtaknak, és lelki gátat épített a visszatérés előtt. Bár szociológiai szempontból nézve semmi esély nem volt rá, 2011-től a tagok, a lelkészek nagy része, valamint a második generációhoz tartozó új vezetés is támogatni kezdett egy olyan folyamatot, amely lehetővé tette számukra a 2015. évi csatlakozást. Ez idő alatt a két egyház tárgyaló delegációja nyolc alkalommal találkozott egymással, ami elvezetett a csatlakozás elvi kérdéseitől a gyakorlati lépésekig.

A kutatás célja és jelentősége

A disszertáció célul tűzte ki a fenti esettanulmány alapján megvizsgálni az egyházon belüli szervezeti kultúráváltás sajátosságait, ennek motivációit és vezetői kihívásait a folyamat különböző szakaszaiban. Mivel a kereszténység története tele van szakadásokkal, a pozitív történetek elemzése és kutatása új szempontokat adhat az egyházvezetésnek a megbékélés munkálásában. A szakadás okainak feltárása és elemzése segítséget nyújthat a megbékéléshez vezető út megértésében. A csatlakozás alapmotívumainak feltárása olyan modellek felállításához vezethet, amelyek más keresztény közösségekben is segíthetik a megbékélést hasonló helyzetekben. Másodsorban a kutatás eredményei mérlegre tehetik a vállalati közegben született kultúráváltási modellek használhatóságát. A disszertáció kísérletet tett

³ A Keresztény Advent Közösség (Kerak) 1975-ben kiszakadt a Hetednapos Adventista Egyházból. Kezdetben „Egervári csoport” néven vált ismertté, majd a rendszerváltást követően önálló egyházként regisztráltatta magát.

⁴ Az egyháznak (2022 decemberében) világszerte mintegy 22,3 millió felnőtt, aktív, aláírással megkeresztelt tagja van, akik 216 országban (950 nyelven) szervezett módon élnek hitéletüket. <https://adventista.hu/kik-az-adventistak/> (megtekintés: 2023. június 23.); vö. 2023 *Annual Statistical Report, New Series, Volume 5*. Seventh-day Adventist Church, Silver Spring, 2023. Web: <https://documents.adventistarchives.org/Statistics/ASR/ASR2023.pdf>. (Letöltés: 2023. június 23.)

⁵ A protestáns egyházakban történt szakadások okairól bővebben lásd BRUCE 1990.

⁶ 2015-ben, a csatlakozás előtti negyedévben 1516 tagot tartott nyilván a Kerak. A szervezet akkori főtítkárnak becslése szerint ez a szám legkevesebb 20%-ban nem gyakorló, csak papíron létező egyháztagokat takart. A Kerakból 742 aktív, gyakorló tag csatlakozott a Hetednapos Adventista Egyházhoz.

egy vallásos szervezeti kultúraváltási modell kialakítására. Harmadsorban a csatlakozást elindító motivációk kutatása segítheti a vezetést az integrációs folyamat irányításában, a sajátos vezetői feladatok meghatározásában. Az egyházi vezetéstudomány általában kevés hangsúlyt kap a teológiai oktatásban. A disszertáció szeretne segítséget adni egyházi vezetőknek a bizonyítékalapú vezetési elvek alkalmazásához megbékélési folyamatokban.

Mint minden kutatásban, itt is tetten érhető a szerző érdeklődése és érintettsége, ezért helyénvaló tisztázni a disszertáció témaválasztásának személyes indokait. A csatlakozás folyamatának átélője és akkori egyházi vezetőként⁷ alakítója voltam a tárgyalási delegáció tagjaként. Szerettem volna kipróbálni, mit jelent a valóságban a korábbi szerepkörből kilépve, önvizsgálattal, a torzító lencsék beazonosítása mellett a kutatói objektivitás szándékával, kritikai elemzéssel megvizsgálni, mi az, ami történt vagy történhetett volna.⁸ Másodsorban szerettem volna azt a jó hírt terjeszteni, hogy érdemes hinni a csodában, van megbékélés, a gyógyulás lehetséges (még akkor is, ha ez nem terjedt ki a két egyház egészére, ezért nem beszélhetünk egyesülésről, mindenkit érintő megbékéléstől). A csoda szót bátrabban használom, miután Helmut KOHL (2009) a német nemzet újraegyesítését, a berlini fal lebomlását csodának nevezte. Ha ő leírhatta szekuláris elemzésben, akkor keresztény közegben is helyénvaló lehet az elválasztó falak lebomlását hasonló módon látni.⁹ Negyven év elteltével, kölcsönösen okozott sebek után egy kiségyház átélte a csatlakozás, a megbékélés örömét, és elindult a gyógyulás útján. Harmadsorban szerettem volna emléket állítani a csatlakozás eseményének, azzal a szándékkal, hogy a HNA ne felejtse el a szakadás és a megbékélés tanulságait. Végül, de nem utolsósorban a megbékélést szerettem volna munkálni, mert a csatlakozási dokumentum aláírása a kutatás tanulságai szerint nem a folyamat vége, hanem csak a kezdete volt. A folyamat komplexitásának feltárása, a történetek különféle átélésének összegzése segíthet egymást megérteni, elfogadni különféle elvárások megfogalmazása helyett.

A jelent soha nem lehet megérteni a múlt nélkül, de aki erre vállalkozik, arra is számíthat, hogy akaratlanul is sebeket tép fel. Ezt a kockázatot azzal az alázattal vállalom, hogy aki végigolvassa a disszertációt és továbbgondolja a gyakorlati alkalmazás lehetőségeit, talán megéri a gyógyító szándékot. Fazakas Sándor a disszertációban többször idézett *Emlékezés és megbékélés* című művében hangsúlyozza, hogy a múlt feltárt összefüggéseibe való betekintés segíthet, hogy „a ma élő nemzedék lehetőleg profitáljon: több belátást, józanságot, felelősségtudatot nyerjen az előtte járók hibáiból tanulva.” (FAZAKAS 2004, 24. o.) A személyes motivációk összessége egybeesik a gyakorlati teológiai kutatás Bennett által megfogalmazott céljával. Szerinte a kutatás mögött mindig ott lehet egy vágy a jelenségek mélyebb megértésére, azzal a szándékkal, hogy a másként látás, amelyet a folyamat eredményez, felkeltse legalább a gyanút, hogy a dolgok nem folytatódhatnak úgy, ahogy addig. Meglátása szerint a gyakorlati teológiai kutatás változást szeretne hozni szakmai, személyi, közösségi, elméleti vagy gyakorlati síkon, vállalva azt a kockázatot, hogy az út végén részben vagy teljesen meglepő eredmények születnek (BENNETT et al. 2018, 8–9. o.). Ennek a célkitűzésnek a szellemében készült a disszertáció.

⁷ HNA Dunamelléki Egyházterület (püspökségnek megfelelő egyházszerkezeti egység) elnöki tisztségében, 2008 és 2021 között, négy választási ciklusban.

⁸ A kutató korlátainak és torzító lencséinek beazonosítása részletesen a disszertáció II.2.4.1. fejezetében olvasható.

⁹ A disszertáció munkaanyagának egyik bírálója szerint az esettanulmány és a Kohl által feldolgozott történelmi példa között sok párhuzam fedezhető fel.

A kutatás módszertana

A kutatás módszertana a vonatkozó szakirodalom elemzését kombinálja a fókuszcsoportokra alapozott kvalitatív analízissel, csoportinterjúk alkalmazásával. A kvalitatív módszer lehetőséget biztosít a motivációk mélyelemzésére. A kutatás hat fókuszcsoportban (köztük a csatlakozók, a csatlakozást elutasítók és a fogadó egyház tagjainak és lelkészeinek képviselőivel) zajlott, amelynek során mintegy százötven oldalnyi átirat született. A módszer lehetőséget adott a különböző háttérű, egyházhoz csatlakozott személyek attitűdjé, illetve a csatlakozók és maradók gondolkozása közötti különbségek kutatására. A csatlakozók integrálása kultúraváltási folyamatként értelmezhető, amelynek fázisait próbálta beazonosítani a kutatás.

A múltértelmezés szubjektivitása

Véleményem szerint a szakadás történetének, körülményeinek, okainak megértése nélkül légyenes térben jelenne meg a vizsgált jelenség. A disszertációnak nem elsődleges célja a több mint negyven évvel ezelőtti események kutatása. Nem szeretném eldönteni azt a kérdést, ami miatt negyven évig nem sikerült kiegyezni: 1975-ben kinek volt igaza, melyik fél cselekedett helyesen. A teljes igazságot csak az ismeri, aki képes belelátni az átélők indítékaiba, látja az összes összefüggést, a szervezeti dimenzióon kívül tudomása van a rejtve maradó egyéni szálakról. Nem túlzás kijelenteni, hogy a teljes történelmi igazságot csak Isten ismeri. A helyzetet tovább nehezíti a kutató saját lencséje, amely sajátos módon ferdítheti az objektivitást. A történetírásnak ezt a korlátját Romsics így fogalmazta meg: „Több mint negyedszázados kutatói tapasztalat birtokában én ma úgy gondolom [...], hogy abszolút mértékben objektív történetírás elképzelhetetlen. Ilyen nem volt, nincs, és soha nem is lesz. [...] Ezért azt gondolom, hogy a történész akkor jár el helyesen, ha minél pontosabban közli olvasójával saját nézőpontját.” (ROMSICS 2002) A fenti érveléssel egyetértve a korábbi források és a fókuszcsoportokban megjelenő személyes reflexiók alapján a disszertációban megfogalmazásra kerülnek elemzések, lehetséges okozati összefüggések, amelyek a kutatás tárgyát jelentő időszak megértése szempontjából relevánsak lehetnek, de nem ambícióm kinyilatkoztatni a múlt értelmezésének csalhatatlan verzióját. A történelemértelmezés szubjektivitásának korlátja a csatlakozási folyamat vizsgálata során rávilágított egy fontos összefüggésre: nem kell tudni a teljes történelmi igazságot ahhoz, hogy szemben álló, különféle sérelmeket elszenvedett csoportok képesek legyenek megbocsátani egymásnak. Ugyanakkor érteni kell az előzményeket ahhoz, hogy a jelen történései értelmet nyerjenek.

Gyakorlati teológiai szempontok

Richard Osmer a gyakorlati teológiát sajátos gondolkodásmódként, kutatási és megoldási szempontrendszerként jeleníti meg. Az egyházi élet kritikus kihívásainál, nehezen megoldható jelenségeinél arra inti az egyházi vezetőket és lelkészeket, hogy ne a megoldási szakasszal kezdjék a beavatkozást. Szerinte a gyakorlati teológia keretrendszerében négy lépést kell alkalmazni, amit a disszertáció felépítése is követ. Az *empirikus-leíró szakaszban* adatgyűjtés és kutatás folyik, amelynek célja mintázatok és kontextust keresni annak érdekében, hogy megértsük, mi történt. A disszertáció első há-

rom fejezete ezt a célt teljesíti. A második, *interpretációs szakaszban* létező elméleteket hív segítségül, hogy megértsük, mindez miért történt. A disszertáció negyedik fejezete létező elméletek keretrendszeréből kiindulva, a kutatási következtetésekre építve, a következő részekben egy új elméleti modell javaslatáig jut el. A harmadik, *normatív szakaszban* bibliai modell segítségével arra keresi a választ, hogy minek kellene történnie. A teológiai reflexiókkal foglalkozó fejezet erre próbál egy lehetséges választ adni. A negyedik, *gyakorlati javaslatok szakaszában* a „hogyan válaszoljunk?” jelenti a fő kérdést, amelynek nyomán stratégiák születhetnek az adott vagy jövőbeli jelenségek megoldására vagy megelőzésére (OSMER 2008, 4. o.). Osmer lépéseinél különféle diszciplínák módszereit és eszköztárát lehet és szükséges használni, de ettől még a gyakorlati teológiai gondolkodás keretrendszerében marad a disszertáció mindegyik fejezete.

Virtuális szakadások, mai relevancia

Annak ellenére, hogy voltak más egyházegyesítési kísérletek és történések is, ezek lefolyásáról, hatásáról és hosszú távú következményeiről kiterjedt kutatási elemzések nem ismertek. Több példa is felsorolható az európai kultúrkörnyezetből,¹⁰ amelyek bizonyos szempontból csatlakozási történésnek tekinthetők, de a korábbi különválásuk nem hasonlítható össze a kutatás esettanulmányában szereplő szakadással, ezért a csatlakozási folyamatok között sem lehet szoros párhuzamot vonni. Ezekhez képest a kutatott esettanulmány a szakadásnak és a megbékélésnek azt a dimenzióját szemlélteti, amikor a szakadás szereplőinek kell megbékélni és ezt követően együtt megélni közösségi szinten a hitüket, ami gyakori példaként is szolgálhat az egyházak széthúzó irányzatai és csoportjai között fennálló ellentétek rendezésére.

Egyházi, szervezeti szakadások nem történnek mindennap, de „virtuális” szétदारoltság jelen van a legtöbb egyház életében. Virtuálisnak nevezem azért, mert a szervezet keretein belül maradó szakadás nem tűnik valóságnak, csak látszólagosnak, lappangónak. Pont ebben rejlik a veszélye, mert általában a vezetés ebben a szakaszban nem fordít annyi figyelmet rá, amennyit kellene. Konfliktusok mindig voltak és lesznek egy közösség életében, amelyek idővel – segítséggel vagy anélkül – megoldódhatnak, a virtuális szakadások viszont nem. Ha a konfliktusokból szemben álló szekértáborok lesznek, a küldetés, hitvallás, teológiai látás, etikai kérdések értelmezésében kibékíthetetlen ellentétek jönnek létre, liberális-konzervatív irányzatok közötti frontok keletkeznek, az egyházat alkotó különböző csoportok polarizálódnak egyes vezetők vagy potenciális vezetők közreműködésével (hatalmi harc), a szakadás valóssá válik, akkor is, ha formálisan senki nem hagyja el az egyházat. Számolni kell azzal, hogy a társadalmi ellentétek ugyanúgy begyűrűznek az egyházba, mint korábban bármikor a történelem során. Az egység belső kihívásai nem lettek ritkábbak. Minden vallási közösségben megtalálhatók az anarchisták, akik önmagukon kívül nem ismernek el semmilyen vezetést; a szervezettelenségek, akik szerint az intézményi egyház nem alkalmas keret a kereszténység megéléséhez, sokkal inkább individuális szinten, mindenki a maga módján tegye meg, hisz a vallás magánügy; az élősködők, akiknek az egyház csak megélhetési platform; a nyereszkesedők, akik hasznot akarnak húzni az elégedetlen tagságból; a hitvitázók, akik antagonista személyiséggel itt élik ki „mindenellenességüket”; az eltérő egyházi irányzatok aktivistái, akiknek messianisztikus küldetéstudatuk van az ál-

¹⁰ A disszertáció négy konkrét nemzetközi példát nevesít a történelmi egyházak életéből.

taluk üdvösnek vélt ideológiára megtéríteni az egyházukat; a hatalmi harcok megszállottjai, akik számára ideális terep egy hit- és bizalomalapú közösség; erkölcsi, anyagi, vezetési és generációs válság áldozatai és okozói; a szélsőségesek. A sor a végtelenségig folytatható, mert a δὴ ἀβολος, a megrögzött „szétdobáló” kreativitása határtalan. Ennek következtében az egyház, ha nem jól kezeli ezeket az erőket, nem tudja a küldetését teljesíteni, mert minden erejét lekötik a belső ellentétek.

Nem lenne igazságos, ha az egyház egységének kihívásait csak az elkötelezettség nélküli vagy éppen a megszállott tagok jelenlétével magyaráznánk. Wolfgang Huber már az ezredforduló környékén kifejtette, hogy az egyház maga is válságban van, ami a fenti szereplők számára „felkérést jelent a táncra”. Szerinte az egyházakat hasonló mértékben érintették a társadalomban végbement változások, mint más társadalmi intézményeket; az 1989 körüli évek olyan átalakulást hoztak, amilyenre a második világháború óta nem volt példa Európában (HUBER 2002, 25–33. o.). A változások között említi a pluralizálódást, amiben értékpreferenciák váltották fel az egységes keresztény értékrendet; az értékváltást (az emberek nem az egyháztól várnak választ hitbéli kérdéseikre); az individualizálódást (patchworkidentitás); a szekularizációt (távolságtartó egyháztagság); az intézmények iránti bizalmatlanságot („a vallás virul, a templomok üresek”); a társadalomtól való elszigetelődést. A változások hátterén hét válságot azonosít be, amelyek az egyházat kihívás elé állítják: a tagság krízise, finansiális krízis, munkatársi krízis, az egység krízise, a szervezet krízise, az egyházi krízismenedzselés krízise és orientációs krízis (uo. 200–237. o.). A belső válság a konfliktusok, virtuális és szervezeti szakadások legjobb táptalaja. A belső konfliktusokat és virtuális szakadásokat a bennünket körülvevő polarizált világ mintázatának hátterén az idő kevésbé oldja meg, nem várható, hogy spontán folyamatként egyszer csak véget érnek, amelyben a vezetők nézőként vesznek részt. A mindenkori vezetés feladata a megbékélés, a belső egység elősegítése, a békesség kultúrájának megteremtése. Ehhez az erőfeszítéshez adhat új szempontokat az 2015. évi csatlakozási esettanulmány kutatása.

Az egyházzakadások mintázata a kommunizmus idején

A disszertáció általános bemutatása után az esettanulmány alapján szeretném megvizsgálni az egyházzakadások okait, törvényszerűségeit, fellelhető mintázatait.

A pártállam szerepe a kisegyházak életében

A pártállami egyházpolitika több szinten is akadályozta az egyházak rendeltetésszerű működését. A vallásos életet ideológiai szinten támadta a Kommunista Párt Központi Bizottságának agitációs osztálya; a Belügyminisztérium megszervezte az egyházi ügyekkel foglalkozó osztályát, az Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH), a kisegyházakat pedig a Szabadegyházak Tanácsa (SZET) által ellenőrizte, amely széles jogköröket kapott, mint például a lelkeszi igazolványok kiadása, belső választások befolyásolása, egyházi körlevelek cenzúrázása, kiadványok engedélyeztetése és így tovább (RAJKI 2003, 46–52. o.). 1952-ig inkább a nagy egyházak rombolásával foglalkoztak, amibe a protestánsokat is próbálták bevonni. Felső szinten garantálták a felekezetek működését, de helyi szinten gátolták. A pártállam a „szocializmus képére formálódás útjára terelte az egyházakat” (KÖBEL 2008, 137. o.), és a „törvényes” működésük garantálásáért cserébe politikai lojalitást követelt azok

vezetőitől. Az 1956-os forradalom megbukott, és új korszak kezdődött a kommunista vezetésben. Kádár irányításával elkezdődött a puha diktatúra, amely fokozatosan „szelídült”, okulva a Rákosi-korszak kudarcaiból. Nyílt támadás helyett a beépített ügynökök, a befolyásolás színpalack mögötti eszközeit használta (RAJKI 2012, 114–130. o.). A békés működést a külső körülmények enyhülése és az egyházvezetők fokozott együttműködési készsége eredményezte. Az ÁEH csak az általa jóváhagyott, államhoz lojális lelkészeket engedte „megválasztani” vezetői tisztségre. Az ellenőrzésről, az egyház „államosításáról” a hatalom nem mondott le. Az állam jogbizonytalanságot teremtett azzal is, hogy nem volt egységes vallásügyi törvény. A külső nyomás, az egyházak négy fal közé szorítása, a vezetők beszerzése feszültséget okozott a tagságban, ami elégedetlenségben, a vezetők elleni lázadásban és sokszor szakadásban nyilvánult meg.

A tanulmány a Hetednapi Adventista Egyházban 1956–1975 között lejátszott három szakadás mintázatát hasonlítja össze egy történelmi egyház első világháború utáni két szakadásával, valamint nemzetközi szinten ismert és vizsgált szakadások általános jellemzőivel. Mintázatot keresni egyházszakadásokban nem egyszerű feladat, mivel azok drámai megnyilvánulásai elfedik a felszín alatti, látens okokat. A felszínen lévő, jól kommunikált ügyek általában keveset árulnak el a rejtett ellentétekről. A különböző példák összevetésével, az összehasonlító elemzés módszerével lehetőség nyílik a színpalack mögötti valós problémákat, a szakadást kiváltó okokat felszínre hozni.

A választott kisegyházi esettanulmány nem volt elszigetelt történet a pártállami időszakban. „Az állami ösztönzésre történő centralizáció eredményeként a tageszszakadásokban egyes csoportok szembe kerültek egymással, és a hatalmi harc lehetővé tette a felekezetek és a SZET vezetése számára az állítólagos »reakciók« periferiára szorítását. Több esetben szakadás jött létre...” (RAJKI–SZIGETI 2012, 291. o.) A SZET vezetése sérelmezte, hogy egyes állami szervek szimpátiával nézték a szakadás mozgalmak egyházakat bomlasztó tevékenységét. Megalapozottnak látszik az a vélekedés, hogy az egyházakon belüli szakadások az „oszd meg és uralkodj” elv szerint provokált, sugallt és/vagy elnézett jelenségek voltak. „A H. N. Adventista Egyház belső válságával kapcsolatosan megállapítja egy belső hivatali feljegyzés, hogy a »szakadások« bátorságához hozzájárulnak az állami és pártkapcsolataik, mert egyes helyeken az állami és belügyi szervek az egyházon belüli feszültség fenntartására törekedtek.” (MOL XIX-A-21-b-46/1976.402. doboz. In: RAJKI–SZIGETI 2012, 309. o.) Köbel szerint ennek a megosztó politikának több módszere is volt: az egyházakkal kötött egyedi „egyezmények”, egyházi személyek lejáratása, egyházi fegyvelmezés és áthelyezések kikényszerítése, ügynöki munka és bomlasztás. A bomlasztás meghatározását a BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Tanszékének tanulmányából idézi, ami érthetővé teszi, milyen mértékben volt a rendszer érdekelt a szakadások kiprovokálásában: „Bomlasztás alatt [...] olyan operatív folyamatot értünk, amelynek során [...] felderítjük, felkutatjuk a kategórián belüli ellentéteket (elvi, személyi, anyagi pozíciókat stb.), vagy ilyeneket mesterséges úton teremtünk annak érdekében, hogy a kategória erejét lekössük és gyengítsük belső harccal és viszályal, hogy az ellentétes csoportok felszínre kerüljenek és lelepleződjenek, a reakciós elemek pozícióikból kiszoruljanak, a haladó erők előtérbe kerüljenek és végül [...] a hívek kiábránduljanak.” (KÖBEL 2005, 29., 99–101. o.)

Összegzésként elmondható, hogy a kommunizmus egyházellenes tevékenysége alapozta meg az elégedetlenséget, illetve módszereinek változása teremtette meg a tiltakozás lehetőségét az „oszd meg és uralkodj” elv alapján. Mindezekből adódik az a hipotézis, hogy a pártállam időszakában bekövetkezett egyházszakadások primer oka a politikai rendszer volt.

Három szakadás mintázata egy kiségyház életében

A fenti hipotézis igazolására vizsgáltuk meg a HNA életében bekövetkező három szakadás mintázatát Rajki kutatásait felhasználva (RAJKI 2003): 1953–1956: Buday-féle mozgalom; 1965–1966: Négyesi-féle szakadás; 1975–1976: Egervári-szakadás. A mintázatban olyan jellemzők szerepelnek, amelyek a háromból legalább két esetben megfigyelhetők.

Külső okok

Mindhárom esetben egyértelműen kimutatható a kommunista diktatúra egyházellenessége, amely korlátozta az egyház szabad működését, és a tagság többsége által nem kívánatos „együttműködést” kényszerített rá a fentiekben leírtak szerint.

Hatalmi harc

Mindhárom esetben az országos vezetőválasztás összefüggésében jelentkezett a protestálás személyi ellentétek hátterén. Az első két esetben az elmaradt, meg nem tartott választások okoztak elégedetlenséget. Budainál 1952-ben, Négyesinél 1962-ben lett volna esedékes a tisztújítás. Ennek elmaradása elvette azt a reményt, hogy egy vezetőcsere megoldja a gondokat. Egerváriék estében néhány hónappal a választások előtt robbant ki a protestálás. Mindhárom esetben követelték a regnáló országos elnök lemondását, amit személyeskedő, etikai kérdésekkel indokoltak (életmód, családtagok előnyhöz juttatása, erkölcsi normák megsértése, viselkedés). Az első és a harmadik esetben megfigyelhető az egyházterületi elnök (regionális vezető) belső „ellenzéki” szerepvállalása.

Belső elégedetlenség

A vezetők személye ellen megfogalmazott vádak valójában csak jelképezték a felszín alatti mélyebb elégedetlenséget. A háttérben kimutatható a konzervatív-liberális kegyességi irányzatok közötti ellentét. A belső reformáció iránti igény kifejezése tette elfogadhatóvá a fellépést, ami minden esetben megadta a szükséges lelki háttérrel. Budai esetében a lazaság, világiasság, a misszió beszűkülése került a fókuszpontba, a bűnbak szerepét a vezetők mellett a teljes lelkészi kar viselte, mint akik méltatlanok lettek a szolgálatra. A protestálók a hűséges maradék megtestesítőjeként értelmezték önmagukat. Négyesinél a centralizáció volt a gyújtópont. Az egyházterületek megszűntek, a regionális helyett országos vezetésű lett az egyház, laikusok kiszorultak a vezető testületekből; alkalmazotti leépítések, ingatlanok elvesztése, pénzügyi és erkölcsi visszaélések jelentették a könnyen megjeleníthető célpontokat. Miközben a vezetői hatáskörök bővültek, a gyülekezeti autonómia beszűkülött. Egervárinál a vezetők hibái mellett az egyház ökumenikus kapcsolatai, az állam kiszolgálása került az elégedetlenség célkeresztjébe. Lelkiségi kérdésekkel is találkozunk, amelyekben úgy jelent meg az új alternatíva, mint az eredeti adventista tanítások letéteményese. Mindhárom esetben csak egy markáns téma került a zászlóra: Budainál a reformáció, Négyesinél az új választások, Egervárinál az ökumené. A belső okok mindhárom esetben látható közös nevezője: a tagság általános elégedetlensége, a belső feszültségek, a kegyességi hiányosságok, a vezetői visszaélések.

A tiltakozások kirobbanása

A tiltakozások kirobbanása is mintázatot követ. A folyamatnak mindig volt lelki előzménye is. Az első és harmadik esetben kimutatható a későbbi protestálók által szervezett imaórák tiltakozásban betöl-

tött szerepe. Mindhárom esetben volt egy hangadó, aki felvállalta a tiltakozás képviselőjét, és konkrét lépéseket tett. Formálisan az első esetben személyes delegáció indította el a folyamatot, míg a másik kettőben levél, írásos beadvány. Az első esetben egy sértett lelkész, a harmadik történetben egy unióelnökségre esélyes lelkész a szerző. Később összefoglaló dokumentum született, Négyesiéknél *Panaszaink*, Egervárinál *Kéréseink* címmel. Az egyházvezetés fogadta a delegációt, az utóbbi két esetben húzta az időt, végül elutasította a kéréseket. Mindhárom esetben a vezetés szankciókat alkalmazott: helyezések, elbocsátások, hűségnyilatkozat aláíratása által. A következő lépés volt mindhárom esetben a tiltakozások kiterjesztése a gyülekezetek szintjére, szervezett kampány formájában, az elégedetlen tagság összefogása. A lázadó gyülekezetekben mindhárom esetben túlkapások formájában jelentkezett az ellenállás. Budaiéknál reformációs bizottságok alakultak mint árnyékszervezetek, az általuk liberálisnak minősített tagok kizárásával; Négyesiéknél nem engedték szószékre azokat a lelkészeket, akik az ÁEH-tól kapott lelkészi igazolvánnyal rendelkeztek; országos presbiteri értekezletet hívtak össze, amelyen a hatóságoknak kellett közbelépni az eseményre érkező, túsul ejtett egyházvezetés kiszabadítására. Egerváriéknál gyülekezeti rendbontások, istentiszteletek megzavarása, lelkészi vezetés nélküli testvéri órák (közgyűlés) összehívása, teremfoglalás volt jellemző. A gyülekezetek protestáló leveleket küldtek, amelyek megfogalmazása az utóbbi két esetben azonos szerzőre vall. A lázadó gyülekezetekkel szemben is fellépett az egyházvezetés. Mindhárom esetben legkevesebb két gyülekezetet feloszlattott, amelyekből kettő kétszer is szerepelt a három szakadási történetben (Sashalom és Budapest-Terézváros). Az újjászervezett gyülekezetbe a feloszlattal kizárt tagokat nem engedték be, Négyesiéknél zárcserével, az 1975-ös eseményeknél pedig levél általi felszólítással és kapuőrrel.

Külső segítség

A vezetőket személyes kapcsolatok is kötötték a hatóságokhoz. Első esetben a vezetésnek jó kapcsolata volt az ÁEH-val, második esetben a rendőrséggel, harmadik esetben a Belügyminisztériummal bővül a kör. Két esetben az egyházvetés kezdeményezte a hatóságok beavatkozását. Az ÁEH mindhárom esetben támogatta a tiltakozókat, de közvetlenül nem avatkozott be. A SZET két utóbbi esetben szintén támogatta a tiltakozó vezetőket a háttérből, de nyíltan később a hivatalos egyház vezetése mellé állt. A hatóság a második esetben rendőri fellépéssel, a harmadikban hatósági zaklatások formájában avatkozott be. Mindhárom esetben reakciónak vagy rendszerellenesnek tartották a tiltakozást. Mindhárom esetben a tiltakozók is kérték a világi szervek közbelépését. Az első esetben a minisztériumnál panaszolták be a vezetést a gyülekezetek feloszlata miatt; a második esetben az ÁEH-nál kérték az Egyháztanács (ET) feloszlata és a választások kiírását; a harmadik esetben a budapesti egyházügyi titkárnál tettek panaszt a gyülekezetek feloszlata miatt, kérték az ÁEH-t, hogy vegye tudomásul a különállásukat, később Kádár Jánoshoz fordultak a hatósági eljárások miatt (az engedély nélküli építkezések szankcionálásánál, amit hatósági zaklatásként értelmeztek). Két utóbbi esetben a protestálók kérték különállásuk legalizálását.

A világszéles egyházvezetés szerepe

A háromból két esetben a divízió (a világszéles egyházszervezet vezetésének európai fiókszervezete) kezdetben támogatta a tiltakozókat, nem bíztak a megválasztott vezetőkben, külön tárgyaltak az elbocsátott lelkészekkel. A generálkonferencia (az egyház világszervezetének vezető testülete) az elsőnél nem avatkozott bele az események alakulásába, a másik két esetben vizsgálódás után elhatárolódott a tiltakozóktól.

A szakadások következményei

Mindhárom esetben jelentős számú tagot veszített az egyház (400, 100, 1200 fő), a tagság összlétszáma a szakadások előtti 6810 felnőtt taghoz képest jelentősen csökkent (1956: 6640 fő; 1972: 5485 fő; 1986: 3573 fő); lelkészeket bocsátottak el, mások önként kiléptek. A mérsékelt ellenzék az első eset után az egyházban maradt, a második után csendes tiltakozásba kezdett, a harmadik után folytatta a hatalmi harcot. Az elszakadtak az első esetben kettéváltak, majd felmorzsolódtak, a második esetben visszatértek, majd a következő tiltakozásnál ismét kiléptek, a harmadik hosszabb idő után belső szakadások fázisába lépett. Az egyháztagságot és a vezetést mindhárom esetben konkrét intézkedésekre motiválta a szakadás. Az első esetben reformációs lépésekről döntöttek, a második esetben megszervezték az egyházterületeket, és az ellenzéki laikusokat bevették a testületekbe, a harmadik után tizenöt évvel kilépett a SZET-ből, rendezte kapcsolatát a világszéles vezetéssel, megszervezte a missziós intézményeit.

A mintázat alapos vizsgálatából az derül ki, hogy a külső körülmények, a politikai rendszer nem az egyetlen faktor a szakadás létrejöttében. Ugyanakkor az is logikus következtetésnek tűnhet, hogy minden egyéb ok az elsőből fakad. A hatalmi harcot kívülről gerjesztették, különösen azzal, hogy beavatkoztak az egyház belügyeibe, meghatározva a választható személyek listáját. A belső, tagsági elégedetlenség oka szintén kívül keresendő, mivel olyan személyeket segített vezető pozícióba a hatalom, akik lojálisak voltak a politikai rendszerhez, és kevésbé foglalkoztak a lelki vezetéssel. A protestálók fegyvermezését az egyházi vezetés a hatóságok segítségével hajtotta végre, ami szintén erősíti a hipotézist, amely szerint a kisegyházi szakadások okainak forrása egyértelműen a politikai rendszer volt. A HNA három szakadási történetének mintázata erre enged következtetni.

Nemzetközi szintéren vizsgált szakadási mintázatok

Érdeemes újra feltenni a kérdést, hogy a fentiekben azonosított mintázat a felekezetre és a magyar politikai környezetre jellemző, vagy követi a szakadások szociológiai és lélektani törvényszerűségeit. Valószínűleg kevés olyan egyház van, amelyik ne tapasztalt volna meg valamilyen szintű szakadást. Egy mindent átfogó összegzés messze túlmutatna a jelen tanulmány keretein, de szűrőpróbamódszerrel két másik összegző elemzéssel hasonlítjuk össze a fentiekben talált mintázatot. Az elsőt a nemzetközi, a másodikat a magyar szakirodalomból vesszük. LEWIS és LEWIS (2009) a nemzetközi szintéren ismert nagyobb egyházaknál (iszlám, buddhista, japán kizsakadt mozgalmak, valamint nyugati evangélium keresztény egyházak) tapasztalt szakadások mintázataiból, SZÁSZ Lajos (2020) az egyik magyar történelmi egyházban bekövetkezett két szakadás tanulságaiból von le következtetéseket.

FINKE és SCHEITLÉ (2009) továbbviszi Niebuhr következtetéseit, aki elsőként (1929) foglalkozott szakadással (NIEBUHR 2005). Niebuhr szerint a szekták mindig a „tömegek” vallásos igényeinek kielégítése miatt szakadnak ki a gazdaszervezetből. Egyfajta osztályharcként látja a jelenséget. A szociológiai tényezőket nem lehet vitatni, de a következő évtizedek kutatásai számos más tényezőt is feltártak, amelyek a szakadások indítékai lehetnek. Házassági konfliktusoknál nem a kirobbanó veszekedés a válás oka, az csak a tünet. Az igazi okok nem látványosak, nincsenek szem előtt. Ugyanúgy a vallási válásoknál is vannak belső és külső láthatatlan okok, amelyek meghatározzák a vallási cso-

portok szakadásra való fogékonyságát. Finke és Scheitle, beépítve a későbbi kutatásokat, több tényezőt is beazonosít, túlmutatva Niebuhr elméletén, amelyeket az alábbiak szerint lehetne összegezni.

„Alacsony ár” – külső körülmények

Szakadások, kiválások akkor keletkeznek, amikor erre lehetőség van, adottak a körülmények, amikor a külső szankciók elviselhetők, a döntés „költségei” megfizethetők. Minél nagyobb árat kell fizetni érte, annál kisebb a kiválások esélye. Az állami szankciók mérete tehát befolyásolja a szakadás előfordulási gyakoriságát.

Megnyíló rés – belső irányzatok

Minden vallási közösségben van feszültség a tagsági rétegek különböző igényei között; általában van egy elfogadóbb és egy kizárólagosságot kérő irányzat. A ki nem elégített igények vallási réseket eredményeznek, amelyek utat készítenek egy sikeres kiválás számára.

Laza háló – hatalmi csomópontok dinamikája

Egyetlen vallási közösség sem egységes szervezeti tömb. Különböző heterogén egyének, csoportok és „belső felekezetek” összessége, amelyeket szociális kötelek hálózata tart össze. Az egységes szervezet érzetét adó háló látható csomópontjain találjuk az egyes gyülekezeteket, a teológiai szemináriumot, a lelkészeket, a tagokat és a központi vezetőket. Minden ilyen csomó a hálón erőforrás-cserepont a szereplők között (PFEFFER–SALANCIK 2003). Számos erőforrás megfogható, mint amilyen a pénz, ingatlanok, kegyességi anyagok, liturgikus kellékek. Egyéb erőforrásfajták láthatatlanok, de ugyanolyan fontosak, mint például a legitimitáció, a tekintély és ehhez hasonlók. Egyes csomópontokon nem egyformán áramlik az erőforrás a felek között, hanem egyik fél jobban függ a másiktól, mint fordítva. Amikor a háló egyes szereplői függeni kezdenek a háló más szereplőitől, a hatalmi erőter megbillen, és az utóbbiak kezdenek hatalmat gyakorolni az előbbieik felett (EMERSON 1962, 31. o.). Minél feszesebb a háló, annál dominánsabb a központi vezetés, annál magasabban centralizált az egész szervezet. Függés vagy kiszolgáltatottság alakul ki. Egy lazább hálón a gyülekezeteknek nagyobb az autonómiája, a laikus tagoknak hangsúlyosabb a szerepe, szélesebb a támogató rendszer. Minél feszesebb a háló, annál több eszköz van a panaszok kezelésének késleltetésére, kevesebb szakadás lesz. Minél lazább a háló, és minél inkább a gyülekezetek vagy a lelkészek kezében van a döntés, annál nagyobb a szakadás esélye.

Identitási deficit – a „páratlanság”

Minél inkább fenntartja a jogot egy közösség, hogy kizárólagos igazsággal, prófétával, történelmi hagyományokkal és egyházi hivatallal rendelkezik, annál kisebb a szakadás esélye. Ezek közül a legfontosabb a történelme és a tradíciói. Ebből a szempontból akkor történhet szakadás, ha a hangadók bemutatják, hogy az egyház eltávolodott a kezdeti tanításaitól, és hűtlen lett történelmi örökségéhez. Mivel megváltoztatni nem tudják, ki kell válni, hogy ezt meg tudják élni. Minél nagyobb egy közösség páratlansága (egyedisége), annál kisebb a szakadás esélye, illetve minél inkább kimutatható, hogy a páratlansága elveszett, annál könnyebben kirobbantható a kiválás.

Karizmatikus vezetők

Szakadás mindig ott keletkezik, ahol van karizmatikus lelki vezető, aki képes biztosítani az erőforrásokat (legitimitás, tekintély, tanítások, ideológiai alap). A karizmatikus vezetők fellépése a kutatások szerint szorosan összefügg a teológiai szakértelmükkel. A professzionalitás megváltoztatja a lelkészek lojalitásának mértékét (DIMAGGIO–POWELL 1983). Minél inkább függ a lelkész képzése, állása az egyháztól, annál kevésbé érdekelt a kiválásban, inkább belső reformációra hív.

Szakadási mintázat egy protestáns történelmi egyházban

Szász Lajos a trianoni döntés utáni helyzetet vizsgálja a református egyházban (2020, 97–115. o.). A politikai határok változása feldarabolta az egyházat, aminek hatására korábbi lelki-szellemi törésvonalak kerültek felszínre, amelyek kisebb-nagyobb egyházszakadást eredményeztek. A szerző az Amerikai Magyar Református Egyházban 1921-ben és a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben 1928-ban végbement szakadást mutatja be, és keresi a két történet mintázatát. Az okok között kiemeli a legitimációs válságot a hatalmi vákuum miatt; karizmatikus vezetők jelenlétét, akik az adott keretek között nem tudták minden ambíciójukat kielégíteni; a hangadók személyes sérelme is kimutatható, mégis sikerült inkább teológiai köntösbe öltöztetniük a mozgalmat; háttérbe szorított teológiai felfogás jelentette a szakadás szellemi alapját; a helyi politikai vezetés szerepe hangsúlyos; végül a függetlenedési vágy feleledése is szerepet játszott, egyik esetben a helyi kultúra, a másik példánál a vezető személyes karizmája hatására.

Következtetés

Ha összegezzük a három elemzést, amelyek időben és kultúrában eltérő szakadások mintázatát dolgozzák fel, az látszik, hogy a sarokpontok azonosak (lásd az alábbi táblázatot).

Szakadási mintázatok összehasonlítása

Jellemzők	Lewis–Lewis	Szász	HNA szakadások
Külső ok	Külső körülmények	Külső politikai környezet	Politikai környezet
Belső ok: elégedetlenség, eltérő irányzatok	Belső rés (ki nem elégített szükségletek)	Különböző teológiai irányzatok	Belső elégedetlenség
Hatalom	Hatalmi erőter megbillen	Legitimációs krízis	Hatalmi játszmák
Identitás	Identitási deficit	Függetlenedési vágy	Identitáskrízis (pl. ökumenikus kérdés)
Karizmatikus vezető	Karizmatikus vezető	Karizmatikus vezető(k)	Karizmatikus vezetők
Sérelmek		Vezetők személyes sérelmei	Vezetők személyes sérelmei

A Hetednapi Adventista Egyházban történt három nagyobb szakadás nem tekinthető sem adventista, sem specifikusan magyar, sem az önkényuralmi rendszer által kikényszerített jelenségnek. A sza-

adások szociológiai, társadalmi, lélektani és vezetéstechnikai törvényszerűségeket követnek, annak ellenére, hogy a szellemi vezetők mindig megtalálták a teológiai, lelki indokokat. Szakadás akkor következik be, amikor a felsorolt okok többsége összeáll, és robbanó elegyet képez. Az egyház egységének őrzése vezetői feladat, és annak feladása nem hárítható külső tényezőkre, amelyekkel szemben az egyházvezetés tehetetlen szemlélő csupán. Különös figyelmet érdemes szentelni az egyháztagság különböző rétegeinek eltérő lelkiismereti igényeire, a különböző teológiai irányzatok jelenlétére. Az egység megteremtése vagy megőrzése nem érhető el hatalmi vagy fegyelmi eszközökkel, sem uniformizálással. A sokszínűség, az eltérő irányzatok párbeszéde kulcsfontosságú lehet az egyház belső identitásának megtartása mellett. A hatalmi erőter változását a vezetésnek fel kell ismernie. A különböző szinteken lévő vezetők vagy aspiránsok személyes sérelmeinek kezelése viszont lelkipáter feladat, amelyet nem érdemes megspórolni. A lelki ajándékok felismerése és az annak megfelelő feladatok kiosztása a potenciális vezetők gyakorlóterepe lehet, ami kizorítás helyett integratív hatású, fékezve a kiválások előfordulását.

Schisms in the Church

Patterns and Lessons

- **Conflicts have always existed and will continue to exist within religious communities. These conflicts may resolve over time, either with or without assistance; however, virtual schisms do not. When conflicts result in opposing factions, creating irreconcilable differences in the interpretation of mission, creed, theological vision, and ethical questions, frontlines are established between liberal and conservative directions, the schism becomes real, even if no one leaves the church formally. The dissertation on the topic of schism and reconciliation presented in this study provides key solutions in managing religious divisions. Furthermore, this study compares the patterns of three schisms that occurred in the Seventh-day Adventist Church between 1956 and 1975 with two schisms in a historical church after World War I, as well as with the general characteristics of internationally known and studied schisms. The schisms follow sociological, social, psychological, and leadership-related laws, even though spiritual leaders find theological and spiritual justification in each case.**

Keywords: church schism / state party / reconciliation / free church / retrospective interpretation

Hivatkozott művek

- BENNETT, Zoë et al. 2018. *Invitation to Research in Practical Theology*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781351068246>
- BRUCE, Steve 1990. *A House Divided: Protestantism, Schism, and Secularization*. Routledge, London.
- DIMAGGIO, Paul J. – POWELL, Walter W. 1983. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48. évf. 2. sz. 147–160. o. <https://doi.org/10.2307/2095101>

- EMERSON, Richard M. 1962. Power-Dependence Relations. *American Sociological Review*, 27. évf 1. sz. 31–41. o. <https://doi.org/10.2307/2089716>
- FAZAKAS Sándor 2004. *Emlékezés és megbékélés*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- FINKE, Roger – SCHEITL, Christopher 2009. Understanding schisms: theoretical explanations for their origins. In: James R. Lewis – Sarah M. Lewis (szerk.): *Sacred Schisms. How Religions Divide*. Cambridge University Press, Cambridge – New York. 11–34. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511581038.002>
- HUBER, Wolfgang 2002. *Az egyház korszakváltás idején. társadalmi átalakulás és az egyház megújulása*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest.
- KOHL, Helmut 2009. *Vom Mauerfall zur Wiedervereinigung. Meine Erinnerungen*. Knauer, München.
- KÖBEL Szilvia 2005. „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- KÖBEL Szilvia (szerk.) 2008. *Egyházak és tolerancia Magyarországon. Tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából*. Oktatási és Kulturális Minisztérium Egyházi Kapcsolatok Titkársága, Budapest.
- LEWIS, James R. – LEWIS, Sarah M. (szerk.) 2009. *Sacred Schisms. How Religions Divide*. Cambridge University Press, Cambridge – New York.
- NIEBUHR, Richard 2005. *The social sources of denominationalism*. [Reprint.] Kessinger Publishing, Whitefish.
- OSMER, Richard R. 2008. *Practical Theology. An Introduction*. William B. Eerdmans, Grand Rapids.
- PFEFFER, Jeffrey – SALANCIK, Gerald 2003. *The External Control of Organizations. A Resource Dependence Perspective*. Stanford Business Classics, Stanford.
- RAJKI Zoltán 2003. *A H. N. Adventista Egyház története 1945 és 1989 között Magyarországon*. Advent Kiadó, Budapest. (Societas et ecclesia.)
- RAJKI Zoltán – SZIGETI Jenő 2012. *Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- ROMSICS Ignác 2002. A történetíró dilemmája: megismerjük vagy csináljuk-e a történelmet? *Mindentudás Egyeteme*, október 7. <https://mindentudas.hu/eloadasok/tudomanyteruletek/bolcseszettudomany/138-tortenelemtudomanyok/6059-a-toertenetiro-dilemmaja-megismerjuek-vagy-csinaljuk-e-a-toertelnetet.html>. (Megtekintés: 2022. október 4.)
- SZÁSZ Lajos 2020. Trianon árnyékában. Egyházzakadások a Magyar Református Egyházban. *Teológiai Fórum*, XIV. évf. 2. sz. 96–115. o.

Az apokaliptika nyelvezetének felbukkanása az ökológiai válságjelenségek leírásában*

■ SZÚCS KINGA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
adjunktus
E-mail: kinga.szucs@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.10.2

- ▶ **A tudományos előrejelzések több mint fél évszázadon át kongatták a vészharangot mindhiába; csak napjainkra, a 21. század első negyedének végére kezd általánosan elfogadottá válni, hogy olyan polikrízis-állapotban élünk, amelynek összetevői között a környezeti válság az egyik legfontosabb tényező. A krízis leírásaival a hétköznapi médiában és a tudományos elemzésekben egyaránt találkozunk, a különböző műfajok nyelvi jellegzetességei, képhasználata és egyéb stíláriis jegyei gyakran mutatnak nagyfokú hasonlóságot, ami kisebb részben a két közelítésmód egymásra gyakorolt hatásából ered, sokkal inkább meghatározza azonban a nyelvi tájékozódás közös forrásvidéke: a bibliai (és apokrif) apokaliptika. A dolgozatban megvizsgáljuk, melyek azok a leggyakrabban használt fogalmak, amelyeket a krízistapasztalatok és a végidők/korszakváltások kapcsolatára vonatkoztatunk, illetve melyek azok a bibliai és apokrif szövegek, amelyek apokaliptikus látásmódjából szívesen merítenek a kortárs szövegek szerzői. Kitérünk arra is, milyen jelentéstartalmak bomlanak ki az eredetileg vallásos szövegek szekuláris használatából, végezetül pedig arra a kérdésre keressük a választ, hogy a felületes megfeleléseken túl milyen eszközökkel tehetjük jelentéstelivé és közösségi, illetve személyes síkon is relevánsá a bibliai történelemszemléletet mai korunk gondolkodása számára.**

Kulcsszavak: ökológiai krízis / apokaliptika / eszkatológia / utópia/disztópia / „csonkolt apokalipszisek” / krízistapasztalat és jövőkép / cselekvő remény

Apokaliptikus nyelvezet, apokaliptikus képek, apokaliptikus hangoltság az ökológiai/társadalmi krízis megjelenítésében

Napjainkra széles körben elfogadottnak tekinthető, hogy ökológiai és társadalmi válságjelenségek sokasága vesz bennünket körül, amelyek a fejlődést és növekedést előíró, alapvetően nyitott jövőképeinkbe vetett bizalmat jelentősen gyengíteni képesek, lelkiállapotunkra gyakorolt hatásuk olykor egyenesen bénító. Elvesztettük (vagy épp elveszítjük) a töretlen haladás és a végtelen növekedés illúzióját, egyszersmind a helyes tudáson alapuló helyes cselekvés reparatív és regeneratív erejében sem hiszünk többé. Megadóan várjuk az elkerülhetetlen összeomlást, amely így vagy úgy véget vet a bizonytalansággal teli és kilátástalan létnek. Az ökológiai krízis ábrázolásában, jelenségeinek leírásában, a sötét jövőre vonatkozó víziókban különösen hangsúlyos az apokaliptikus látásmód: a lo-

* A tanulmány az EHE Bibliikus Szabadegyetemén 2023. április 9-én elhangzott előadás átdolgozott változata.

kális környezeti katasztrófákról szóló híradások, a rövid és hosszú távú globális klíma-előrejelzések, az éghajlatváltozás következményeinek már most tapasztalható, javarészt kellemetlen jeleit taglaló beszámolók előszeretettel választják a végidőket elővételező „prófétai” hangütést. Ugyanakkor nem csupán a harsány tömegmédiák nyúlnak ehhez a nyelvezethez, de sokszor a témával kapcsolatos tudományos és tudomány-népszerűsítő munkák sem tudnak vagy akarnak más nyelvi regisztert és közlésmódot választani. A különböző műfajok egymásra hatása sem kérdőjelezhető meg: az írott csatornákon kívül a vizuális szórakoztatás, illetve a vizuális művészetek is merítenek az erőteljes motívumok és a szuggesztív látásmód adta lehetőségekből, ahogy az a filmek, képzőművészeti alkotások, videojátékok képi világából jól tükröződik.

Társadalmi és környezeti krízistapasztalatok feldolgozása egykor és ma

Az apokaliptikus ábrázolásmód – ha nem is mindig, de jellegzetesen – a nagyobb történelmi és környezeti katalizmák idején válik meghatározóvá. „Az apokaliptika a krízis láthatóvá tétele”¹ – fogalmaz Stephan Schleissing –, vallási reakció a lezajlott vagy éppen zajló, nagy horderejű társadalmi-politikai változásokra. Kétségbeesés, bosszúfantáziák, vágyak és félelmek hatják át a szövegek szerzőit és befogadóit egyaránt, a műfajba tartozó alkotások pedig rendszerint a végítéletet, a jövőbeli megváltás reményét, az igazságosság helyreállítását tematizálják (SCHLEISSING 2020).

A környezeti tényezők változásával összefüggő társadalmi krízisek tapasztalata egyidős az emberi közösségekkel. A természeti katasztrófák előfordulásának kiszámíthatatlansága, az erőforrások lassú vagy hirtelen elapadása, a tartós nélkülözés, az éhínség, a különböző járványok, illetve az ezek kapcsán kialakuló társadalmi feszültségek, a kizsákmányolás, az elnyomás, az üldöztetés és a háború a történelem során újra és újra segítségül hívta az apokaliptikus látásmódot, amely lehetőséget teremtett a kialakult krízis elbeszélésére, egyszersmind a lehetséges jövőképek kialakítására. Az apokaliptikus közlésmód irodalmi és társadalomformáló erejét mindenekelőtt az a kettősség hordozza, hogy egyszerre ír történelmet és mutat utat a következő nemzedékek számára. A bibliai apokaliptika ó- és újszövetségi, valamint apokrif szövegei a narratíva létrehozása által végrehajtott „rendteremtés” különlegesen igényes darabjai, amelyek az ókori mediterrán és közel-keleti apokaliptikus hagyomány széles körben elterjedt elemeinek integrálásával olyan erőteljes műfajt hoztak létre (vö. HELLHOLM 1983), amely a mai napig megkérdőjelezhetetlen hatással van a környezeti és társadalmi krízisekre adott válaszkísérleteinkre.

A médiában, tudományos leírásokban, művészeti alkotásokban megjelenő kortárs apokalipszisek ugyanakkor nem mindenben követik a biblikus előképeket, hiszen az „emberi cselekvés megváltozott természetével” (JONAS 2005) a környezeti válságjelenségekre adott reflexióink is alapvetően megváltoztak (vagy meg kellene változniuk). Hans Jonas a technológia révén nyert emberi hatalom ugrászerű növekedése kapcsán az etikai mérlegelés új dimenzióinak szükségességéről beszél, az emberi cselekvési potenciál racionálisan alig követhető növekedése ugyanakkor a történelemről és a jövőről szóló elbeszéléseinket és vízióinkat is óhatatlanul újrajrja. A környezeti válságjelenségek sorában is akadnak eddig ismeretlen elemek, illetve olyan problémák, amelyekre a korábbi szemléletmódok

¹ Az apokaliptika 19. századi eredetű, műfajjelölő terminus, először Gottfried Christian Friedrich Lücke evangélikus hittudós használja János jelenéseihez írott bevezetésében (TILLY 2012).

alapján nem építhető megfelelő megküzdési stratégia (például olyan esetekben, ahol a lokális megoldások helyett összehangolt globális gondolkodásra és cselekvésre lenne szükség).

Új krízistapasztalataink közé tartozik a globális biológiai degradáció, a fajkihalás, a természetes élőhelyek szűkülése, a talajpusztulás, a biodiverzitás csökkenése, a klímaváltozás, a hulladékfelhalmozódás (nem csupán a látható szilárd hulladék kezelhetetlensége, de a légszennyezés és a mikro-műanyagok élő szervezetekben való felhalmozódása is), a népességnövekedés, a migráció, az új kórokozók megjelenése (illetve a meglévők mutálódása), valamint az egyre szélesebb körben tapasztalt negatív ökoérzelmek (klímagyász, klímaszorongás, ökobűntudat, részletesen lásd ÁGOSTON et al. 2022). Ezek a modern válságjelenségek ugyanakkor a globális kommunikációs csatornák által közvetítve olyan állandó „háttérzajjá” válnak, amelyek a befogadóban megteremtik és fenntartják a polikrízis-állapot tudatát, egyúttal bénítóan hatnak a magyarázatok és megoldások aktív keresésére. A korlátlan gazdasági növekedésre alapozott rendszerek és az erőforrások végeessége közti feloldhatatlan ellentét belátása, illetve annak felismerése, hogy az emberiség képes saját maga és környezete elpusztítására, illetve jelenbeli cselekedetei és mulasztásai fatális hatással lehetnek a születendő generációkra, szükségképpen új típusú apokaliptikát vonnak maguk után.

Apokalipszis – zárt vagy nyitott jövő?

A krízisállapot leküzdése a fennálló állapot megszüntetését és egy gyökeresen új korszak kezdetét feltételezi. Az apokaliptikus szövegek a két korszak küszöbéről tekintenek múlt és jövő irányába egyaránt. Ez a küszöbperspektíva minden apokaliptikus szemléletű műnek sajátja, a jövőről alkotott kép azonban a kortárs apokalipszisekben alapvetően más jellegű. A fordulópont után következő lehetséges jövő a romlásé és a pusztulásé, az összeomlást nem követi erkölcsi megtisztulás és új építkezés. Ez a jövő nem motivál, nem sarkall cselekvésre, de még elkerülésre is csak alig.² Paralizáló hatása elől nehéz menekülni. A klímaváltozással kapcsolatos vitákra többnyire a krízisdiskurzus részeként tekintünk, az egymásnak sokszor ellentmondó prognózisok a fenyegetettség és kiszolgáltatottság érzetét erősítik, illetve a tudásba és a helyes cselekvés erejébe vetett bizalmunkat és a jobb jövőre vonatkozó reménységet ássák alá.

A krízistapasztalatok és az összeomlástól való félelem tükrében is furcsának tűnhet, hogy a racionalitás primátusára alapozott, szekularizált világban (érdekes módon azon belül is elsősorban a jóléti társadalmak által létrehozott narratívákban) miért sokasodnak meg az eredendően vallási szövegekre rímelő, apokaliptikus jegyeket hordozó szövegek. Ahogy említettük, az apokaliptika kortárs felbukkanása a műfaj számos meghatározó tulajdonságát magán hordozza, mégis egy nagyon fontos elemét tekintve különböző: nem oldoz fel, és nem mutat új, élhető alternatívát. Az irodalomtudós Klaus VONDUNG „csonkolt apokalipsziseknek” nevezi ezeket a szövegeket, amelyekből éppen a múlt újraírását és a jövő kiteljesedését lehetővé tevő üdvösség ábrázolása marad ki (1988, 106. o.). A krízis bemutatása továbbra is a fokozatos hanyatlás története, a csonkolt apokalipszisek azonban még véletlenül sem tévednek az eszkatológia területére, a belőlük levonható tanulság kizárólag az „utolsó előtti dolgok” protoeszkatologikus terepén érvényes, az ember által megtapasztalt hiány és a vágyott

² Jól példázza ezt az attitűdöt a közelmúltban bemutatott két közönségfilm, a 2021-es *Ne nézz fel!* (*Don't Look Up*), illetve a 2023-ban bemutatott *Távol a világtól* (*Leave the World Behind*).

teljesség közti egzisztenciális feszültség feldolgozása nem a transzcendens irányába vetítődik ki, hanem szigorúan immanens viszonyok közt értelmeződik (NAGEL 2021, 15. o.).

Az „apokaliptikus krízishermeneutika” elemzése során Nagel rámutat, nem tudunk egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy milyen okoknak tulajdonítható a vallási színezetű végvárakalmak (illetve a hozzájuk kapcsolódó stílus és nyelvezet) aktuális felbukkanása a modern társadalmakban. A kortárs szellem- és eszmetörténeti diskurzusban többféle érveléssel is találkozhatunk, ezek egy része szerint a modern apokalipszisek vallástörténeti csökevényként élnek velünk tovább, más érvelések értelmében viszont a világ egyre fokozódó „varázstalanodására” adott válaszreakcióként kellene rájuk tekintenünk (uo. 12. o.).³

Ha a valódi okokra és azok egymásba fonódásának mikéntjére nem is egyszerű fényt deríteni, izgalmas belátásokra juthatunk a bibliai (és apokrif) apokaliptika és a kortárs apokaliptikus hangolt-ságú szövegek motívumainak, szerkezetének, stíláriis jegyeinek összehasonlító vizsgálatával.

Bibliai apokaliptika és a végidők ábrázolásának modern formái

Először is érdemes egy pillantást vetni az apokaliptika műfajába sorolt bibliai és apokrif szövegek általános jellemzőire. (Fontos ugyanakkor előjáróban megjegyeznünk, hogy az apokaliptikus szövegek között nincs olyan, amelyik tartalmazna minden jellemzőt, leginkább bizonyos jellemzők alapján körülírható csoportokról beszélhetünk, prototípusról azonban aligha.) A görög ἀποκάλυψις feltárást, leleplezést, felfedést, kijelentést, kinyilatkoztatást jelent, egy olyan tudásba való beavatás pillanatát, amely az átlagember számára nem ismert és pusztán saját erőfeszítések révén nem is hozzáférhető. Az apokalipszis pillanatában vagy átmeneti folyamatában a titkok és mindaddig rejtett összefüggések feltárulása megy végbe, a beavatás során a beavatást nyerő a jövő megismerése által a múlt új, minden korábnál világosabb értelmezésére válik képessé. A szétszórt mozaikkockák jelentésteli kép-pé ízesülnek, az elszigetelt események célelvű folyamatokká rendeződnek, a véletlenszerűen egymás mellett álló szavak koherens történetté állnak össze. Ezekben a szövegekben olyan liminális élmény-ről kapunk tudósítást, amelynek antropológiai funkciója a személy vagy a közösség új szerepbe, új élethelyzetbe való átkísérése. A saját magunkról szóló új tudás megszerzése, a belső transzformáció nem hullik magától az önkbe, a krízisállapot megtapasztalásán és feldolgozásán keresztül vezet az út az egyéni és/vagy közösségi önismeret magasabb szintje felé.

A klasszikus apokalipszisek Michael TILLY (2012) szerint három, jól elkülöníthető szakaszra tagolhatóak: a krízist a katarzis, majd az üdvösség követi. Az apokaliptikus szemléletmódra jellemző ugyanakkor, hogy a krízis sem előzmény nélküli, a kezdetben többé-kevésbé rendezett, jól működő világ egyre rosszabb aionokat él át, az egymást követő világkorszakok egyre silányabbak és kilátástalanabbak, míg ez a lineáris és determinált eseménysor eléri a mélypontot, a totális katasztrófát. Ez az abszolút mélypont rendszerint az elbeszélés jelene, a fokozhatatlan nyomorúság állapota, amely egy-szersmind átmeneti állomás is a végső szabadulás és az üdvösség felé vezető úton. Az apokaliptikus

³ Az apokaliptika modernitásban betöltött szerepével kapcsolatos eltérő álláspontokat jól példázza az 1960-as évek első felében zajló Löwith–Blumenberg-vita, amely elsősorban a modern történetfilozófia és a zsidó-keresztény eszkatológia összefüggéseit járta körül. Karl Löwith a kortárs történetfilozófiának bizonyos ágait (pl. a történelmi materializmust) a keresztény eszkatológia szekularizált változatának tekintette. Hans Blumenberg ezzel ellentétben fenntartotta a modernitás önértelmezésének jogát a végvárakalmak fémjelzte történetológia világiasított továbbélésével szemben.

eszkatológia leírásainak megjelenése Tilly elemzése értelmében leginkább az elnyomás és üldöztetés időszakaira jellemző, a kisebb közösség aktív ellenállása fejeződik ki bennük az erőszakosan asszimiláló többségi társadalommal szemben. A küszöbön álló ítélet képzete, amely az elnyomókra kiszabja majd a megfelelően súlyos büntetést, az ellenálló csoport belső kohézióját, a többségi társadalom felől érkező asszimilációs nyomással szembeni rezilienciáját hivatott megteremteni és fenntartani.

Az apokaliptikus látásmóddal az ószövetségi, újszövetségi és kánonon kívüli könyvekben egyaránt találkozunk, a kánonon kívüli apokaliptikus szövegek és töredékek száma messze meghaladja a biblikus példákét. Amennyiben a műfajról szeretnénk többet megtudni, érdemes mindegyik szövegcsoporthoz bevonni az elemzésbe – különösen annak tekintetében, hogy a kanonikus szövegekre egyértelműen hatást gyakoroltak a korábbi keletkezésű, a kánonba végül be nem került iratok (FRÖHLICH 2023, 17. o.). Az apokrifek közül a Kr. e. 3. század körül arámi nyelven írt Hénok első könyvében található az első apokaliptikus kinyilatkoztatások, az ószövetségi irodalomban Dániel könyvének szintén arámi látomásai (2., 4., 5. fejezet) tartoznak a legősibb lejegyzett szövegek közé. A prófétai könyvek és a bölcsességirodalom egyes epizódjai szintén hordozzák az apokaliptikus közelítésmód megkülönböztető jegyeit (többek között Ézsaiásnál, Ámós könyvében, Jóelnél, Zakariásnál, az apokrifek közül Salamon bölcsességeiben, Báruknál, Ábrahám apokalipszisében találkozhatunk velük). A papi körökből induló apokaliptikus történetírás, amely az adott kor eseményeinek vallási magyarázatát igyekezett megadni, illetve a fogság alatti, fogság utáni próféták sajátos világlátása, amelyet az Isten igéjébe vetett hit látványos megingása motivált, egyaránt formálta a műfajt. Az apokaliptikus művek célközönsége az egzisztenciális válságba került közösség, a bölcsek és igazak gyülekezete, az igazi Izrael. A szövegek által előrevetített kozmikus jelentőségű fordulat az Isten melletti azonnali és teljes elköteleződést követeli meg, betetőzése pedig a rákövetkező ítélet, igazak és hűtlenek szétválasztása.

Az intertestamentális korból több qumráni töredék tanúskodik arról, hogy a közösség az apokaliptikus hagyomány örökösének tekintette magát, Keresztelő János tevékenysége is e hagyomány egyértelmű hatását mutatja. Jézus olyan szélsőségesen feszült érzelmi közegbe érkezik, amely egy diadalmas, harcoss messiás által kivívott szabadulásba veti minden reményét – ettől a víziótól azonban markánsan különbözik az a jövőkép, amelyet Jézus Isten országának nevez. A Jézus által használt apokaliptikus képekre jellemző, hogy viszonylag ritkák és kevésbé élesek. Apokaliptikus motívumnak nevezhetjük ugyanakkor az Isten országaról szóló beszédet (amelynek tartalma egy történelem fölötti, mégis immanens erő világba való betörése), a végítéletről szóló tanításokat, a templom megtisztításának gesztusát, illetve az idők jeleinek értelmezését (jóllehet a végső fordulat idejének kiszámíthatóságától elhatárolja magát Lk 17,20-ban).

A páli levelek sajátos módon használják az apokaliptika kelléktárát, bizonyos elemeket részben megtartanak (például az egymást követő világkorszakok elgondolását, illetve az aktuális aión gonoszságát, Krisztus eljövételét mint döntő korszakváltást), másokat viszont egyáltalán nem használnak (nem találkozunk Pálnál Krisztussal mint az Emberfiával, illetve Isten országának említésével). Krisztus eljövetele és visszatérte között az ember időt kap a megtérésre, Krisztus végső győzelmét a hit elővételezi.

Bár az apokaliptika egyértelműen legismertebb darabja a Jelenések könyve, tematikájában és stílusában is számos tekintetben szembemegy a műfajjal kapcsolatos elvárásokkal. Noha rendkívül gazdag mitikus képekben, jelen van benne a dualisztikus látásmód, az ábrázolás látomásossága, a közties lények szerepeltetése, illetve a számmisztika, sok lényeges elem mégis hiányzik: az elmúlt történelem értelmére nem következtethetünk, az elbeszélés kizárólag az eljövendő világkorszakot megelőző eseményekre és az eljövendő új világ bemutatására koncentrál. Intertextuális összefüggéseiben a szöveg

sokkal inkább Ezékiel próféta könyvével hozható kapcsolatba, semmint kora apokaliptikus gondolkodásmódjával (BÖTTRICH 2014, 9–10. o.).

A nem kanonikus keresztény apokaliptika kiindulópontja elsősorban a Jelenések könyve. A műfajba tartozó szövegtörzsek tekintélyes méreteket ölt, a középkor derekáiig mintegy száz különböző terjedelmű keresztény apokalipszis születik (lásd uo. 10. o.). A legismertebbek közé – a korai zsidó apokaliptikus gyakorlathoz hasonlóan pszeudonim, azaz a könyv tekintélyét a szerzői álnévvel legitimálni kívánó – Péter apokalipszise, Ézsaiás mennybemenetele, Pál apokalipszise, A tizenkét pátriárka testamentuma vagy Tamás apokalipszise tartozik.

Noha az apokaliptika mint műfajmegjelölés elsődlegesen olyan szövegekre utal, amelyek a Jelenések könyvével mutatnak valamilyen közelebbi-távolabbi rokonságot, fontos rámutatni, hogy ezek a szövegformáló jellegzetességek az egész mediterrán térségben, valamint a Közel-Keleten nagy népszerűségnek örvendtek. Az apokaliptikus látásmód pontos eredete homályba vész, keletkezése a Kr. e. 6–5. századra vezethető vissza, ám a zsáner leginkább a Kr. e. 3. század és a Kr. u. 3. század között éli virágkorát, nagyjából egy időben a különböző misztériumvallások széles körű elterjedésével. Bizonyos motivikus hasonlóságok – mint például a szent titokba való beavatás központi szerepe, a mitológiai utalások sokasága, a szimbolikus telítettség, a közeli végidők jövendölése, a jó és rossz kozmikus harcának feltételezése (a sátán és a militáns messiás harca), a közvetítő köztes lények szerepeltetése, az audíciók és víziók szinte vég nélküli sorjázása – azt mutatják, hogy a bibliai apokaliptikára is döntő hatással voltak a korabeli vallási irányzatok népszerű irodalmának stiláris jegyei és tartalmi elemei (HELLHOLM 1983). Részben ezek a hasonlóságok is indokolják az apokaliptikus irodalom kánonbeli peremhelyzetét, illetve a hozzájuk fűződő ambivalens teológiatörténeti viszonyulást.

Az apokaliptika – Ernst KÄSEMANN (1960) sokat idézett megfogalmazásában – „minden keresztény teológia szülőanyja”. Az apokaliptikus gondolkodásmód az a közeg, amelyben a prófétai történelemszemlélet és a bölcsességi irodalmi közelítés egymásba fonódik, a Kr. u. 1–2. századra pedig már nem csupán a művelt írástudó réteg sajátja, hanem a népi vallásosságban is széles körű elfogadottságra talál (BÖTTRICH 2014, 1. o.). Az újszövetségi szerzők tehát az apokaliptikus gondolkodásmód által meghatározott befogadói közegben (teológiai térben) ábrázolták a Krisztus-eseményt, ebben az újszerű látásmódban gyökerezik az Újszövetség „modern” teológiája (uo.).

Az apokaliptikus szemléletmód a történelem során sokáig őrizte magas rangját, ám végül mégsem bizonyult a recepciótörténet állandó mátrixának. A közeli végidőre (paruzsiára) való várakozás feszültsége idővel csökkent, a túlvilág szükségképpen elvesztette szoros időbeli és térbeli kapcsolódását e világgal, s már nem egy horizontális időtengely végpontját jelentette, sokkal inkább egy vertikálisan elkülönülő, felsőbb régiót, amely a halál individuális fordulópontja után válik (az igazak számára) megközelíthetővé és bejárhatóvá. Az ítélet és a megváltás fokozatos individualizációja szétaprózta a nagyszabású víziókat, az apokaliptikus szövegeket pedig leginkább a szektaszerű, szélsőséges fundamentalista keresztény csoportosulások sajátították ki, aminek következtében a műfaj lassanként kiszorult a modern tudományos teológiai vizsgálódás fősodrából. A 19–20. század fordulójára a német liberális teológia érdektelenné és távolinak érezte az apokaliptika világát; Ernst TROELTSCH elhíresült kijelentése („az eszkatológiai iroda manapság leginkább zárva van”) jól mutatja az korszak hittudósainak jellemző hozzáállását (1925, 36. o.). Az apokaliptikus közelítésmód a modernitás előtti világképek jellemzőjeként, a világvégeváró modernitásellenes szekták sajátjaként került lajstromba.

A 20. század kataklizmái, a technológia hatalmával felvértezett ember önmaga ellen fordulásának elrettentő példái, a civilizáció összeomlásának egyre elgondolhatóbbá váló lehetősége nyilvánva-

lóan módot ad az apokaliptika újrafelfedezése számára. Ez a nyitás azonban eleinte szinte kizárólag szekuláris jellegű (ahogy ezt a Vondung által rögzített jelentős műfaji módosulás, a rövidülés, „csontoltság” is jelzi), a teológia csak némi késéssel reagál.

A modern végidőtudat és a kortárs egyházi-teológiai reakciók

Ahogy láhattuk, az aktuális környezeti és társadalmi válságjelenségekre adott szekuláris reflexiók előszeretettel merítenek az apokaliptika eszköztárából. A feltartóztathatatlanul közeledni látszó összeomlás egyre erősödő érzetéből fakadó félelem, egyszersmind a félelemmel szembehelyezkedő ösztönös reménység kifejezését aligha szolgálja bármi egyéb jobban, mint az apokaliptikára jellemző stiláris jegyek erőteljes érzelmi töltöttsége. Az összeomlással való szembenézés világi megközelítései azonban nem számolnak semmiféle túlvilággal, a krízis lehetséges kimenetele vagy a teljes megsemmisülés, vagy egy radikális, szükségszerűen nagy veszteségekkel és szenvedéssel járó környezeti és társadalmi átrendeződés. Mégis miben hisz, aki nem hisz? – tehetnénk fel a kérdést a kilencvenes évek e tárgykörben született híres levélváltásából született kötet címével egybecsengően (MARTINI–ECO 2000). Ahogy korábban említettük, a szekuláris apokalipszisek jelentős része csonka: a titokról végül nem szerzünk tudomást, a fátyol nem lebben fel, a teljesség ismerete pusztá vágy marad. Ez a megtorpanás azonban – minden várakozásunk ellenére – nem feltétlenül jelent reménytelenséget, sokkal inkább a kimondhatatlan kimondhatóságával kapcsolatos alapvető modern bizalmatlanságról ad őszintén számot. A francia filozófus, Jean-Pierre Dupuy szerint a „felvilágosult katasztrofizmus” (un catastrophisme éclairé) szemléletére van szükségünk, amely az emberi társadalmak fennmaradását az emberi önpusztítás tagadására alapozza, „abban a reményben, hogy bármily kikerülhetetlennek tűnik is ez a jövő, mégsem történik majd meg” (DUPUY 2023, 142. o.). Dupuy az emberiség fennmaradásába vetett reményt arra a belátásra alapozza, hogy az ember, noha sorsának alakítója, képes magát e sors áldozatának is látni és ebből a pozícióból önmagán felülkerekedni. Jó és rossz antagonisztikus harca nem az emberen kívül eső valóság – mégis akkor lehet csak esélyünk a folytatásra, ha (paradox módon) képesek vagyunk ezt kívülről is látni. Dupuy nem beletörődésre szólít fel, nem megadásra, hanem olyan magatartásra, amely – nem utolsósorban Hans Jonas felelősségetikájára építkezve – nem hártja el a gondolkodás és cselekvés felelősségét, a remény pedig a gondolkodás és a cselekvés lehetőségéből fakad.

A szekuláris apokaliptika nem feltételezi a túlvilágot, nem alapozza reményeit egy emberen kívüli megváltásra, reménysége a jelenlegi világ megőrzése és legjobb állapotában való fenntartása. De miben hisz, aki (vallásos keresztényként) hisz? Az eszkatológiára a felvilágosodás utáni teológia rossz beidegződései nyomán hajlamosak vagyunk a rendszeres teológia függelékeként tekinteni. A válságjelenségek és a válságjelenségekre adott apokaliptikus hangvételű szekuláris válaszok azonban sürgetővé teszik a végidőkről és magáról a végről való teológiai gondolkodást is.

A bibliai apokaliptikus történelemszemlélet máig tartó hatását vizsgálva Georg Taxacher kiemelt jelentőséget tulajdonít annak a nyílt levelezésnek, amelyet többek közt a szekuláris apokaliptika térnyerésének kérdése kapcsán az 1990-es évek közepén Umberto Eco és Carlo Maria Martini milánói bíboros folytatott a korábban említett könyv hasábjain (TAXACHER 2010, 9. o.). Mindkét szerző meggyőződése, hogy az utolsó időkről való beszéd napjainkban inkább a laikusok világát jellemzi, mintsem a keresztény hívőkét. Eco megfogalmazásában: „Még azt is megkockáztatom, hogy a világvége

gondolata ma inkább a nem hívőkre, mintsem a keresztényekre jellemző. Azaz a keresztények medítálnak róla, de úgy tekintik, mintha egy emberi naptárral nem mérhető dimenzióban volna a helye. A világi hívők⁴ úgy tesznek, mintha ügyet sem vetnének rá, de közben állandóan gyötri őket a világ-vége gondolata.” (MARTINI–ECO 2000, 11. o.)

Megfigyelhető, hogy a szekuláris apokaliptika képviselőinek éles hangjaival kontrasztban az egyházi szereplők meglehetősen óvatosan közelítenek a környezeti válságjelenségekben felszejlő ijesztő végidőképzetek felé. A hivatalos egyházi megnyilvánulások a szélsőségektől tartózkodó realizmus talaján igyekeznek megvetni lábukat, hangsúlyozván a biztonság és a megelőzés fontosságát, a megvalósuló jó gyakorlatokat, illetve a reménység (elsőre egyszerű, de nagyszerű megoldásnak tűnő) szerepét. Ez a tartózkodás részben az apokaliptikus beszédmód szekuláris kisajátításával szemben képződik meg (sok esetben anélkül, hogy komoly kísérletet tenne a felmerülő kérdések megválaszolására, más esetekben a vállaltan szikár racionalizmus segítségével hívásával),⁵ részben pedig belső elhatárolódásnak is tekinthető az újra és újra felbukkanó szektás millenarizmustól, az azonnali, leegyszerűsített válaszokban rejlő értelmezés hibáinak kiküszöbölésére. Mindkét reakció azonban inkább elkerülő jellegű; ez a magatartás hűen tükrözi a korszerű kérdésre adott korszerű teológiai válaszadásban rejlő roppant kihívásokat.

Ahogy arra Sabine PREMSEL-MAIER tanulmányában rámutat (2021), az ökológiai krízis kontextusában az apokaliptikus gondolkodásmód eddig kiaknázatlan tartalmakat rejt magában. A szekuláris apokalipszisek csonka vagy disztópikus jellegével szemben a bibliai apokaliptika nem kizárólag e világ végérvényes pusztulását hirdeti, hanem sokkal inkább egy új világ kezdetét, új földet és új eget (vö. Ézs 65; Jel 21); a világ nem elenyészik, hanem gyökeresen átalakul. Az apokaliptikus szövegek nem jóslatok forгатókönyveként olvasandók, hanem a történelem és a jövő új, reményt adó értelmezési lehetőségeiként, illetve vigasztként, építő irodalomként, bátorításként és erkölcsi intészként. Erőt meríthetünk belőlük az összeomlás közepette, mert megmutatják, hogy az igazán új csak a régi megszűnésével jöhet létre. A belső félelmek megszemélyesítése, a belső lelki folyamatok nyelvi megjelenítése lehetővé teszi, hogy a megfoghatatlan szorongás megragadhatóvá, egyszersmind leküzdhetővé váljék. Az apokaliptikus szövegek ugyanakkor nem egyszerűen kész megküzdési stratégiákat adnak a kezünkbe, de provokálnak is: az idők végezetének közeledte azzal szembesít, hogy nem mindegy, mit teszünk. Mivel szabadságunkban áll a jót cselekedni, a megváltás ígérete és reménysége akár a társadalmi-ökológiai paradigmaváltás előmozdítója is lehet.

Nem szükségszerű tehát, hogy az apokaliptikus látásmód paralizáljon bennünket. A keresztény apokaliptika nem lezár, hanem felnyit, nem berekeszt, hanem kiszabadít. Jürgen Moltmann szép megfogalmazásában: „... a keresztény jövővárás ugyanis nem a végre irányul – ennek az életnek a végére, a történelem vagy a világ végére –, hanem a kezdetre: az igazi élet kezdetére, Isten országa kezdetére és mindenek újjáteremtésének kezdetére, ami majd megadja a dolgok maradandó alakját.” (MOLTMANN 2005, 6. o.)

⁴ A szöveg magyar fordításában némiképp értelemzavaró módon a „világi hívők” kifejezés szerepel; a szöveg eredeti értelmét a „laikusok” vagy a „szekuláris világ” jobban adja vissza.

⁵ Lásd pl. Wilfried HÄRLE *Dogmatikájának* eszkatológiával foglalkozó zárófejezetét, amelyben még csak említészerűen sem esik szó az apokaliptikus közelítésekről (2012, 619–668. o.).

The Rise of Apocalyptic Language in the Description of Ecological Crisis Phenomena

- **For more than half a century, scientific predictions have sounded the alarm bells to no avail; it is only now, at the end of the first quarter of the twenty-first century, that it is generally accepted that we are living in a state of polycrisis, with the environmental crisis as one of the most important factors. Descriptions of the crisis are found in both everyday media and academic analysis, and the language, imagery, and other stylistic features of the different genres often show a high degree of similarity, which is due in small part to the influence of the two approaches on each other, but is more determined by the common source area of linguistic orientation: biblical (and apocryphal) apocalypticism. In this paper, the author examines the most commonly used concepts that refer to the relationship between crisis experiences and end times/age changes, and which biblical and apocryphal texts from which contemporary authors are keen to draw on apocalyptic visions. The paper also discusses the meanings that emerge from the secular use of originally religious texts, and seeks answers to the question of how, beyond superficial correspondences, we can make the biblical view of history meaningful and relevant to our contemporary thinking on a communal and personal level.**

Keywords: ecological crisis / apocalypticism / eschatology / utopia/dystopia / truncated apocalypses / crisis experience and vision / hope in action

Felhasznált irodalom

- ÁGOSTON, Csilla et al. 2022. The psychological consequences of the ecological crisis. Three new questionnaires to assess eco-anxiety, eco-guilt, and ecological grief. *Climate Risk Management*, 37. évf. 100441. <https://doi.org/10.1016/j.crm.2022.100441>
- BEYERLE, Stefan 2015. Die Apokalyptik als „Mutter aller christlichen Theologie“ – Die Apokalyptik im Alten und Neuen Testament. *Rocznik Teologiczny*, LVII. évf. 4. sz. 491–505. o.
- BEYERLE, Stefan 2021. Apokalyptik (AT). *Das Wissenschaftliche Bibellexikon im Internet*, <https://bibelwissenschaft.de/stichwort/13517/>.
- BÖTTRICH, Christfried 2014. Apokalyptik (NT). *Das Wissenschaftliche Bibellexikon im Internet*, <https://bibelwissenschaft.de/stichwort/49908/>.
- FRÖHLICH Ida 2023. Apokaliptika és apokalipszisek – Egy műfaj eredete. *Axis*, IV. évf. 1. sz. 13–32. o. <https://doi.org/10.61176/Axis.2023.4.1.2>
- HÄRLE, Wilfried 2012. *Dogmatik*. 4. kiad. De Gruyter, Berlin–Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110272765>
- HELLHOLM, David (szerk.) 1983. *Apocalypticism in the Mediterranean World and the Near East*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- JONAS, Hans 1979. *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*. Insel Verlag, Frankfurt am Main.
- JONAS, Hans 2005. Az emberi cselekvés megváltozott természete. In: Lányi András – Jávor Benedek: *Környezet és etika. Szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Budapest. 25–36. o.

- KÄSEMANN, Ernst 1970. Die Anfänge christlicher Theologie. In: uő: *Exegetische Versuche und Besinnungen*. 2. köt. 3. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 82–104. o.
- MARTINI, Carlo Maria – ECO, Umberto 2000. *Miben hisz, aki nem hisz?* Ford. Gál Judit – Dorogi Katalin. Európa Kiadó, Budapest.
- MOLTMANN, Jürgen 2005. *Minden végben kezdet rejtezik. Kis reménytan*. Ford. Gromon András. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- NAGEL, Alexander-Kenneth 2021. *Corona und andere Weltuntergänge. Apokalyptische Krisenhermeneutik in der modernen Gesellschaft*. Transcript Verlag, Bielefeld. (Kulturen der Gesellschaft 48.) <https://doi.org/10.14361/9783839455951>
- PEMSEL-MAIER, Sabine 2021. Kein Katastrophenszenario. Zum Potential apokalyptischen Denkens in der ökologischen Krise – Wegmarken für eine wenig bedachte Dimension der Eschatologiedidaktik. *Religionspädagogische Beiträge / Journal for Religion in Education*, 44. évf. 2. sz. 97–106. o. <http://dx.doi.org/10.20377/rpb-134>
- SCHLEISSING, Stephan 2020. Warum Apokalyptik und „offene Zukunft“ keine Gegensätze sind. *GlobKult*, szeptember 30. <https://globkult.de/blogs/hans-von-storch-zur-sache-klima/1952-warum-apokalyptik-und-offene-zukunft-keine-gegensaetze-sind>. (Megtekintés: 2024. szeptember 15.)
- TAXACHER, Georg 2010. *Apokalyptische Vernunft. Das biblische Geschichtsdenken und seine Konsequenzen*. WBG, Darmstadt.
- TILLY, Michael 2012. Kurze Geschichte der Apokalyptik. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, december 12. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/151302/kurze-geschichte-der-apokalyptik/>. (Megtekintés: 2024. szeptember 15.)
- TROELTSCH, Ernst 1925. *Glaubenslehre. Nach Heidelberger Vorlesungen aus den Jahren 1911 und 1912*. Duncker & Humblot, München–Leipzig.
- VONDUNG, Klaus 1988. *Die Apokalypse in Deutschland*. DTV, München.

A mindenkinek szent város

■ KOVÁCS VIKTOR

Evangélikus Hittudományi Egyetem
egyetemi lelkész
E-mail: viktor.kovacs@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.10.4

KŐSZEGHY Miklós: *Jeruzsálem. Egy rejtőzködő város története*. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2024.

Kőszeghy Miklós egyetemi tanár, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Ókortörténeti Tanszékének és az Evangélikus Hittudományi Egyetem Ószövetségi Teológia Tanszékének oktatója átfogó művet publikált *Jeruzsálem – Egy rejtőzködő város története* címmel. A könyv a nagyjából meghatározható alapítástól rajzolja meg a város történetét Kr. u. 70-ig, a heródesi templom és a város (nem első és nem is utolsó) pusztulásáig. Bár ezen időintervallum is igen jelentős (nagyjából ezeröttszáz-ezerhatszáz év), a szerző mégsem elégszik meg ennyivel, és a kötet végén röviden kitekint egészen Palesztina brit protektorátusi idejéig, érintve például a keresztes hadjáratok időszakát, illetve az oszmán birodalmi kort is.

A könyv kronológiai sorrendben halad, és bár két nagy fejezetre oszlik, a kezdetektől a babiloni fogságig, majd onnan egészen a fent említett kitekintés végéig, mégis azt érzem, hogy ez valójában három fejezet. A fent említett kitekintést akár lehetne önálló fejezetként is tekinteni, amely bár terjedelmében elenyésző lenne a többihez képest, mégis sokat elárul a szerző szándékáról, motivációjáról és látásmódjáról, legalább annyit, mint az előző kettő. Kőszeghy nem csupán megírni akarja egy város történetét, hanem önmagát is belehelyezve az olvasóval együtt, elmerülni a Föld bolygó egyik legkülönlegesebb pontjának erőterében, amely „életre szóló kapcsolatot kínál” (298. o.).

Az olvasó már a kötet első lapjain érdekes tapasztalatot szerezhet a szöveg jellegével kapcsolatban. A szerző deklaráltan angolszász típusú ismeretterjesztő nyelvezetet használ, amely ugyan megtartja a tudományos megalapozottságot annak minden tartalmi kritériumával együtt, de nyelvezetében sokkal olvashatóbb, mint amit a klasszikus értelemben vett tudományos nyelvezettől várunk. Ez a választás nem csupán makroszinten, a főszöveg egészére, vagy éppen mikroszinten, a szóhasználatra igaz, hanem mezoszinten is megláttatja magát: irodalmi, sőt popkulturális utalások tarkítják az ősi reliefek, építészeti megoldások és háborús krónikák nagyívű leírásait. Nemcsak történetileg megalapozott, de rendkívül szórakoztató könyvet vehet kezébe az olvasó.

A könyv ilyesfajta merész vállalása nem áll meg a nyelvezetnél. A szerző tudatosan szinte két könyvet írt párhuzamosan. Az egyik a már tárgyalt főszöveg, a másik pedig a jegyzetek. Bőséges lábjegyzetek állnak rendelkezésünkre szinte minden oldalon, ahol kitekintéseket, szakirodalmi utalásokat vagy akár miniexkurzusnak is tekinthető szövegeket találunk, amelyek nem hagynak bennünket kétségben a tudományos megalapozottság felől.

A könyv mozaikszerű képe (a nyelvezeten és a kettősségen túl) a könyv vélelmezett célközönsége korántsem egyértelmű körülhatárolásában is tetten érhető. A szerző lépten-nyomon hangsúlyozza, hogy történész, így Jeruzsálemről történettudományilag értelmezhető szöveget írt. Mégis a bibliai szövegekkel (amelyek nélkül nyilvánvalóan nem lehet Jeruzsálemről beszélni) való bánásmód, illetve a fel-felbukkanó vallástudományi eszmefuttatások biztosítják az olvasót, hogy itt nem „csupán” történelemről van szó, hanem egészen más dimenziók is részt vesznek a rejtőzködő város felfedésében. Kőszeghy tudatosan számol a város szentségével, amely a három nagy monoteista vallás tagjai számára elsődleges kapcsolódás Jeruzsálemhez. Így nemcsak a történelmet kutatók, hanem a vallással, illetve a teológiával foglalkozók is haszonnal forgathatják a kötetet. A szerző közben folyamatosan reflektál a saját szerepére, pozíciójára és viszonyára a várossal és a szöveggel, amely közelebb hozza a témát, befogadhatóbbá teszi.

A könyv eklektikusnak mondható szinte minden tekintetben. Az eklektikusságot ebben az esetben nem elmarasztalóan, hanem csupán leíró fogalomként kell érteni. Sőt bátran állíthatjuk, inkább hasznára, semmint kárára válik a kötetnek.

Teológusszemmel olvasva a kötetet megállapítható, hogy biblikus és írásmagyarázati szempontból is értékelhető műről van szó. Kőszeghy a bibliai szövegeket sajátjaként kezeli, abban az értelemben, hogy a bibliai szakaszok nem csupán történeti forrásként, hanem a szent városhoz tartozó szent szöveggént vannak kezelve. A bibliai hivatkozások (igehelyek) csak rövidített formában való közléséből is látszik a szerző és a Biblia természetes kapcsolata.

Teológusként is érheti meglepetés az olvasót, amikor a szerző egy-egy Ószövetségen belüli vagy éppen Újszövetséghez kapcsolható összefüggésre világít rá. Ennek kapcsán volt bennem hiányérzet. A terjedelmes bibliográfia után, a függelékben helyet kaphatott volna a kötetben előforduló bibliai igehelyek mutatója is. Ez nagyban megkönnyítette volna a teológusoknak, igehirdetőknek a kötet kézikönyvszerű (bibliakommentár-jellegű) használatát.

Meg kell említeni a könyvben található három exkurzust, amelyek tovább erősítik a kötet határátlépő attitűdjét. A három szöveg minden tekintetben exkurzus, hiszen mind tematikusan, mind pedig tipográfiailag el van választva a főszövegtől és a jegyzetektől.

Az első exkurzusban (*Exkurzus csak igazán elszántaknak: Izrael és Júda királyainak krónikái*) a szerző egy olyan, a Királyok könyvének szerzői/szerkesztői által hivatkozott krónikáról értekezik, amely elveszett. Ezzel bizonyos értelemben átlépi a kézzelfogható történeti források határát. A második exkurzusban (*Miért éppen Manassé?*) egy olyan szentföldi király kerül górcső alá, aki a régészeti és történeti források alapján is kifejezetten sikeres királynak mondható. Ezzel hatalmas kontrasztban a bibliai szövegek az egyik, ha nem a legrosszabb királynak mondják, kultikus szempontokat tekintve. Kőszeghy ezzel az fejezettel kilép a kanonikus szövegek narratívájából is. Az utolsó – és talán legfontosabb – exkurzus (*Jézus Krisztus és Jeruzsálem*) pedig a nagyhét eseményeit leíró bibliai szövegeket veti össze a történettudományilag és régészeti szempontból igazolható helyszínekkel. Bár egyértelmű, hogy nem romboló szándékkal, hanem történeti őszinteséggel, s ezzel mégiscsak átlépi a mai szent helyek határait. Így Kőszeghy megengedi a spiritualitás és a történeti dimenzió szétválasztását is, pontosan úgy, ahogyan a könyv többi részében azok összeérésével is dolgozik.

A kötet több évtized tudományos munkájának és személyes tapasztalatának eredménye, amin a tudományos igényesség ténye mellett a szerző téma iránti szeretete és elkötelezettsége is érződik. A kötet nem engedi, hogy az olvasó érintetlenül haladjon el a szent város mellett. A *Jeruzsálem – Egy rejtőzködő város története* tartalmaz olvasmányt kínál teológusoknak és történészeknek, vallástudománnyal és Közel-Kelettel foglalkozóknak, tudományos munkát végzőknek és laikusoknak egyaránt.

In memoriam Donáth László

1955–2024*

■ RÉZ-NAGY ZOLTÁN

Az első szabad választások évében jártunk. Barátomat, Bartha Istvánt épp akkor távolították el a teológiáról, mert nem volt hajlandó újraírni egy szemináriumi dolgozatot; a dékán a püspökhöz fordult az ügyben, aki hivatalosan felszólította, hogy törölje Bartha Istvánt a hallgatók sorából. Én a már végzős Kardos Tamással felvettem egy sátrat a főépület előtt, és éhségsztrájkba kezdtünk. Sorra érkeztek az idősebb lelkészek, hogy elmondják, mit kellene tennünk. Donáth László is megjelent. Én akkor találkoztam vele először. Istvánnak ő volt Miskolcon a lelkésze. Odaállt barátjával, Bízik Lászlóval együtt István elé, majd – miközben megigazította a gallérját – így szólt: „Most írsz egy bocsánatkérő levelet a püspöknek...” Pisti elküldte őt melegebb éghajlatra. De László már akkor politikusként gondolkodott: hogyan lehetne mielőbb elsimítani egy országos botrányt.

A következő emlékem egy általunk, teológusok által szervezett önképzőkör, melyre elhívtuk Donáth Lászlót. Júdásról beszélt és arról, hogy ha Júdás nem üdvözl, akkor neki az egész dolog, egyházastól, mindenestől kérdésessé válna. Ez a megnyilvánulása – a maga határozottságával – nagy hatással volt rám. Majd néhány évre rá azzal okozott nekem meglepetést, hogy parlamenti képviselőként egy konferencián a Szená-Torok, a Magyar Országgyűlés képviselőinek énekkara – amelynek ő is tagja volt – létrejöttéről mesélt.

Egy országos presbitériumi ülésre egy szeretetház létrehozásának a szándékával érkezett, és arról próbálta meggyőzni az egyház vezetését, hogy van már önkormányzati támogatás, és az egyház tegye hozzá a hiányzó részt. Az összeg azonban akkor túlon túl nagy volt, ezt az akkori illetékes püspök homlokráncaiból is ki lehetett olvasni... Aztán eltelt néhány év, és hallottam, hogy elkezdődött a Gaudiopolis Békásmegyeri Evangélikus Szeretetház építése. Lászlót nem törte le az első kudarc, lám, újra próbálkozott, és sikerrel járt – gondoltam. Később egy beszélgetés során elmondta, hogy olyan szeretetotthonot akart, mely messze átlag feletti színvonalú, mind az elhelyezés, mind a felkínált közösségi programok tekintetében.

Amikor egyházunkban indult a lelkészakadémia, az egyik kurzust Bartha Istvánnal tartottuk. Valamikor a négynapos együttlét felénél betoppant László is. *Szenvedés és halál a romantikus teológiában* címmel épp én tartottam előadást. Utána odajött hozzám, és felajánlotta, hogy az előadásom megjelenhetne a *Hét Hárs* című gyülekezeti újságban. Mindössze pár órát volt ott, hamar elment. Később megkaptam a *Hét Hárs* tiszteletpéldányát, tele volt színvonalas tanulmánnyal.

Aztán hosszú évekig nem volt találkozásunk. Én Debrecenben éltem, messze Budapesttől. László lelkészkonferenciára, Szélrózsára nem járt, ahol az ember olyan kollégákkal is találkozhatott, akik

* Megjelent az *Evangélikus Portálon*: <https://www.evangelikus.hu/hireink/publicisztika/in-memoriam-donath-laszlo>.

más egyházmegyében, más kerületben szolgálnak. Amikor az Evangélikus Hittudományi Egyetem intézményi lelkésze lettem, egy színházlátogatás alkalmával véletlenül összefutottunk. „A liberalizmus bevonult a teológiára!” – ezzel a felkiáltással üdvözölt, úgy, hogy az egész előcsarnok zengett. Nem volt módom ott és akkor kifejtetni neki, hogy mit gondolok erről.

2023 áprilisában újra találkoztunk, ekkor már egészen más minőségben: a csillaghegyi egyházközségben én mint pályázó, ő mint előd. A bemutatkozásom során különös érdeklődést tanúsított az iránt, hogy 1984-ben szülői tiltás ellenére jelentkeztem az evangélikus teológiára, és hogy szüleim elkötelezett kommunisták voltak. Mint mondta, nem tudott erről. Bár kifejtette, hogy nála nem volt szülői ellenkezés a teológiával szemben, de úgy érezte, szóvá kell tennie, hogy neveltetésünk, hozott értékrendünk között van sok átfedés.

Októbertől a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség parókusa lettem, László pedig igyekezett az új helyzetet elfogadni. Ha maga dönthetett volna, nem ment volna nyugdíjba. Sokaknak elmondta, hogy innen fogják őt a temetőbe vinni. Ő maradt a Gaudiopolis-szeretetház igazgatótanácsának és a Sion Nevelőszülői Hálózat igazgatótanácsának is az elnöke. Emellett a gyülekezet presbitériumának is tagja.

Szolgálati – akár a szeretetházban tartott bibliaóra, akár istentiszteleti alkalom – kicsit hasonlítottak az iskolapadban átéltekhez, ahogy a feleségem megfogalmazta. Nem lehetett előre tudni, hogy kit mikor szólít meg, hogy egy információval kisegítse őt az előadása közben. De emellett a magaskultúra egésze – a klasszikus irodalom, a zene, a történelem és a napi politika – ott keveredett és forrt egybe nála, és lett egy határozott vezérfonallá, mely sokak számára jelentett kapaszkodót, és segítette a világban való eligazodást.

Imádtá a képzőművészetet. Szenvedélyesen gyűjtötte a műtárgyakat. Nemcsak a gyülekezeti termet, hanem a Gaudiopolis-szeretetházat is értékes műtárgyak, festmények díszítik. Nagy Sándor szobrászművész egész hagyatéka a gyülekezethez került, a kültérre szánt kőszobraitól kezdve a fafaragványaiig.

Ha együtt mentünk valahová, és az autóban kettesben voltunk, hangja halkra, tűnődőre váltott. Azt terveztük, hogy elhívjuk művészettörténész bátyámat, és a Lászlónál lévő információk alapján számba vesszük és kis táblával látjuk el az alkotásokat...

Dietrich Bonhoeffer írja: „Van beteljesült élet, a beteljesületlen tervek ellenére.”

* * *

Donáth Lászlót 1979-ben szentelték lelkésszé. 1981-ig a budapest-kelenföldi, majd a budavári evangélikus gyülekezetben volt segédlelkész, majd Miskolcra került, végül egy-egy évet Ózdon és Sajóközán szolgált helyettes lelkészként. 1984-ben visszatért Miskolcra, 1986–87 között a csepeli és a budahegyvidéki gyülekezetet kisegítő lelkésze volt. 1988-tól a csillaghegyi gyülekezetet kisegítő, majd nyugdíjba vonulásáig parókus lelkészeként szolgált. Donáth László szolgálata idején épült meg a csillaghegyi evangélikus templom és a Gaudiopolis Békásmegyéri Evangélikus Szeretetház.

Donáth László 1994 és 2010 között országgyűlési képviselő volt, oktatott az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Wesley János Teológiai Főiskolán, valamint számos közéleti és kulturális szervezetben vállalt szerepet. 2024. július 11-én, életének 69. esztendejében hunyt el. (Evangélikus.hu)

Igehirdetés Donáth László (1955–2024) temetésén

Zsid 10,38–11,2.32–39

■ IVÁNYI GÁBOR

Gyászoló gyülekezet!

Isten, a mi mennyei Atyánk, az élet és a halál Ura megszorít, de meg is vigasztal, megaláz, de fel is emel, sírba visz, de meg is elevenít. Mulandóvá tette életünket bűneink miatt, de egyszülött Fiát is adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Ezért amikor most megállunk Donáth László testvérünk koporsója mellett, Istenhez fordulunk kegyelemért, nála keresünk vigasztalást, útmutatást és reménységet.

Kedves gyászoló szeretteim!

Látványát tekintve is olyan különös ez a ravatal, egy egyszerű – mindenki számára ilyen készítménynek ott – zsidó koporsó közösséges gyalult deszkából. Semmi dísz, hiszen a dísz, az ékesség belül van. Még csak nem is ott, hanem a mindenható teremtő Isten szívében és a mi szívünkben is.

Szeretteim, akik hű társként, anyaként vagy mint gyermekek, unokák, mint testvér, rokon, hitsorsos, kolléga, barát, eszmetárs, tisztelő közösség álltok itt, hallgassátok meg a vigasztalás és az emlékeztetés ígését az Újtestamentum Zsidókhoz írott leveléből, ahol az ismeretlen szerző többek között a hit természetéről, majd hőseiről beszél. (...)

Tudom, hogy hosszú szakaszt metszettem ki a bibliai szövegből az összefüggés kedvéért, de Donáth Lászlótól búcsúzva mégis csupán egy hithősről, Sámsonról szeretnék beszélni. Olyanok között állok, akik számára a hit fogalma szükségszerűen jelent valamiféle kihívást, és itt nemcsak a vallástalan barátainkra gondolok, hanem valamennyiünkre. És ez így van jól, Lacihoz is ez méltó: hogy a hitet mint olyat a magunk módján emésztgetőkként gondoljunk rá is: Mi van szeretett barátunkkal? Hová lett? Hogyan is volt itt közöttünk? Van-e utána valami, ami megmarad? Tetszene neki, de talán egy közös éjszakai autótút témája is lehetne közöttünk, hogy magát a bibliai kifejezést miből is vezetnénk le. Ha ott ülne velünk Raj Tamás, közös barátunk, és nem ment volna előre Ábrahám ölelésébe jó régen, akkor lenne csak igazán érdekes ez az eszmecsere, hiszen ő vezetett rá bennünket, hogy ezt a fogalmat a legegyszerűbb és legközismertebb *ámen* szóból kell levezetnünk. Az ámen főnévi változatában magába rejti az *emunát*, amelynek jelentése 'hit', 'hűség', 'bizalom', jelzőként pedig a 'hívó', 'hűséges', 'megbízható' értelmű *neemánt* is.

Vajon van-e különbség a hűséges és a megbízható között? Mindig a megbízható az első, az Örökévelő, akivel ki-ki a maga módján találkozik, aki soha nem vezet félre. Akkor sem, ha a mindennapi kenyerünket, a szabadság lehetőségét, a bűneink bocsánatát vagy az örök életet ígéri. Erre válaszolunk mi a hűséggel. Ez ragaszkodást jelent akkor is, ha ebben a kapcsolatban olykor súlyos próbatételeknek vagyunk kitéve. Így gondolok most Lacira vagy Sámsonra vagy akár Jézusra, akik afféle magányos hősként – de olykor családjuk, népük vagy elvbarátaik ellenséges kritikája közben is – hűségesek maradtak a megbízható mércéhez, amelyet a láthatatlan és felfoghatatlan Isten a lelkükben elrejtett.

Most, hogy egy gazdag, színes, szeretett, áldásokkal teli élet után közösen áment mondunk, azok

* Elhangzott 2024. január 26-án a bonyhádi evangélikus temetőben.

közösségében érezzük magunkat, akik bizalommal és nyitottsággal közelítenek azokhoz a dolgokhoz, amelyeket képviselni ebben az éppen megélt korban nem megtérülő befektetés, s magának a hozzáállásnak a jutalma valahol a távoli jövőben vagy az utódok életében mutatkozik csak. A felolvasott bibliai szakaszból példálózva kiemelt mintegy húsz – egyik sem újszövetségi – személy példakép volt, úgynevezett hithős. Olyanok, akik akkor is cselekedtek, ha tudták, nem érik meg döntésük gyümölcsének beérését. Tisztában voltak vele, hogy az ügy melletti kiállásukkal szabadságukat, esetleg életüket is kockáztatják.

Amikor most Lacira emlékezem, azért gondolok Sámsonra, mert ez a Dán törzsből származó bíró a királyság kora előtti zavaros közigazgatási körülmények között Izraelben hasonlóképpen magányos, radikális hős volt, mint amilyenek gyakran mi is láttuk szeretett barátunkat. Ő egyedüliként szavazott annak idején a vatikáni konkordátum ellen a Parlamentben, és szólalt fel okos, szép szavakkal a törvényeknek nemcsak tartalmi, de stilisztikai hibáival szemben is. Már-már irodalmi csemege mindaz, amit a temetői törvénnyel kapcsolatban mondott. Minek nevezzük azt, aki nem földön járóként van közöttünk, hanem hulla, holttest? Kicsoda ő? Ahogyan kicsoda is az, aki itt előttünk fekszik? Átélté azt is, hogy négy ciklus után az öt delegáló párt, amelynek tagja nem lett sose, nem indította őt ott, ahol biztosan nyert volna.

Örökségként hozta magával ezt a terhet, hiszen mindannyiótok előtt ismert a háttere: három különböző rendszer börtönét megjárt politikus apja és a mindenféle ítélet nélkül évekig raboskodó édesanyja, a snagovi száműzetés, amelyben elveszítette fél szemét, de a rendszerváltás előtti időszak vergődéseiben is oly sokszor volt úttörő, kezdeményező. Akkor is, amikor a Történelmi Igazságtétel Bizottság kegyeleti csoportjában Nagy Imréék újratemetését készítette elő, vagy amikor segített talpra állítani alapítványokat – köztük a gyermekmentő Aranyágot –, amikor belefogott, hogy földet, pénzt szerezzen a békásmegyeri templom, gyülekezeti ház, parókia és a Gaudiopolis-szeretetház építésére, vagy amikor Sztéhlo Gábor emlékéért, szobrának méltó kültéri helyen való elhelyezéséért küzdött, ahogy örökségként is ápolta a zsidó–keresztény párbeszédet, tagja volt a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületnek is.

Eltávozása előtti, végzetesnek nevezhető napján is a zsidó ősök sírját tette rendbe Mirjammal a Kozma utcai temetőben, negyvenfokos melegben. Arról beszélgettünk itt Törzsök Erikával az imént: nem biztos, hogy az időjárás okozta idő előtti halálát, esetleg inkább az elmúlt évek méltatlan meghurcolása, amely őt és Anna lányát érintette, és amelynek semmi köze nem volt a valósághoz. Köze volt viszont a gonosz, törvénytelen hatalomhoz, amely sem Istent, sem embert nem ismer, és szégyenszemre mégis az Örökkévalóra hivatkozik.

(...)

A szavakban, a döntésekben, a küzdelmekben való erő és következetesség benne mindig Sámsonra emlékeztetett engem. Több mint negyven éve ismerem. Kétszer annyi idő ez, mint amennyit a nagy hithős bíróként kapott a filiszteusok gázai környezetében, hogy ott szolgáltsa igazságot, és mutassa meg, nem tűrhető a kritika nélküli, egyedül való hatalom. És ha nem marad más lehetőség, akkor legalább állandó zaklató jelenléttel figyelmeztetni kell a föld pillanatnyi urait esendőségükre és kiszolgáltatottságukra.

Lacit ismerem mint ózdi-sajókazai kisegítő lelkészt vagy ugyanebben a minőségében különféle pesti parókiák alkalmi igehirdetőjét. Később a közelemben, Békásmegyerre került a régi csillaghegyi kúriából átalakított kis evangélikus gyülekezeti házba, s azután fölépítette mintegy ötezer négyzetméteren a már említett épületgyűtttest. Emlékszem az avatásra vitt kis ezüst cédrusomra. Amikor most vasárnap a szószéken nekem kellett helyettesítenem, akkor láttam, hogy a hajdani csenevész

fácska milyen hatalmas koronát növesztett a hét hárs társaságában, amelyek csoportja névadója lett igen kitűnő irodalmi színvonalon szerkesztett gyülekezeti folyóiratának is.

Sokan állnak itt köztünk, akik rendszeresen hallgatták Lacit, vasárnapi igehirdetéseit, esküvők vagy temetések alkalmával, és senki sincs köztünk, akit ne hökkentett volna meg, hogyan tud a legáltalánosabbnak tűnő kijelölt textusból olyan magasságokba kanyarodni, s mégis annyira közel kerülni a mai valósághoz, mint ahogy ezt ő produkálta. De továbbmegyek! Nem ismertem lelkészt, aki a lelkipozásban olyan komolyan vette volna népe szeretetét, mint Sámsonhoz hasonlóan Laci, aki názír volt, és tudomásul vette, hogy Istennek szentelt személyként mindennek, még a bozontjának is alá kell rendeltetnie az elhívó Isten akaratának. Egy-egy temetésre készülve, kórházi látogatás alkalmával vagy a szórványgyülekezeteit ápolva soha nem sajnálta az időt, és nem voltak számára terhes személyek, akiket türelemmel végig ne hallgatott volna.

Az, hogy valaki hithős, Istentől rendelt bírāja népének, kiválasztott és felszentelt, nem azt jelenti, hogy hibátlan, és híján van minden emberi gyarlóságnak. Részleteket erről nem akarok mondani, többségében ismeritek az ő egyedi életét. Olyan volt ez, akár Sámsoné, aki kész volt széttépni az oroszlánt, ugyanakkor nehezen tisztázható helyzetekbe, kapcsolatokba keveredett olykor, de sosem felejtette el, hogy az Örökkévaló mire rendelte. A hithős vakon is az, malomkövet hajtva is, botladozó, erőtlenné lett, erejét veszített férfiként is, aki talán későn ébred rá arra, hogy a haja újra nőni fog, s ebben is csak az az üzenet számára: itt az utolsó nagy pillanat nekitámaszkodni a kárörvendő filiszteusok stadionja oszlopainak, azért imádkozva, hogy még egyszer térjen vissza az ereje, akkor is, ha utolsó erőfeszítése őt magát is maga alá temeti.

Megkívántatik az igehirdetőtől, hogy jelölje ki beszédében a meghatározó pontokat. Mik is hát a hithős csalhatatlan ismertetőjegyei? Soha nem hátrál meg, kész a láthatatlan, csupán remélt dolgok irányába elindulni, küzdeni megszakadásig, akkor is, ha tudja, amit tesz, abban nélkülözhetetlen isteni akarat válik valóra, őt viszont támadások sújtják, szenvedések érik, és többnyire nem éri meg a dolgok megnyugtató beteljesedésének pillanatát. Lehet, hogy a hithős kételyekkel küzd, és sokszor teher a maga számára is. Talán nyomasztja, hogy míg egyfelől megkerülhetetlen szereplőjévé válik az adott kornak, és sem fizikai erővel, sem hazug rágalomokkal nem tudják térdre kényszeríteni, aközben nem marad elég ideje, ereje, hogy közvetlen szeretteinek elegendő minőségi időt adjon. Úgy szeretni és szolgálni, hogy soha nincs a kalkulációban a megtapasztalhatóan beváltható fizetség. Olyan történelmi időszakba vegyülni, ahol mindenképpen ellenére kell a reményt ébren tartani, ahol nem adatik meg, mint Sámsonnak sem, hogy egy népet bátor, jó döntések mellett egyesíteni lehessen, csak a filiszteusok zaklatása marad jelként arra, hogy a szabadság az igaz ember számára nem lehetőség, hanem annak kivívása kötelesség. Egy ilyen korban a Mindenható csak nagyon kevesekre számíthat. Laci kellett neki, és kellett nekünk, és úgy érezzük, valakinek a nyomába kellene lépnie. De vajon akad-e köztünk hozzá hasonló magányos hős, aki talán még azt sem érzi mindig, hogy a Teremtő mellette áll, aki úgy cselekszik, *etsi Deus non daretur* – mintha Isten nem lenne –, aki úgy cselekszik, mintha Istent nem is ismerné?

Drága barátom! A bennünket körülvevő, felettünk lebegő bizonyosságok fellegei között vagy. Köszönjük, hogy velünk voltál. Istentől kaptunk. Nem a semminek, hanem neki adunk vissza.

(...)

A békeesség Istene pedig, aki kihozta a halálból a juhoknak nagy pásztorát, örök szövetség vére álltal a mi Urunkat, Jézust, tegyen készségessé titeket minden jóra, hogy cselekedjétek az ő akaratát, azt munkálván tibennetek, amit őelőtte a Jézus Krisztus által, akinek dicsőség örökkön örökké. Ámen.

Szentháromság ünnepe után 22. vasárnap

► Mik 6,6–8

Az ember Isten nélkül elveszett, de az alázatos szívű megmenekül!

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok Isten hívásáról és Jézus követéséről beszélnek. Az utolsó három vasárnap az egyházi esztendő záró szakasza, amelyek az eljövendő dolgokról, az ítéletről és az örök életről adnak hírt. A 10. vasárnaptól a 23. vasárnapig terjedő időszak üzenete: az egyház fejlődése és isteni erőinek kibontakozása – megigazítás és megújulás, megvilágosítás és megszentelés az élet különböző megnyilatkozásaiban és vonatkozásaiban. Mindez harc, küzdelem és szenvedés között megy végbe. Ugyanakkor a Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnap idén bibliavasárnap is egyházunkban.

A mai vasárnapunk üzenetét egyházunk és a Pröhle-féle *Agenda* így fogalmazta meg: „Járjunk elhívatusunkhoz méltóan – Megbocsátásban!” Liturgikus szín: zöld.

Amit a textusról tudni kell

Mikeás próféta könyve hét fejezetet foglal magában. A kezdő versekben leírtak szerint Mikeás három király uralkodása alatt munkálkodott: Jótám, Áház, és Ezékiás. Mikeás nevének jelentése „ki olyan, mint Jahve?”, és ez jellem-

zi életét és üzenetét is (HEWITT–JONES 2002, 33. o.) A próféta tevékenykedése valószínűleg Áház utolsó éveire, illetve későbbre tehető (Kr. e. 725–700; vö. LABERGE 2002, 396. o.). Későbbi éveiben azonban szinte kizárólag Júda és Jeruzsálem foglalkoztatja.

A könyv szerkezete:

- 1–3: Próféta Samária, Júda és Jeruzsálem ellen
- 4–5: Próféta Sion jövőbeli üdvösségéről
- 6,1–7,7: Izrael elleni próféta
- 7,8–20: Az eljövendő üdvösség

Mikeás küldetése: A közelgő ítéletet kellett hirdetnie Izrael és Júda ellen. Mivel Mikeás egyszerű vidéki ember volt, inkább a szociális és erkölcsi problémák foglalkoztatták, nem pedig politikai és államügyek. Viszont egyetlen társadalmi osztály és réteg sem volt mentes az általános romlottság befolyása alól. A főemberek, a nép, a papok és a próféták is az erkölcsi romlás állapotában voltak. Már a korai próféciáiban is figyelmezteti a városokat és a falvakat a közeledő bajokra. A 3. fejezetben olvasható, hogy a magas rangúak kifosztották a szegényeket, kidobták őket otthonaikból. „Mikeás az igazságosság és igazság, az erkölcsi szigor követelményeinek és az evangélium szabad kegyelmének prófétája volt.” (HEWITT–JONES 2002, 34. o.)

A perikópa megértése

A 6,1–8 szakasz első egysége: Jahve pere Izrael ellen. A történeti háttér valószínűleg az, hogy a választott nép panaszkodik Istenre, hogy nem a szövetségi ígéreteknek megfelelően bánik népével (3. vers). Isten formálisan a vádlott szerepében lép fel, de lényegében ő vádolja népét és hirdet ítéletet. Ezt a szakaszt az 1–9. versekben található dupla „halljátok” veszi közre. A címzés (6,1–2) háromszor említi a per (*rib*) kifejezést, amellyel hangsúlyozza a megpróbáltatás kozmikus dimenzióit. Jahve vádló és bíró is egyben, Izrael pedig a vádlott („én népem”). Ez felidézi a szövetség kontextusát, még ha magát a szót nem is használja.

A második egység (6,3–5) Siralom Jahve hatalmas tettei alatt. Keresztény liturgiák használták ezt a szöveget a nagyhéten, különösen is nagypénteken. Ez a rész tulajdonképpen Izrael hitvallásának a megisméltése (LABERGE 2002, 401. o.). Az Úr megszólítja népét (én népem), a 3. és 5. versek kezdése kapcsolatot mutat a címmel. A könyörgés a Zsoltárokban található siralomhoz hasonlítható – írja Jeromos. A múltbeli események felidézésének a célja, hogy bűnbánatra indítsa a hallgatóságot. Elbeszéli Isten hatalmas tetteit, kezdve az Egyiptomból való kivonulástól az Ígéret földjének a meghódításáig és a területre való belépésig. Emlékezteti népét arra is, hogy megakadályozta, hogy Bálák és Bálám megátkozza őket (MACDONALD 2009, 1021. o.). Mi többet tehetett volna még Jahve? (LABERGE 2002, 401. o.) Figyeljük meg a „megvált” igét (*pdh*), amely az Isten népének a megmentésére tett kezdeményezésre utal. Ritkán fordul elő a Bibliában, de olyankor mindig technikai értelemben. A hit kontextusát erősíti az „emlékezik” (*zkr*) kifejezés. Így az egész annak a megemlékezésnek a része, amelyet Isten tett népéért. „Ha hiányzik is a nép bűneinek felsorolása, a szövetségtörések sorozata, a fen-

tiek alapján már indokolt belátni, hogy nem Isten adósa népének, hanem fordítva. A liturgikus formában megfogalmazott kérdések azokat a lehetőségeket veszik számba, amelyekkel az Úr elé lehet járulni: a fokozás egészen az elsőszülött emberáldozatáig tart, mutatva, hogy a nép mindenáron meg akarja nyerni Isten kegyeit.” (ARANYOS 1995, 1621. o.)

A harmadik egység (6,6–7) témája az igaz hit. Burkolt célzás arra, hogy a bűnök megvallása előfeltétele az olyan jellegű kérdéseknek, amelyek itt is megtalálhatók. Az „eleibe menni” ige kétszer fordul elő, hangsúlyozva ezzel az Isten előtt megálló ember helyes viselkedését. Négy kérdés olvasható textusunkban: az egyik a hogyan. Ezt követi három konkrét kérdés, amelyek a kultusz három formájával foglalkoznak: Vigyek-e neki? Ki lehet-e engesztelni az Urat? Adjam-e oda? (LABERGE 2002, 401. o.) Mit akar Jahve viszonzásul? A válasz: Jahve belső átalakulást, megfelelő lelki attitűdöt vár el és követel, ahogy azt a többi próféta is hirdette (LABERGE 2002, 401. o.). Isten semmikképpen sem vár el emberáldozatot, hanem igazságot, irgalmat és alázatot (MACDONALD 2009, 1021. o.). Az Úr válaszában kijózanítja az ígéretgő embert; nem titok, mit kíván az embertől, hiszen már megmondta, és az ember is tudhatja: legyen alázatos, hűséges, és a szövetségi rend szerint éljen (6–8. vers; vö. ARANYOS 1995, 1621. o.). Amit Isten kíván az embertől, az a szív hűsége és az élet tisztasága az ő rendje szerint.

Az utolsó egység a 8. vers, amely leírja, mit kíván Isten. Amit Jahve kér: a „*hesed* szeretete”, ami magában foglalja a hűséget, jóságot, kedvességet, vagyis a szeretetnek olyan kifejező formáit, amelyek válaszok Isten szeretetére. (A *hesed* jelentése: kegyelem, jóindulat, szeretet.) De annak, hogy az ember engedelmeskedni tudjon, előfeltétele, hogy Isten életének kell benne laknia. Ez fontos része a próféták üzenetének. A 8. vers az Istennel való alázatos járás képével folytatódik.

Az igehirdetés felé

A próféta szívében nagy a szorongás

Istennek pere van hálátlan népével. Mikeás számára nem kétséges, hogy ennek a pernek nem lesz jó vége. Ha pedig Isten az igazságot akarja érvényre juttatni, akkor nem állhatunk meg előtte. A próféta feladata most az, hogy Istenre irányítsa a nép figyelmét. Annak a népnek a figyelmét, amely sokszor kitekintgetett az Úrral való kapcsolatából, ez pedig elvonta a figyelmüket attól, aki mindig megvédte és hordozta őket, akiben soha nem csalódtak, aki nagy túlerővel szemben is mellettük állt.

Bizonytalanságban

A népen úrrá lett a félelem és a szorongás. Bizonytalan a holnap is. Ekkor küldte Isten Mikeást, hogy megtérésre hívjon, és hirdesse: ha minden így marad, akkor csak rosszabb lesz. Elindultak egy lejtőn, amelyen egyre lejjebb csúsznak. De most még meg lehet állni. Ha nem állnak meg, akkor a bűnt büntetés követi. Ám Isten nem akarja, hogy elveszen az ő népe. Ha igéjébe kapaszkodnak, ha Isten akaratához igazítják gyakorlatukat, akkor akárki is fenyegeti őket, az Úr által megtartatnak.

Bűneink néven nevezése

Mikeás kíméletlenül néven nevezte a nép bűneit, és elkezdett prófétálni. Kíméletlenül leleplezte bűneiket, de úgy, hogy közben a szíve vérzik miattuk. Bízunk benne, hogy a nép komolyan veszi Isten szavát és üzenetét, így Isten nem hajtja végre az ítéletet, amelyet kilátásba helyezett. Mikeás látja, hogy elkerülhető az ítélet, ha a nép szakít addigi életével. Most kell szakítani, elhagyni a bűnöket és elfogadni az Istentől kínált kegyelmet. Mert Istennek abban telik kedve, hogy kegyelmet ad. De kegyelmet csak az kaphat, aki elfogadja, és csak az fogadja el, aki tudja, hogy rászorul. Mikeás tükröt tart a nép elé. Megmutatja, mi lesz a következmény, ha nem fordulnak az Úrhoz.

Menjünk az Úr elé üres kézzel!

Mikeás tudja, hogy a nép megérdemelné a büntetést, de azt is tudja, hogy Isten azért jelenti be, mit kíván tőlük, mert nem akarja a bűnös hálát. Túróczy Zoltán mondta igehirdetésében: „Menj elébe kegyelmébe vetett hitel!”¹ A próféta látja, hogy a kiengesztelés útja az áldozat. Nem az áldozat súlya, hanem a minősége a fontos. Mint utolsó lehetőség felmerül, hogy Isten csak akkor engesztelődik ki, ha a legkedvesebb gyermek lenne az áldozat. De az egyetlen áldozatot nem az ember, hanem az Isten hozta. Ő adta egyetlen Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért. Az ember kereshet menedéket és útmutatást Istentől, mert ő erkölcsi és szellemi jelzőfényeket ad nekünk. Az irgalom és az igazság, a szeretet és a hűség nem öncélú. Azért vannak, hogy szolgálják az életet és felmagasztalják az élet Urát. Ez vonatkozik mindazokra, akik őt választják az élet kis és nagy fordulópontjain, akik irgalmasak és őszinték tudnak lenni, akik értéknek tartják a szeretetet és a hűséget.

Menjünk Isten elé alázattal!

Textusunk utolsó verse: „*Ember, megmondta neked, hogy mi a jó, és hogy mit kíván tőled az Úr! Csak azt, hogy élj törvény szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Isteneddel szemben.*” Aki a próféta intése szerint megy Isten elé, az nagy csodát él át. Mert ha így megyünk az Úr elé, a haragos Isten megérkezik az emberhez, de már úgy, mint kegyelmes Atya. Úgy indulnak egymás felé, mint Bíró és vádlott, és találkoznak, mint Atya és gyermeke – írja TÚRÓCZY.² Eddig szembementek egymással, ezután pedig együtt járnak. Ezért jó, ha mi is néven nevezzük bűneinket, és engedjük, hogy Isten kitörölje azokat az életünkéből. Még van lehetőség valami újat kezdeni övele! Ezt kívánja tőlünk az Úr: keressük

¹ Túróczy Zoltán: Jön Isten! 1955. október 9. https://turoczy.lutheran.hu/puspok/igehirdetesek/oszovetseg/57%20-%20Szentharomsag_utan_18_Jon-Isten.pdf.

² Uo.

törvényét, tanuljunk meg irgalmas szeretettel élni, és alázatosan járjunk övele. Isten útmutatást és választást ad nekünk, hogy az életet válasszuk, elforduljunk a gonosztól és az igazságtalanságtól, és kiálljunk a jó és az igazság mellett. Amikor Istennel járunk, ő velünk van mindenhol. Nemcsak az egyházban, hanem mindenütt. Látja kudarainkat és tehetetlenségünket, mégis kegyelmes hozzánk Jézusért.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mt 18,21–35; Fil 1,3–11

Imádságok

Mennyei Atyám! Fogadd el egész életemet, amelyet most gondviselő kezébe helyezek. Szent Fiad fényességével világítsd meg előttem bűneimet, hogy szívemből megbánhassam azokat, Szentleked erejével újíts meg engem örök szeretetben, és teljesítsd be rajtam szent akaratodat. Ámen.

Mennyei Atyám, kérlek, adj nekem erőt és bölcsességet, hogy mindig alázatos tudjak maradni mások iránt. Segíts, hogy tisztelettel és szeretettel forduljak embertársaimhoz, és mindig legyen bennem hála isteni hatalmad iránt az áldásokért. Áldj meg engem a belső béke és nyugalom ajándékával, hogy szolgálhassak másokért önzetlenül. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Amint Angliában minden falucskából van egy út, amely más utakba torkollik, és végül Londonba vezet, éppúgy a Biblia minden szövegrészből, még a legtávolabbiból és legvalószínűtlenebből is van egy út Krisztushoz. Megfordítva a hasonlatot:

a Biblia olvasása olyan, mint a régimódi kincskezesés. Minden vers kulcs, amely hozzáférhetővé tesz újabb kulcsokat, és végül csalhatatlanul az elrejtett kincsig visz el. Valóban, »a prófétaság lelke« – akár az Ószövetség prófétáiban, akár az Újszövetség apostolaiban – »a Jézusról való bizonyágtétel«. Tehát ha bizonyágot akarunk tenni, akkor *állandóan a Bibliával a kezünkben* kell ezt tennünk, mert ott található meg az Atyának a Fiúról szóló bizonyágtétele.”

John R. W. Stott (1921–2011) brit anglikán pap és teológus (é. n. 52. o.)

„Az alázat legfőbb akadálya a büszkeség. A büszkeség és az önszeretet hitéletünk akadályává válik, ha azt hisszük, nincs szükségünk Isten segítségére, azt hisszük, képesek vagyunk megoldani egyedül. Amikor a büszkeség arra csábít minket, hogy függetlenítsük magunkat Istentől, az eredmény katasztrofális lehet.”

Tóth-Gulyás Zsófia (2007, 40. o.)

Felhasznált irodalom

ARANYOS Zoltán 1995. Mikeás könyvének magyarázata. In: Tóth Kálmán et al. (szerk.): *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.

HEWITT, J. B. – JONES, Brynmor 2002. *Tanulmányok a bibliai kisprófétákról. / Az Újszövetség történeti könyvei*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

LABERGE, Léo 2002. Mikeás jövendölése. In: BOROS ISTVÁN (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár. 1. köt. Az Ószövetség könyveinek magyarázata*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest. 395–402. o.

MACDONALD, William 2009. *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

STOTT, John R. W. é. n. *A prédikátor arcképe. Néhány újszövetségi szótanulmány*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.

TÓTH-GULYÁS Zsófia (szerk.) 2007. *Isten kegyelmében. Értékes érények*. Alexandra Kiadó, Pécs.

Bibliavasárnap

► Ám 8,11–12

Na, és te mire szomjazol?

A vasárnap jellege

Annak ellenére, hogy a bibliavasárnapot az év bármely pontján megtarthatnánk (természetesen a jelentős ünnepeket leszámítva), mégis az a szokás alakult ki, hogy a reformáció ünnepe előtti vasárnap ünnepeljük. Ha ezt a hagyományt szeretnénk követni, akkor október 27-én, a Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnapon kerül sor az alkalomra. „Az ünnep nem önmagában egy könyvet, a szent könyvet állítja a gyülekezet elé, hanem Isten kinyilatkoztatásának legfontosabb és legtisztább formáját, amely Krisztusra mutat, Krisztust prédikálja. Isten teremtő, megváltó, megszentelő igéjét tartalmazza, és a testté lett Igéről, Jézus Krisztusról szól.” (HAFENSCHER 2010, 397. o.)

Amit a textusról tudni kell

Mielőtt nekifognánk az igehirdetés megírásának, textusunk rövidegsége miatt azt javaslom, olvassuk el a teljes 7., 8. és 9. fejezetet, hogy kellően megismerjük a kontextusát annak a két versnek, amely prédikációnk alapjául szolgál.

A kutatók jelenlegi állása szerint Ámósz volt az első író próféta, aki a 8. században élt és a kettős királyság fénykorában tevékenykedett. Ebben az időszakban az üzleti élet jobban virágzott, mint valaha. Évtizedek óta először fordult elő, hogy Izrael fiainak nem kellett katonai fenyegetéssel szembenéznük. Az összes fontos kereskedelmi útvonalat ellenőrzésük alatt tartották, így a kereskedők hatalmas profitot halmoztak fel. A luxuscikkek könnyedén elérhetővé váltak (új kőházak, elefántcsont intarziás bútorok, első osztályú hús-áru, a legjobb testápolószerek, finom borok stb.).

A béke és jólét közepette Ámósz próféta hangja törte meg a csendet. Egy egyszerű pásztor nyers szókinccsével szólt, mégis széles látókör jellemezte. Neve vagy az *ámasz* 'megterhelni' igéből ered, vagy az Amacja 'Jahve hordoz' név rövidebb alakja. Isten szólította el őt munkája mellől, hogy üzenetét hirdesse, és ő engedelmeskedett a hívásnak.

A nép, amelyet Ámósz megszólított, vallások sokaságát olvasztotta magába. Rendszeresen a bálványokhoz járultak, miközben alig várták az „Úr napját”, amikor Isten majd beteljesíti minden várákozásukat. Ámósz azonban kifejti, hogy Isten nem áldozatokat és éneklést akar, hanem igazságot. Ítéletet hirdet az Izraellel szomszédos népek felett, de az ítélet a választott népet sem kerülheti el. Életükben a fő probléma az igazságtalanság volt. Mindennapi volt a szegények elnyomása, a tisztességtelen üzleti élet, a bíróságok megvesztegetése, a pénzen vásárolt előjogok. A jómódúak a szegények rovására gazdagodtak meg. Büszkéek voltak vallásos buzgalmukra, miközben elkerülte a figyelmüket, hogy hiányzik a lényeg: az Istennel való őszinte kapcsolat. Azt szerették volna, hogy Isten kényelmesen beilleszthető legyen az életükbe, de Isten megmutatta, hogy ő nem csak egy mellékes, kellemes tartozék. Ő úr az élet minden területén felett (YANCEY–STAFFORD 2014, 1005–1006. o.).

A perikópa megértése

Textusunk az Ámósz látomásait tartalmazó fejezetekből lett kiemelve, Isten ítéletének leírásából. A szövegkörnyezetből világossá válik, hogy nem azért éri büntetés a népet, mert Isten kegyetlen lenne, hanem kizárólag a nép bűnei miatt. De végül, az ítéletpróféciák végtelennek tűnő sora után várat-

lanul elhangzik a boldog jövő ígérete (Ám 9,11; vö. PECSUK 2008, 346. o.).

A kiemelt versek arról a büntetésről szólnak, amely a legfélelmetesebb. Amikor Isten elhallgat és az ige elvétetik, de az utána való sóvárgás feltámad. Mehet a nép tengertől tengerig (a föld végső határáig), északtól keletig (mintha a későbbi fogságuk területeit idézné föl), hogy hallhassák az ígét, de nem járnak sikerrel. Már voltak idők, amikor az ige nagyon „drága”, vagyis ritka volt (1Sám 3,1), de amit a próféta leír, az a teljes vakság, a lelki haldoklás ideje. Hiszen Isten ígéje nélkül egy nép útja csak erőtlen tántorgás. Lehet valakinek nagy vagyona vagy fizikai ereje, egészsége, de az ige hiánya mindenkit megvisel, mindenkit elsorvaszt, hiszen „nem csak kenyérről él az ember” (Mt 4,4). Az ítélet az üdvösség történetében ott fordul kegyelemre, ahol az ember a testet öltött ígével találkozza így szól: „Uram, add nekem azt a vizet, hogy ne szomjazzam meg” (Jn 4,15), és ő ad innunk „az élet vizének forrásából ingyen” (Jel 21,6; vö. SZABÓ 1998, 880. o.).

Igehirdetési vázlat

Éhezések

Meg tudjuk tippelni, hányan laknak Szegeden? (Körülbelül százhatvanezer fő.) Nagyjából ennyi gyermek él ma szegénységben Magyarországon. És azt tudjuk, hogy Egerben mennyien laknak? (Ötvennégyezer fő.) Körülbelül ennyi gyermek éhezik ma országunkban.¹ Ha éhezésről beszélünk, fontos tudni, hogy két típusát különböztetjük meg. A mennyiségi éhezés azt jelenti, hogy valakinek nem jut elegendő táplálék, így nem tud megfelelő mennyiségű kalóriát bevinni a szervezetébe. Általában erre gondolunk, amikor meghalljuk, hogy valaki éhezik. Viszont van az éhezésnek egy másik típusa is, a minőségi éhezés, amikor a napi energiaszükséglet biztosí-

tott, az egyén mégsem fér hozzá a kellő tápanyagok (szénhidrát, fehérje, vitaminok, ásványi anyagok) közül egyhez vagy többhöz.² Ez a probléma a mennyiségi éhezéssel szemben sokkal tovább tud észrevétlen maradni és a háttérben lappangani.

Míg a mennyiségi éhezés valóban a szegénység, a nélkülözés jele, addig a minőségi éhezés sokszor pont a jómódú családokban alakul ki. Sajnos több olyan gyermekkel is találkoztam már, aki csak bizonyos típusú ételeket volt hajlandó fogyasztani (csak kakaós csigát, pogácsát, gumicukrot, gyorséttermi ételt, pizzát, chipset stb.), így viszont nem jutott a szervezetébe megfelelő mennyiségű tápanyag, ami egészségügyi problémákat okozott. A boltokban is olcsóbbak és az ízfokozóknak, édesítőknek köszönhetően finomabbak is az egészségtelen termékek, így hajlamosabbak vagyunk mellettük dönteni az egészségesebb alternatívák helyett.

Mi mennyire vagyunk tudatosak a táplálkozás terén? Mennyire érdekel minket, hogy mit viszünk be a szervezetünkbe? Tapasztalatom szerint gyakran a lelkünkkel szemben a testünkre nagyobb figyelmet fordítunk. De a lelki táplálékok téren is igen vegyes a kínálat. Mivel csillapítjuk hát lelkünk éhségét? Vajon a megfelelőt választjuk a „polcról”? A mellett döntünk, ami valóban táplál?

Igazságtalanságok

Ámósz prófétáról olvasva folyamatosan az járt a fejemben, hogy vajon mit mondana most, ha itt élne közöttünk. Sajnos az általa elítélt igazságtalanságok napjainkban is megjelennek. Vajon mit mondana rólunk, mit mondana a mi népünk-ről? A Földünk elegendő erőforrást tudna előállítani mindannyiunk számára. Mi vagyunk azok, akik ezeket egyenlőtlenül osztjuk el, és kimerítjük bolygónk tartalékait. Vajon mennyire éber a lelkiismeretünk? El tudjuk altatni különböző jól hangzó, frappáns mondatokkal, vagy szembe tudunk nézni a valós problémával? Istenünk egy-

¹ <https://index.hu/info/2023/11/30/annyi-gyerek-el-ma-szegenysegben-ahanyan-szegeden-laknak/>.

² https://portal.nebih.gov.hu/allat-ugy/-/asset_publisher/4ndbaoyRXvQX/content/ehезunk-es-pazarolunk/pop_up.

másra bízott bennünket. Egyik emberre a másikat. De vajon igazi testvérként tudunk viselkedni? És teszünk-e azért, hogy a környezetünkben több legyen a testvéri szeretet, a testvéri odafordulás? Hiszen ez a mi felelősségünk is! Jézusunk azt mondta, szeresd felebarátodat, mint magadat.

Igeszomj

Ámós azt írja, hogy lesz idő, amikor éhínség és szomjúság lesz a földön az Úr igéje iránt. Ez az éhség pedig még rosszabb, mint az étel utáni vágyódás, hiszen Isten igéjének hiánya alapjaiban rengeti meg az ember életét. Biztos vagyok benne, hogy mindannyian tapasztaltunk már olyan helyzeteket, amikor azt kellett megélnünk, hogy az Úr hallgat. Nem ad válaszokat, nem ad útmutatást. Mi pedig nem tehetünk mást, mint várunk az enyhülésre. Várunk egy szóra, mint az éhező egy morzsára, mint a szomjazó egy korty vízre. Várjuk, hogy múljon a bánat, enyhüljön a fájdalom, halványuljon a félelem. Legyenek ezek a helyzetek emlékeztetők számunkra, hogy Isten igéjének hallgatása, meghallása olyan ajándék, olyan kegyelem, amelyet nem szabad elutasítanunk, sem magától értetődőnek vennünk. Én úgy érzem, hogy a világunk szomjazik az élő víz, az élő ige, a testté lett Ige után. A kérdés csak az, hogy felismerjük-e a szomjúságot addig, ameddig még elérhető a forrás. Hiszen egyedül így tud az ítélet kegyelemre fordulni.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

ApCsel 8,26–40 (kötelező); Jn 20,30–31 (fakultatív)

Énekek

EÉ 438; 451

Imádság

Mennyei Atyánk, kérünk, könyörülj rajtunk, és mutass utat, amikor elvétjük a helyes irányt. Nyisd meg a fülünket, amikor a hallásunk eltompult a minket

körülvevő zűrzavarban. Tisztíts meg, hogy megérezzük, felismerjük, hogy nem pótlékokra van szükségünk, hanem egyedül arra, amit te tudsz számunkra nyújtani: a te kegyelmedre, bűnbocsánatodra, szeretetedre, amely igéd által is szól hozzánk. Add, hogy a mi szomjunkt is az élő víz csillapítsa. Ámen.

Illusztráció

„1970-ben pedig még december 23-án értük el a túlfogyasztás határát, vagyis akkor még jóval fenn tarthatóbban élt az emberiség, mint most, alig több mint ötven évvel később. Hazai szinten még elkese rítőbbek az adatok, Magyarországon ugyanis olyan mértékű a fogyasztásunk, hogy ha mindenki úgy élne, mint mi, öt hónap alatt éltük volna fel a Föld egész éves erőforrásait – május 30-án jött el a fordulópont, mióta magyar léptékkal már bolygónk tartalékkészletét éljük fel.” (WWF Magyarország)³

VERS

Túrmezei Erzsébet: *A végigcsókolt Biblia*

Sok porosodó, drága Biblia,
ha kinyitását mindhiába várja,
lenne nagyörömet
távoli vak testvérünk Bibliája.

Elveszítette mindkét karját,
rászakadt a vakság éjjele.
De felragyogott néki Krisztus,
és az élete fénnyl lett tele.

Szomjazott az Ige kristályvizére.
Hogyan is olvashatna Bibliát?
Keze sincsen, hogy betűit tapintsa,
és nem betűzheti, mint aki lát!

³ <https://wwf.hu/tulfogyasztas-napja-ennyire-kornyezettudatosak-a-magyarok/>. (Megtekintés: 2024. augusztus 16.)

Mégis Bibliát olvas!
Előtte vakírásos Bibliája.
Nyelvével tapintja ki betűit,
s lelke az Ige mélységeit járja.

Így csókolta előlről-végig többször
Isten szent könyvét. Az az élete,
vigasztalása, kincse, békessége!
S Bibliája sokunk ítélete.

Éhezzük-e, ahogy ő éhezi,
és látó szemünk tapad-e úgy rája?
Nem vádol-e bennünket távoli
testvérünk végigcsókolt Bibliája?!

GONDOLAT

„A Biblia olyan nekem, mint a víz. Ha vizet iszom, megtisztul a testem; ha Isten szavát olvasom,

megtisztul a szívem, értelmem és lelkem. Ha nem iszom vizet, kiszárad a testem, s ha nem olvasom Isten szavát, kiszárad az életem. Isten Igéje hívóként létfontosságú számomra.”

Michael Sweet (1963–) amerikai zenész

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke – Luther Kiadó, Budapest.

PECSUK Ottó (szerk.) 2008. *Bibliaismereti kézikönyv.* Kálvin Kiadó, Budapest.

SZABÓ Andor 1998. *Ámós könyvének magyarázata.* In: Tóth Kálmán et al.: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata.* 2. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.

YANCEY, Philip – STAFFORD, Tim 2014. *Magyarázatos Biblia. Philip Yancey és Tim Stafford jegyzeteivel.* Harmat Kiadó – Veritas Kiadó, Budapest.

■ SZENTE-RÉTH KATALIN

Reformáció ünnepe

► Mt 5,1–12

Boldogok vagyunk, ez az igazság?

A vasárnap jellege

Reformáció ünnepének kihívásai jól ismertek gyülekezeteink életében: halottak napja és mindenszentek keresztüzében keverednek a teológiai tartalmak; a hétközi istentiszteleten kevesebben vesznek részt, annak jó időpontját is nehezebb megtalálni, hisz délelőtt az emberek dolgoznak, délután-este pedig már a pihenés a fontosabb; illetve a más protestáns felekezetekkel való közös ünneplés esetén sokkal inkább kell alkalmazkodni, liturgikus részeket vagy éppen (igehirdetési) igeszakaszokat egyeztetni. Ezek a körülmények bölcsességet, józanságot igényelnek a lelkészekről és a gyülekezetektől, hogy hogyan tudunk rámu-

tatni a reformáció legfontosabb üzenetére: csakis a Krisztusba vetett hit által igazul meg az ember, amelyet ő ingyen ad övéinek, szerető és irgalmas kegyelméből.

Amit a textusról tudni kell

A boldogmondások a legismertebb és legtöbbet tárgyalt újszövetségi igehelyek közé tartoznak, amelyeket a keresztény hagyomány talán az egyik legrégebb óta őriz, hisz a kutatók szerint e szakasz tartalmát a Q-forrásból meríti Máté és Lukács – bármennyire is különbözik a kettő egymástól (HYLEN 2017). Máté evangéliumában fontos dra-

maturgiai szerepet tölt be igeszakaszunk, ez jelöli Jézus nyilvános működésének első momentumát, ahol kijelenti, mit is jelent az, hogy „*elközelített a mennyek országa*” (Mt 4,17).

Kulcskifejezése a szakasznak a görög *makarios*, amelynek jelentéstartalmát elhomályosítja a magyarban használt *boldog* szó. Ugyanis *makarios*nak lenni azt jelenti, hogy az ember áldott (POWELL 2023). Ez nem pillanatnyi érzélem, hanem állandó állapot, kitüntetettség, privilegizált státusz: aki áldott, arról a körülötte lévő világ egyértelműen tudja ennek objektív tényét.

Klasszikus értelmezése a boldogmondásoknak az, hogy azok nevezhetik magukat áldottnak, akik az igeszakaszban említett karakterjegyeket hordozzák egyfajta feltételként. Csakis azok öröklük a földet, akik szelídek, vagy csakis azok számára elérhető a mennyek országa, akik vállalják az üldöztetést. Ezt erősíti meg a lukácsi makarizmosz is (Lk 6,20–23), ami sarkosabban fogalmaz a feltétel és a jutalom kettősségéről, egyfajta földi realitásba helyezve azt, amit Máté elspiritualizál: „...*boldogok vagytok, akik most sírtok, mert nevetni fogtok.*”

Mark Allen POWELL amerikai evangélikus újszövetséges azonban egy újfajta értelmezés lehetőségét kínálja fel (2023, 75–76. o.). Számára a boldogmondások Isten eljövételének következményét jelölik. Amikor az ő uralkodása megkezdődik, ahol ő ott van testben vagy Lélekben, ott azok a folyamatok, amelyek megkeményítik az ember szívét vagy fogságban tartják a létezését, megszűnnek. Az egyetlen állapot, amelyet ez az isteni valóság okoz – kifejezetten nem az erényes, hanem a periférián lévő, nehéz sorsú ember számára –, hogy végre boldog lehet. Végre valóság lehet az, hogy áldotként láthatja meg önmagát Teremtője szemében.

A perikópa megértése

Paul Tillich neve többek számára okoz azonnal fejfájást, hisz előhívja bennük azokat az egyetemi

élményeket, amikor a német–amerikai teológus bizonyos szövegeit akár harmadjára–negyedjére olvasva is csak nehezen vagy egyáltalán nem értette meg. Tillich egyik legjelentősebb szövege azonban mégsem egy több száz oldalas *opus*, hanem egy igehirdetés az isteni kegyelemről, annak is egy végtelenül egyszerű gondolata: a kegyelem nem más, mint hogy elfogadod azt, hogy elfogadott téged az Isten (TILlich é. n.). A teljes idézetet az illusztrációk részben közlöm, itt azonban a reformáció egyik fontos fogalmának értelmezése miatt említem.

A boldogmondásokban Jézus nem a keresztfény tökéletesség iránti törekvéshez ad iránymutatásokat, hanem megáld. Megáldja azokat, akik akár egy pillanatra is hallják az ő szavát, és felismerik magukban a lelki szegényt vagy a békességre törekvőt. Isten kegyelmének megtapasztalása ilyen áldás, azonban a kegyelem transzformatív ereje kérdést is szegez a hívő emberhez: Mit jelent az, és mi fakad abból, hogy téged boldognak, áldottnak nevez Isten? Egyáltalán el tudod-e fogadni azt, hogy ő az emberlétünk töredezettsége ellenére is így tekint rád minden helyzetben?

Igehirdetési vázlat

„Koldusok vagyunk, ez az igazság”

Luther Márton életének egyik utolsó mondataként ismerjük ezt a vallomást, amelyet asztalán találtak meg egy rövid jegyzet részeként. Kökevény sorok ezek attól a reformátortól, akinek hatása felbecsülhetetlen evangélikus hitünk szempontjából. Hogy lehetne pont ő koldus? Ez a rövid mondat azonban rámutat arra az igazságra, hogy nincs olyan része az életünknek, amely ne Istentől adatott volna. A létezés egésze ajándék, és ezt felismerve nem lehet többé olyan életet élni, amely ne hálával tekintene önmagára vagy a körülötte lévő világra.

„Valamit mindenki kutat”

Dsida Jenő *Valahol valami eltörött* című versének egyik legátélhetőbb gondolata ez: „Senki se tudja, mit veszített, / de a sétatéren, a híd alatt, / az ágyban, a csókban, a zsebében / valamit mindenki kutat.”

Az Istentől kapott életért érzett hálánk a cselekedeteinkben mutatkozhat meg. Vajon olyan életet élek-e, vajon olyan életet hagyok-e magam mögött, amelynek volt értelme, és amelynek végén azt tudom mondani, hogy teljes volt és boldog?

A boldogság keresése nem egyszerű, mintha szünni nem akarna egész életünkben. Olyan hivatást akarunk, amelyben nem csömörlünk meg. Olyan emberekkel, olyan partnerrel akarjuk összekötni az életünket, aki megnevetett. Olyan élettereket akarunk alkotni, ahol az emberek szabadon és felhőtlenül létezhetnek. És még a jelenkori nehézségeink, szenvedéseink is sokszor úgy kereteződnek, hogy bár most nem jó, de mindez azért történik, hogy majd egyszer, a jövőben megtapasztaljam a békességet, és általa, ha hiánynyal is, de boldogságra leljek.

Azonban különösen nagy divatja van a felszínes, üres boldogságnak korunkban, aminek lényege, hogy a valóságtól függetlenül mindenki más azt lássa, hogy én boldog vagyok. Hogy az én életemben, az én környezetemben, az én világomban minden rendben van. Ennek a folyamatos vetítésnek nemcsak egyének, de közösségek is áldozatai. A kereszténység sokszor tud abba a csapdába esni, hogy feláldozza elveit vagy éppen sajátjait azért, hogy önmagát mindig makulátlannak és pozitívnak mutassa, vagy hogy a testi-lelki gazdagság díszleteit építse. A reformáció éppen arra az egyházi visszaélésre adott egyértelmű választ, amely az ember szünni nem akaró boldogságkeresését, beteljesedés utáni vágyát használta ki.

Boldog az az ember, aki . . .

A *makarios* görög szó fordításának lehetőségei sokatmondóak, betekintést adnak az Istentől jövő boldogság lényegébe. Már az Ószövetség embere is használta ezt a formulát, a zsoltáros a boldog emberről mint az Isten útján járóról (Zsolt 1), az ő törvényeiben gyönyörködőről (Zsolt 2 és 34) és az ő igazságát megvalósítóról (Zsolt 106) ír.

Jézus a Hegyi beszédben azonban nemcsak azokra terjeszti ki ezt a boldogságot, akik betartják ezeket a feltételeket. Olyanokról beszél, akik néha csak álmodnak arról, hogy az öröm uralja életüket. Őket nevezi boldognak. Nem az igazán kiválóak, a hitben makulátlannul járók, az élet igazán boldog és sikeres emberei ők, hanem akik mélyen vannak. Mindannyian voltunk már mélyen, és mindannyian lehetünk újra ebben a helyzetben. Minket is boldognak nevez Isten.

De nem amiatt, mert ezek a mélységek, ezek a hiányok, ezek a fájdalmak tesznek minket boldoggá, hanem mert ez a boldogság Jézus számára nem feltételes jövő, hanem a benne megérkező hús-vér valóság. Jézus először szólal meg, és az első megnyilvánulásában arról beszél, hogy milyen is az, amikor az Isten országa közöttünk van, és ott, ebben az országban az övéi boldogok. Ezzel az egy szóval áld meg mindannyiunkat, és nyitja fel a szemünket egy teljesen más, új életre, amely a testté lett Igében, az ő megváltó munkájában válik egyértelművé számunkra.

Hinni és elfogadni

Luther, a reformátorok és a máig – általunk is – élő evangélikus hagyomány ezt a boldogsággal átitatott új életet nem célként, hanem kiindulópontként tekinti. Koldusok vagyunk, ajándékba kaptuk megváltásunkat, ingyen, Isten kegyelméből. Ezért mi tenni nem tudunk, csak hinni és elfogadni, hogy Isten olyan életet kínál, amelyben mi nem neveztehetünk másnak, csak boldognak.

További javaslatok az istentisztelethez

A reformáció ünnepének különlegessége adhat lehetőséget arra, hogy az istentiszteleten liturgikus rész keretében tegyük valósággá a boldogságot, illetve annak átadását. Két helyen, más-más súlyponttal tudom ezt elképzelni: a gyónási igehirdetésben, a gyónási liturgiában vethetünk számot azzal, hogy a boldogság szünni nem akaró keresése milyen romboló hatással bírhat életünkre. Ezt ki-ki leírhatja, Isten oltárára hozhatja, és imádkozhat felette. Továbbá a Pax keretében töldelem meg a köszöntő mondatot a következővel: „Békesség néked! Boldog ember vagy. / Boldognak hív téged Istened.”

Illusztráció

GONDOLATOK

„Néha a sötétségbe a fény apró hulláma tör be, és mintha egy hang azt mondaná neked: elfogadtak. Elfogadtak az, ami nagyobb nálad, és aminek a nevét nem tudod. Ne most kérdezd, ki az; talán később megtalálsz. Ne próbáld most semmit tenni; talán később sokat fogsz. Ne keress semmit, ne csinálj és ne tervezz. Egyszerűen fogadd el a tényt, hogy elfogadnak téged! Ha ez történik velünk, megtapasztaljuk a kegyelmet. Egy ilyen élmény után nem leszünk jobbak, mint előtte, és talán nem hiszünk többet, mint előtte. De minden átalakul. Abban a pillanatban a kegyelem legyőzi a bűnt és a megbékélés áthidalja az elidegenedés szakadékát. És ehhez a tapasztalathoz semmi sem szükséges, semmilyen vallási, erkölcsi vagy intellektuális előfeltételezés, semmi más, csak az elfogadás.”

Paul Tillich (1886–1965) német-amerikai evangélikus lelkész, teológus, keresztény egzisztencialista filozófus a kegyelemről

„Ha attól függ, hogyan érezzük magunkat reggelente, hogy milyen kedvesek velünk az emberek, ha nem lehetünk boldogok külső megerősítés nélkül, akkor nem vagyunk valóban boldogok vagy alapvetően szabadok. A boldogság végül is belső ügy. Túl gyakran vagyunk »széltől hajladozó nádak« (vö. Mt 11,7), és percről percre mások reakcióitól és jóváhagyásától függünk. Ez a modern én: súlytalan, szeszélyes, teljesen függő, miközben »szabadnak« nevezi magát.”

Richard Rohr (1943–) amerikai ferences szerzetes, író a boldogságról és a szabadságról

„Ez nem valamilyen túlvilági paradicsomra vonatkozik, hanem itt erről a földről van szó, amelyet a szelídeknek kell örökölniük (Mt 5,5) – kicsoda látomás! Az Úri imádságban is szerepel az a kérés, hogy Isten akarata legyen meg itt a földön. Ez Isten országának a legegyszerűbb leírása: olyan föld, amelyen – végre valóban – Isten akarata történik meg. Pár dolgot ki kell iktatni az Úri imádságból és a boldogság ígéből ahhoz, hogy Isten országát olyan túlvilági országgá tegyük, amely csak a föld elpusztulása után vár ránk.”

Ingo Baldermann (1929–) német teológus a menynek országának valóságáról és arról, hogy a kereszténység ezt hogyan képes eltávolítani tőlünk

Felhasznált irodalom

HYLEN, Susan 2017. Commentary on Matthew 5:1–12.

Workingpreacher.com, november 5. <https://www.workingpreacher.org/commentaries/revise-common-lectionary/all-saints-sunday/commentary-on-matthew-51-12-6>. (Megtekintés: 2024. augusztus 14.)

POWELL, Mark Allen 2023. *Matthew. An Interpretation Bible Commentary*. Westminster John Knox Press, Louisville.

TILlich, Paul é. n. *You are accepted*. Igehirdetés. https://wedgetblade.net/files/archives_assets/20810.pdf. (Letöltés: 2024. augusztus 14.)

■ NAGY SZABOLCS ROLAND

Szentháromság ünnepe után 23. vasárnap

► 1Móz 18,20–33

Hátha csak?

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 23. vasárnap – az egyházi esztendő vége felé közeledően – az utolsó számozással ellátott vasárnap. A pünkösd utáni vasárnapokat gyakran egyfajta ünneptelen fél-évnek is tartjuk egyházunkban, tudván persze, hogy minden vasárnapnak van ünnepi jellege, hiszen Krisztus Urunk feltámadására emlékezünk.

Ebben az időszakban is a misszióra, a hitben való elmélyülésre, az egyház növekedésére helyez-
zük a hangsúlyt. Hogyan tapasztalhatjuk meg Isten naponkénti szeretetét és kegyelmét, hogyan lehetünk az egyház közösségének részesei?

Ha Isten gyermekei vagyunk, e földi világban is meg kell találnunk helyünket, szerepünket Isten követésében, természetesen helytállva a mindennapok feladatai között is.

Amit a textusról tudni kell

Kijelölt szakaszunk Ábrahám erőfeszítéséről szól, hogy megmentse Sodomát és környékét Isten pusztító haragjától, még mielőtt a büntetés be-
következne. Sodoma és a környék bűne igen súlyos volt. Ezek nagyrészt szexuális természetűek voltak, de az idegenekkel szembeni kegyetlenség és az erőszak is megjelent benne (Ez 16,48–50).

Fontos etikai és homiletikai tanulságai vannak e perikópának, hogy megérthessük a Mindenható jellemét és Ábrahám emberi közbenjárásának elkötelezettségét.

A pátriárka a hit alakjaként jelenik meg ebben a szakaszban, olyan emberként, aki rendkívül közel áll a Mindenhatóhoz, hiszen Isten megosztja vele terveit. Ábrahám a saját közösségének veze-

tőjeként és Isten kiválasztott embereként mintegy közbenjáróként viselkedik. Ez a felelősség nemcsak vallási értelemben, de szociálisan is érett személyként ábrázolja őt. Az egészen nyílt és őszinte vitatkozás Istennel nem blaszfémia, hanem valójában a hűség és a hit megnyilvánulása. Ahogy Ábrahám elmegy a legutolsó határig, egészen tíz igaz emberig alkudozik, az valójában Isten irgalmának felfedése (Ez 33,11).

Isten igazságos, tehát ítélete elkerülhetetlen, de irgalma és kegyelme is jelen van, és megbo-
csát a megtérő bűnösnek. Dogmatikailag kiemelendő az isteni igazságosság és irgalom egyensúlya. Hitünk szerint a Mindenható igazságossága és kegyelmessége egyszerre működik (lásd EÉ 328: „Az Úr csodásan működik”); Isten igazsága megköveteli a bűn megítélését, de Isten kegyelme esélyt ad a megváltásra, a megtérésre. Etikai vonatkozás tekintetében is gazdag ez a perikópa; ahogy Ábrahám velőig hatoló őszinteséggel kérdezi: „Vajon elpusztítod-e az igazat is a bűnössele együtt?” (1Móz 18,23), ez kibontja azt az etikai dilemmát, milyen legyen a viszonyunk a bűnhöz és a bűnös emberekhez.

Isten válaszából felsejlik az is, hogy az igaz embereknek milyen jelentős szerepe van a társadalom megvédésében, szolgálatunk tevékeny hatással lehet egy közösség sorsára (lásd Jak 5,16). A felvetett etikai dilemma a mi világunkban is aktuális: mi a hívő ember felelőssége egy bűnben élő világban, társadalomban? Ábrahám példáját tekintve hogyan kell viszonyulnunk a bűnben élő környezetünkhöz? Egyfajta rejtett buzdítás is a sorok között rejlik, hogyan lehet az igaz ember jelenléte a bűnös világban mégis áldás, hogyan vegyen részt a hívő aktívan a közösség életében.

Az ósatya példája arra buzdítson bennünket,

hogy ne csak közömbösen a belső szoba csendjéből szemléljük a világ sorsát, hanem aktívan imádkozunk és cselekedünk a mindennapok valóságában igazi megújulásért, soha meg nem fáradván az imádság szolgálatában.

A perikópa megértése

E mostani vasárnapi igeszakaszunk mélyebb teológiai összefüggéseit vizsgálva legszembeötlőbb az isteni igazságosság és az isteni irgalom közötti diszkrepancia. Az Isten és az ember (Ábrahám) közti párbeszéd és „huzakodás” megmutatja, hogy a Mindenható nem kegyetlen bíró, hanem olyan empatikus személy, aki bár igazságot szolgáltat, de tekintetbe veszi a könyörületet, irgalmat is.

A leginkább hangsúlyos kérdés a közbenjáró imádság gondolata. Az ósatya közbenjáró könyörgése mintegy előrevetíti számunkra Jézus Krisztus közbenjáró szolgálatát (1Tim 2,5), aki szüntelen könyörög értünk, hogy el ne fogyatkozzék a mi hitünk (lásd Lk 22,32).

Az Úristen meghallgatja Ábrahámot, szóba áll vele, leereszkedik az ember szintjére, és válaszol a hozzá intézett kérdésre. Ez az Isten–ember kapcsolat lehetőségeinek mélységét festi elénk, személyes hitéletünk lehetőségeinek kiterjesztése, a másokért való közbenjárás és szüntelen imádkozás szépségét, de egyszersmind borzongató felelősségét is.

Kérdés és feladat is egyben, hogy hallhatjuk meg Isten válaszait életünk eseményeiben és mindennapos kérdéseiben.

Igehirdetési vázlat

Ábrahám közbenjárása és Isten irgalmassága

Az ósatya és a Teremtő közötti beszélgetés bensőséges viszonyt mutat be, az ember szinte ösbizalommal fordulhat alkotójához. A közbenjáró

ró imádság azonban nem szolgálja a saját érdek érvényesítését, hanem a másikért is közbenjár.

Mi volt a gonosz városok bűne, miért telik be Istennél a pohár?

Az ítélet mellett az igazak sorsa is fontos az Úr előtt.

Milyen az erőviszony a bűn és kegyelem között, avagy Isten elpusztítja-e az igazat is a bűnösssel együtt?

Az igazságos Úr és a könyörülő Úr

Isten kétféle megközelítése kapcsán elénk áll az igazságos ítélő, a megvesztegethetetlen bíró, de egyszersmind a kegyelmét osztó, irgalmat adó bíró is, aki mérlegeli az igazak jelenlétét.

Amikor a bűn eléri az Isten által tolerálható mértéket, akkor nem hagyhatja a gonosztságot egészen büntetés nélkül. Ábrahám közbenjárásában egyre lejjebb viszi a lécet, egyre csökkenti a megmentendő igazak számát. Ebben a versenyben kiderül, hogy Isten nem pusztítja el a várost akkor sem, ha a hatalmas tömegek között akár csak tíz igazat is talál. (Lót és felesége és két leánya végül négy megmenekülő, aki elhagyhatja a pusztuló települést.)

Az Újszövetségben Jézus a közbenjáró Isten és ember között, aki imádkozik értünk, és életét is adja váltságul bűneinkért.

Mai felelősségünk Isten előtt

Az imádság fontossága és ereje a mai világban. Mennyire fontos, hogy ne csak magunkért, hanem másokért, szereteteinkért és ellenségeinkért is imádkozunk! Különösképpen is azokért, akik még nem hallották meg Isten hívását. Mennyire fontos a kisebb és nagyobb közösségeinkért való imádság is! A közbenjáró imádságnak történelmet formáló ereje van. Bátran merjünk odafordulni Istenhez, és higgyük is, hogy kéréseink eljutnak a mennyei Atya szívéhez.

A közbenjáró imádság a hívő ember felelőssége is (1Tim 2,1–4), mert nem maradhatunk közönyösek a világban meglévő szenvedéssel szemben.

Ahogy Isten egykoron meghallgatta Ábrahám kéréseit, ma is meghallgatja a hozzá menekülőt (Jn 16,23–24), aki hittel fordul felé. Az igaz ember ma is áldást hoz a szűkebb-tágabb környezetére. Hitünk élő példája családban és munkahelyen, szűkebb és tágabb közösségeinkben.

Isten ma sem önkényesen büntet, az ember számára nyitott a menekülés kapuja. Közbenjáró adatik minékünk, aki Isten Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus. Ő az igazi közbenjáró ember és Isten között, aki emberré lett, átérzi emberlétünk minden súlyát (lásd Zsid 4,15).

A mai hívő ember feladata és küldetése is a közbenjáró imádság és tanúságtétel Isten irgalmasságáról és kegyelmességéről életünk minden napján.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Fil 3,17–21; Mt 22,15–22 (lásd még Mk 12,13–17; Lk 20,20–26)

Énekek

EÉ 466; 79

Imádság

Hálát adok neked, Úr Jézus, hogy még nem jött el országod, mert türelemmel várod sokak megtérését. Hálát adok neked, Úr Jézus, hogy türelemmel hordozol engem is, hogy igéddel hívogatsz országodba, hogy vessződdel és botoddal észre térítesz.

Bocsásd meg irgalmasan, Úr Jézus, hogy türelmeddel visszaéltem, hogy hívásodra nem hallgattam, hogy fenytésedre zúgolódtam.

Szánd meg, Úr Jézus, az elveszett világot, és tégy tanítványoddá minden népet. Küldd el Szentlelkedet, hogy életre keljenek a megszáradt csontok. Küldd el Szentlelkedet, hogy követeid erővel tegyenek bizonyosságot. Küldd el Szentlelkedet, hogy ébredjen a hit minden népnél. Küldd el Szentlelkedet, hogy terjedjen országod az egész világon.

Halld meg, Úr Jézus, a teremtett világ sóhajtozását. Feléd sóvárog a világ, és várja megváltását. Feléd sóvárog a szívem is. Jöjj el hamar, Úr Jézus! Ámen. (Hétfő este imádsága, EÉ 718–719. o.)

Illusztráció

„Irgalom és igazság találkoznak, igazság és béke csókolják meg egymást. Az igazság földből sarjad, és az igazságosság az égből tekint le.” (Zsolt 85,11–12)

Az alábbi vers jól összefoglalja a történet lényegét, az igazság és az irgalom egyensúlyát.

Túrmezei Erzsébet: *Isten szava*

A jó Isten hozzánk
sohasem szólt szebben,
soha meghatóbban,
mint a szeretetben.

Szívünk dobogása
az Isten beszéde,
megérti a földnek
minden nemzetsége.

Minden falat, amit
megfelezel mással:
fölér Isten előtt
egy-egy imádsággal.

S mig födeled védőn
hajlik az árvára:
ha szalmafödél is
az az Isten háza.

Mert az Isten hozzánk
sohasem szól szebben,
mint a könnyörülő
édes szeretetben.

Felhasznált irodalom

- ALEXANDER, Pat – ALEXANDER, David (szerk.) 2001. *Kézikönyv a Bibliához*. Ford. Hazai Péter et al. Scolar Kiadó, Budapest.
- BARTHA Tibor (szerk.) 1968. *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- LAWRENCE, Paul 2014. *Bibliai kéziatlasz*. Szerk. Richard Johnson. Ford. Görgey Etelka. Kálvin Kiadó, Budapest.

- MAGASSY Sándor (id.) 2005. *Perikópák*. Magánkiadás, Budapest.
- MIKLYA LUZSÁNYI Mónika 2023. *Bibliai kisokos. Mai kérdések a Szentírásról*. Móra Kiadó, Budapest.
- PECSUK Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- SOGGIN, J. Alberto 1999. *Bevezetés az Ószövetségbe*. Ford. Hoffmann Béla – Víg István. Kálvin Kiadó, Budapest.
- TÚRÓCZY Zoltán 2013. *Időszerű szeretet*. Túróczy-hagyaték Alapítvány – Luther Kiadó, Budapest.

■ BUDAY ZSOLT

Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-)vasárnap

► 1Thessz 4,13–18

Mindenkor az Úrral leszünk

A vasárnap jellege

Az egyházi évet lezáró három vasárnap, az ítélet, a reménység és az örök élet vasárnapja felfelé ívelő sorozatot alkot. Ez az ív gyönyörűsége köti össze a Szentháromság ünnepe utáni idő végének emelkedettségét (bibliavasárnap, reformáció ünnepe és az előző vasárnap „Járjunk elhívásunkhoz méltóan – két világ polgáráként!” mottója; vö. JÁNOSY 1944, 62–65. o.)¹ az advent örömteli, töltekező várakozásával. Ezzel a környezettel is magyarázható, hogy az ítélet vasárnapja textusaiban kétféle hangsúly figyelhető meg. Az első (amely idén a lekciókra jellemző) fő vonulatként az „oda kell állnunk Isten ítélőszéke elé” mottót alapozza meg (HAFENSCHER 2010, 320–321. o.). A textus főként a másik hangsúlyt, az Úrban megmaradó élet reménységét és örö-

mét hirdeti. Ezek között az igék között is különlegesen szép a mai, amely a „személyes húsvét” megjelenítésével már közvetlenül is bevonja a gyülekezetet az adventtől húsvétig tartó, majd pünkösddel és a Szentháromság ünnepével záruló ünnepkörbe.

Amit a textusról tudni kell

Textusunk levele az Újszövetség első írása 50/51-ből. Pál apostol a második missziói útján, Filippi után érkezett Thesszalonikába, Makedónia fővárosába. Három szombaton vitázott a zsinagógában („megmagyarázta és bizonyította nekik, hogy Krisztusnak szenvednie kellett, és fel kellett támadnia a halálból”; ApCsel 17,3), majd kiutasították innen is (ApCsel 17,1–9). Athénból szeretett volna visszajönni, de csak Timóteust küldhette maga helyett. Timóteus jó híreket hozott (1Thessz 3). Erre született meg Pál hálaadó, magasztaló és tanító levele.

¹ A „hátról számolás miatt” a liturgikus rend a Pröhl-agendában a Szentháromság ünnepe utáni 25. vasárnapnak felel meg, amely a 23. vasárnapot követi.

Az óegyházi perikópa négy részre osztható: a téma bejelentése, a kifejtés célja (13); a hitvallás tömör felidézése és következtetés (14); az Úr igéjén alapuló tanítás (15–17) és záró buzdítás (18; COLLINS 2003). A textus célja az aggódo kérdés megválaszolása: ha késik a paruszia, mi lesz a közben meghaltakkal? A második rész a textus egyik pillére. A 14a vers a legelső írott hitvallási formula: hitünk magja, Jézus halálának és feltámadásának a ténye. A textus fő gondolata: Krisztus feltámadásából közvetlenül következik az elhunytak feltámadása is – Krisztus által, vele együtt (KÁLVIN 2016). Ez a megfogalmazás inspirálta a sok évszázad óta használt sírfeliratot is: Krisztusban elaludt (obdormivit in Christo).

A harmadik részt az Úr igéjére való hivatkozás indítja. Sok vita zajlott arról, hogy vajon itt Pál egy le nem írt (agrafon) krisztusi mondást idéz, kinyilatkoztatást oszt meg (hasonlóképpen a Gal 1,12; 2,2; Ef 3,3 és 2Kor 12,7 szakaszokhoz), vagy proféciát mond. A kifejtésben kétszer is szerepel az „*akik élünk és megmaradunk*” kifejezés. Ez Pálnak e korai levelében azt a hitét tükrözte, hogy sok társával együtt megéli a paruziát. A Filippibeliekhez írott levelében (pl. Fil 1,23) Pál már számol a paruszia előtti halálával – azaz a békességgel, amely a textusunk másik pillére és vezérigéje: „... *mindenkor az Úrral leszünk*” (COLLINS 2003; MACDONALD 2001). A 16–17. versek szimbólumokban gazdag kifejtése során a 16. vers ugyanazt az ἀνίστημι igét használja a holtak feltámadására, mint amit a 14. vers Jézus feltámadására használt. A 16. vers görög szövegét a Károli-féle fordítás jobban visszaadja, mint a revideált új fordítás, amikor azt írja: „*Mert maga az Úr riadóval [...] leszáll az égből*”, ahol a riadó (κέλευσμα) hapax legomenon, azaz itt egyedül használt szó, amely parancs, kiáltás és legfőképp jel a feltámadásra (MASZNYIK 1898). A textus a *Schmalkaldeni cikke* evangéliumról szóló részéből (III/4.) ismerős *consolatio fratrum* buzdításával fejeződik be.

A perikópa megértése

Szomorkodunk, és nincs reménységünk. Pál szembeállítja a megtértek gyülekezetével a „töb-bieket”, akiknek nincs reménységük. Tarsusz vidékéről ismerős lehetett Pálnak az Anchi-lesben talált szobor felirata: „Egyél, igyál, játsz-szál, maholnap úgyis meghalunk!” A pogányok a paruszia elmaradása miatt gúnyolódhattak a keresztényeken (lásd 2Pt 3,3–4). A kételyek a gyülekezetbe is bekerülhettek: „Mikor is lesz hát az a nagy esemény, megtörténik-e hamarosan, vagy talán még soká elhúzódik, és hogy ép [*sic!*] ez okon olyan nagyon sürgős-e arra készülni?!” (MASZNYIK 1898)

Feltámadunk Jézussal és Jézus által. Perikópánk első pillére szorosan kapcsolódik az előző vasárnap textusához (1Móz 18,20–33), amelyben Ábrahám Sodoma lakóiról alkudozott az Úrral. „*Vajon elpusztítod-e az igazat a bűnösselel együtt?*” – kérdezte Ábrahám Istentől. Jézus világos ígérete szól a feltámadásunkról: „*Senki sem jöhet én-hozzám, ha nem vonzza őt az Atya, aki elküldött engem. Én pedig feltámasztom azt az utolsó napon.*” (Jn 6,44) Hitünk nőhet és sokszor bizony fogyhat is (lásd EÉ 383,3). Reménységünk alapja az az állandóság, amely Krisztus maga (Zsid 13,8; MAGASSY 1997).

Mindenkor az Úrral leszünk. A Dánielhez és a Jelenések könyvéhez hasonló szimbólumokban (pl. főangyal, harsona, felhők, elragadtatás, levegő) gazdag rész hatszor idézi az Urat: az Úr igéje (15.), az Úr eljövele (15.), maga az Úr riadóval (16. az eredeti görögben), maga az Úr fog alászállni (16.), az Úr fogadására (17.) és végül a vezérigé: mindenkor az Úrral leszünk (17.; MACDONALD 2001). A teológiai irodalomban bőséges a szimbólumok ilyen-olyan magyarázata. Ebbe nem érdemes belekavarodnunk az igehirdetés során. Pál nem a találkozás idejében vagy mikéntjében, hanem az Úrral való együttes létben mutatja meg a lényegét.

Egy lehetséges igehirdetési vázlat

Szomorkodunk, és nincs reménységünk

Pál nem azt mondja, hogy aki egy temetésen szomorú, az pogány. Olyan sokszor kételkedők, reményvesztettek, szomorkodók vagyunk – az élet köznapi helyzeteiben is. Hát még, amikor tanács-talanul és lesújtottan állunk a halál előtt! Jézus is könnyekre fakadt Lázár sírjánál (Jn 11,35). Sír-junk mi is. Éljük meg a veszteség, a gyász fájdal-mát. De ne úgy bánkódjunk, mint akinek nincs reménysége. És kérjük a Szentlélek erejét a test-vérek vizsgáztatásához.

Rengeteg kérdés él bennünk a halállal, a fel-támadással és a mennyei kapcsolatban (RÉTH 2017). Fogunk-e találkozni szereteteinkkel? Fel-ismerjük-e majd őket? Fognak-e ott is szeretni minket? A haragosom hogyan kerülhetett be va-jon a mennybe? Nekem az üdvösség nem kell, ha a Matildnak is jut! Meddig tart eljutni oda? Mi lesz közben? Fájni fog? Mi lesz a kedvenc állapotom sor-sa? Lehet-e ott majd jókat enni és inni? Lesz ott is internet? – Érdemes lehet a kérdéseket össze-gyűjteni a gyülekezetben az előző vasárnapi is-tentisztelet végén vagy a hétközi alkalmakon. Az igehirdetés nyilván nem akarhat (és sok esetben nem is tud) tételes válaszokat adni e kérdésekre. Szűrődjön át a kérdések feletti meditatív tün-nődésünkön néhány biztos pont. Rengeteg rész-letét tekintve nem tudjuk, hogy mi lesz. De ami lesz, az sokkal jobb lesz, mint amit valaha meg-éltünk. Ami nem lesz, az meg nem fog hiányoz-ni. Különösen az utolsó ítélet forgatagában könny-en lehet, hogy alig marad biztosan felismerhető pont. De egy fundamentálisan bizonyos pont ál-landóan ott fog tündökölni előttünk, és az Jézus maga. Aki megismerte Jézust ideát, annak min-den ismerős lesz odaát.

Feltámadunk Jézussal és Jézus által

Az igehirdetésünk egyik kulcspontja a Jézus fel-támadásába vetett megingathatatlan hitünk meg-vallása a gyülekezet előtt. Ennek mikéntje akkor

igazán jó, ha személyes kifejtés tárgya. Mi, hívők a velünk élő (Mt 28,20b), feltámadt Krisztust ta-pasztaljuk meg. Ez a lényeg. Minden egyes va-sárnap a feltámadást ünnepeljük. Az ítélet va-sárnapján is.

Hitvallásunk lendületével folytassuk úgy, aho-gyan Pál: ha hisszük, hogy Jézus meghalt és fel-támadt, az is bizonyos, hogy mi is feltámadunk. Mert Krisztus „*megtörte a halál erejét, és az evan-gélium által világosságra hozta az elmúlhatatlan életet*” (2Tim 1,10). Idézhetünk 1Kor 15-ből, a fel-támadás himnuszából: a mi testünk „*[e]lvettetik romlandóságban, feltámasztatik romolhatatlan-ságban; elvettetik gyalázatban, feltámasztatik di-csőségben; elvettetik erőtlenségben, feltámaszta-tik erőben*” (1Kor 15,42–43). Felidézhetjük a 388-as énekünk 3. versét: „Miért félne szívem? Él az én Uram, / Békesség királya, benne nyugta van. / Ő a diadalmam, pajzsom, életem, / Szívemben már nincsen semmi félelem.”

Mindenkor az Úrral leszünk

Zárásként láttassuk meg a gyülekezettel a tex-tus vezérigéjét: „...*mindenkor az Úrral leszünk*” (1Thessz 4,17b). Ezt kérte Jézus az Atyától a főpapi búcsúimájában: „*Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, azok is ott legyenek velem, ahol én vagyok...*” (Jn 17,24) Jézus nagyon ritkán használja az Atyával kapcsolatban az „akarom” szót. Ez mérhetetlenül nagy hangsúlyt ad ennek a kéré-sének. És az Atya soha nem utasítja el a Fia kéré-sét. Mert az Atya és a Fiú egyek (Jn 17,22). Mert a Szentháromság egysége megbonthatatlan.

Ezért ne félelemmel gondoljunk a halálra. Érezzük át az életünk menetét mint a Jézushoz való közelségünket. Idézzük fel, éljük át azokat a szakaszokat, amikor közel éreztük magunkat Jé-zushoz. Kérjük, hogy ezek bővüljenek és növeked-jenek az életünk során. És erős hitű reménység-gel, sőt: teljes bizonyossággal várjuk azt, amikor majd mindez folytatódik – odaát. „*Mert meg va-gyok győződve, hogy sem halál, sem élet [...] nem választhat el minket Isten szeretetétől, amely meg-*

jelent Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,38–39) Ámen.

Javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Jób 14,1–17: Érdemes akár az igehirdetésben is kiemelni Jób reménységét a feltámadásról: Ha meghal a férfiú, életre kelhet-e? Akkor egész küzdelmes életemen át is tudnék várni, míg csak a fordulat be nem következik (Jób 14,14).

Mt 24,15–31: Pál Anthiókhiából indult, így nem véletlen, hogy a textus a szintén az Antiókhia tájékán keletkezett lekciónak kifejtésével nagymértékben azonos (MAGASSY 1999). Érdemes akár az igehirdetésben is kiemelni, hogy az ítélet leírása itt is a reménységgel, a „választottak öszszegűjtésével” fejeződik be.

Énekek

EÉ 499; 9; 495; 283/3; 514; 394

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Gondoljunk bele, mi minden van ezekben a versekben! A föld és a tenger kiadja minden Krisztusban meghalt ember porát. Azután az átváltozás csodája, amely által ez a por dicsőséges testté alakul, amely örökre megszabadult a betegségtől és a haláltól. Ezután az »úrutazás« a mennybe. És mindez egy szempillantás alatt.”

William A. MacDonald (1917–2007), az Emmaus Bible College volt elnöke (2001, 375. o.)

„Egyszerű tanítás ez, de csak az hiheti el, aki várja az Urat, aki ki tud tartani az utolsó idők nyomorúságában.”

Joób Olivér (1910–1969) evangélikus lelkész (1939, 377. o.)

VERS

Reményik Sándor: *A feltámadt Lázár litániáiból* (részlet)

Uram, aki feltámasztottál,
Te látod rajtam
A síri gyolcsokat.
Im, könnyörögve kérek,
Ne engedd, hogy elbízam magamat,
S elkápráztasson nagy kerted, az élet.
Nagyon mélyről jövök,
Nagyon bűnös vagyok,
Nagyon tied vagyok.

Scholz László: *Nagy változás* (részlet)

Tudsz-e itt továbbot, ember,
Síri árny ha meglegyint?
Könnyebb kagylóval a tenger
Csöppjeit kimerni mind.
Bölcs vagy másutt, nagy s merész,
Ám leomlik itt az ész.

Nézz föl hittel a keresztre,
Melyen Krisztus szenvedett:
Meváltott, odaszögezte
Az adósság-levelet!
Érted lett a fán halott,
Érted fel is támadott.

A halál a bűnnek zsoldja,
Kéred vagy sem, megfizet,
Győzött Krisztus és kioltja
A kárhoztató tüzet.
Ő az Élet, Ő az Út,
Üdvösségre nyit kaput.

Higgy a végső változásban!
Hajnal fénye még kigyúl.
Élet és feltámadás van
Ott, hol Teremtőnk az Úr.
(SCHOLZ 1988, 158–159. o.; az EÉ 185 dallamára)

Felhasznált irodalom

- COLLINS, Raymond F. 2003. Első levél a Thesszalóni-
kieknek. In: BOROS István (szerk.): *Jeromos Biblia-
kommentár. 2. köt. Szent Jeromos Katolikus Biblia-
társulat, Budapest, 301–311. o.*
- HAFENSCHER Károly (szerk.) 2007. *Evangélikus is-
tentisztelet. Liturgikus könyv.* Luther Kiadó, Bu-
dapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Ma-
gánkiadás, Sopron.
- JOÓB Olivér 1939. Vigasztaljátok egymást. Szenthárom-
ság utáni 25. vasárnapra. Délután. I. Thess. 4, 13–18.
Lelkipásztor, 15. évf. 10. sz. 376–377. o.
- KÁLVIN János 2016. *A Galata, az Efezusi, a Filippi, a
Kolosséi és a Thesszalónikai levelek magyarázata.* 2.
köt. Kálvin Kiadó, Budapest. 214–219. o.
- MACDONALD, William 2001. *Újszövetségi kommentár.*
2. köt. *1Korintus – Jelenések.* Evangéliumi Kiadó,
Budapest. 372–375. o.
- MAGASSY Sándor 1997. *Ógyházi perikópák.* 2. köt.
Magánkiadás. 217–219. o.
- MAGASSY Sándorné 1999. Szentháromság ünnepe utáni
23. vasárnap. *Lelkipásztor*, 74. évf. 10. sz. 396–398. o.
- MASZNYIK Endre 1898. *Pál levelei. Első kötet. A Thesz-
salónikiakhoz írott első levél és a Galatákhöz írott
levél.* Magánkiadás, Pozsony. 60–70. o.
- RÉTH Katalin 2017. Szentháromság ünnepe után utolsó
előttit megelőző (ítélet) vasárnap, 1Thessz 4,13–18.
Lelkipásztor, 92. évf. 10. sz. 398–400. o.
- SCHOLZ László 1988. *Jót várj! Versek, énekek.* Evangé-
likus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ CSERMELY PÉTER

Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja

► 2Thessz 1,3–10

Reménységgel várjuk az Úr visszajövetelét

A vasárnap jellege

„Reménységgel várjuk az Úr visszajövetelét” – ezt a biztató üzenetet hordozza a mai vasárnap, reménység vasárnapja, amely a várakozás öröme mellett egyúttal a készülődés izgalmát is magában rejt. A várakozás örömteli időszakának reménysége Krisztus érkezéséből fakad, ugyanakkor annak ténye figyelmeztetés is a számunkra: vajon minden szempontból készen állok-e az ő érkezésére? Annak a Krisztusnak a fogadására, aki egyben ítéletre érkezik hozzánk, hozzám. Ha egy evangéliumi képpel akarok élni, akkor azt mondhatom, hogy reménységgel várakozom, hiszen kezemben ott van a várakozók lámpása. A kérdés az, hogy elég lesz-e benne az olaj, amíg a vőlegény megérkezik. Azért nem hiábavaló, ha ez a kettő, a várakozás öröme és feszültsége egyszerre hatja át ezt a vasárnapot, már csak azért is, mert sem a napot,

sem pedig az órát nem tudjuk, csak annyit, hogy biztosan eljön. Ez a „biztosan” lehet ennek a vasárnapunknak s egyúttal életünknek is a vezérfonala.

Amit a textusról tudni kell

A Második thesszalónikai levél keletkezésének háttere, tartalma: Pál apostol hírt kapott, hogy a levelében tárgyalt nehézségek nemcsak folytatódtak, hanem rosszabbra fordultak. Az üldöztetés egyre jobban elhatalmasodott, a gyülekezet tagjaiban tanácsstalanság és félelem van Jézus visszatérésével kapcsolatban. Így hát Pál írt egy rövid, három részből álló levelet, ez a Második thesszalónikai levél, amelynek mindhárom része a gyülekezet egy-egy problémájával foglalkozik.

Reménységet nyújt az üldöztetések közepette, majd az Úr napjának eljövetelével kapcsolatos kér-

déseket tisztázza, legvégül pedig a tétlenekhez szól, akik nem hajlandók rendes munkát végezni. A szakaszok végét mindig egy-egy záróimádság jelzi.

Pál először is hálát ad a thesszalónikaiak hűségéért, szeretetért, de főleg kitartásáért. Megtudta, hogy mind görög, mind római, de talán még zsidó szomszédai is üldözik őket. Vallási kisebbségként durva elnyomásnak vannak kitéve. Pál pedig aggódik, hogy mi lesz, ha az erősödő üldözés miatt lemondanak Jézusról. Pál tehát újra elmondja, hogy azért szenvednek, mert közük van Jézushoz, ily módon részesednek Isten országában. Jézus a kereszten való szenvedése által foglalta el királyi trónját, így hát követői is azzal tudják felmutatni győzelmüket a világ felett, ha megmutatják Jézus erőszakmentes, türelmes kitartását. De Pál arra is emlékezteti őket, hogy mindez nem tart örökké, hiszen Jézus vissza fog térni, és ítéletet tart mindazokon, akik elnyomták őket, és ártatlanok vérént ontották. Így ír: *„Ezek majd örök pusztulással bűnhődnek távol az Úrtól és hatalmas dicsőségétől.”* (2Thessz 1,9) Pál nem kezd találgatni, hogy mi lesz Jézus elutasítói-val, mindössze annyit mond, ha egész életükben kerültk, hogy közük legyen hozzá, akkor éltük végén sem lesz. Megkapják, amit akarnak, távol lesznek teremtőjüktől és királyuktól. Pál szerint ez a legnagyobb tragédia: azt választani, hogy ne legyen közünk Jézushoz, minden élet és szeretet forrásához, egyenlő azzal, hogy a saját vesztünkbe rohanunk. Imával zár, azt kérve, hogy a gyülekezet szenvedése mély változás eszköze legyen Isten kezében, amellyel úgy formálja jellemüket, hogy az Jézus nevét dicsóítja meg. Ez a rövid levél segít megérteni, hogy a korai keresztények Jézus visszatérésébe és az utolsó ítéletbe vetett hite és reménye nem a végidőkről való spekulálásról szól. Hitük sokkal inkább reménységre és a Jézus iránti hűsége és odaadásra ösztönözte őket, főként az erőszakos üldözésnek kitett keresztényeket. Így hát keresztények későbbi nemzedékeinek, akár üldözik őket, akár nem, azt üzeni ez a levél, hogy életünket a reményeink formálják.

Vigasztalás az üldözésben: a gyülekezet Thesszalónikában tévtanokat hallott, rosszindulatú emberek azt tanítják, hogy az Úr napja már eljött. Mielőtt az apostol korrigálja és helyre teszi a hamis tanítást, a köszöntések után hálát ad a hívők lelki állapotáért. Szép szóval, szeretettel és Isten kegyelmével szólítja meg őket, türelmesen, alázatosan, finoman. Vigasztal az Úr napjáról szóló igazság elmondásával, és biztosítja őket, hogy imádkozik értük. Azzal a megállapítással köszönti a Thesszalónikában lévő gyülekezetet, hogy *„a mi Atyánkban és az Úr Jézus Krisztusban”* vannak. Elismeri, hogy teljes mértékben ismerik a kereszténység igazságát, akik előtt úgy lett nyilvánvalóvá Isten, mint a mi Atyánk, és Jézus Krisztus, mint a mi Urunk. Ez nemcsak azt jelenti, hogy erős a hitük, hanem azt is, hogy ők mindannyian az Atyának, a Krisztusnak a műve és épülete (KÁLVIN 2016, 241. o.): *„tőle vagyunk a Krisztus Jézusban”* (1Kor 1,30).

*Hálaadás a hívőkért:*¹ Pál apostol pozitív üzenettel kezdi a levelet, és hálát ad a gyülekezet lelki állapotáért és hitéért. Figyelemre méltó, hogy az apostol hálát ad a gyümölcseért, amelyet Isten a szentségben ajándékozott a gyülekezet *„hitéért és szeretetéért”*. Ebben a szakaszban nem az igazság megismerését köszöni meg az apostol, amelyre már eddig eljutottak, vagy a buzgóságot, amelyről az ige megismerésében bizonyosságot tettek, hanem megköszöni az igazságot, amelyet az életükben megállapított és tapasztalt. Pál továbbá a levél kezdetén hálát ad azért is, hogy a gyülekezet hitben folyamatosan nő, és vele nő a szeretet – az isteni túlaradó szeretet, ami a legfontosabb. Azt mondja az apostol, hogy *„az egymás iránt való szeretet gazdagodik mindnyájatokban”*. Ebben a gyülekezetben nincs helye az öndicsóításnak, a féltékenységnek és a gonoszságnak.

Az ἐγκυχάομαι szót használja a szöveg, ami dicsekvést jelent, hiszen Pál büszke arra, hogy minden nehézséget képesek elhordozni Krisztusért.

¹ ITTÉZS István 2007. Hűség és hit. Igehirdetés. *Lelkészs.com*, <https://lelkeszs.com/predikacio/51305606>. (Letöltés: 2024. szeptember 15.)

„...dicsekszünk Isten gyülekezeteiben veletek, állhatatosságotokkal és hitetekkel, amellyel minden üldöztetést és nyomorúságot elviseltek.” Dicséri a theszalonikaiakat, mert az ő példájuk erőforrás lehet más gyülekezetek számára az üldöztetés és a nehéz időszakok során. Kitartásuk és hitük az, amiért dicséretben részesülnek. Valóban a szorongatások közepette nem tart meg bennünket más, csak a hit.

Az ellenség minden fáradozása arra irányul, hogy meggyengítse a Krisztusba vetett hitet, az egymás iránti szeretetet megsemmisítse, hogy a nehézségeket ne hordozzák el türelemmel. A végidő különös nehézségei között országunkban talán nem fognak üldözni minket, de muszáj szenvednünk. A zűrzavar és széttagoltság idején Isten népe között a szenvedések kevésbé a kívülről való ellenállás által jönnek, mint a test (az egyház) által, ami a legkülönbözőbb módon mutatkozik meg népe legbelsőbb köreiben. Az üldözések és szorongatások emlékét, amelyeket a hívők elszenvedtek, egészen természetesen arra is felhasználja az apostol, hogy Isten uralmáról és az Úr napjáról írjon, amely ezt az uralmat beharangozza. Ezáltal előkészíti ezeket a szenteket, hogy a hamis tanításokat, amelyekkel a második fejezet foglalkozik, és amelyek nyugtalanítják őket, felfedezzék és elutasítsák.

Isten igazságosan fog ítélni: először megtudjuk, hogy az eljövendő királyi uralomban, amely Isten igaz ítélete által lesz nyilvánvaló, Isten megengedi gyermekei életében az üldözést és szenvedést.

Pál arról beszél, hogy az Úr napján Isten ítélete is nyilvánvalóvá válik, és a mi emberi logikánk szerint ez büntetéssel jár majd. Ez bebizonyítja, hogy egy későbbi napra kell várunk, hogy a végérvényes megoldást átéljük Isten uralma számára. Isten igazsága – hogy ez azoknak a megjutalmazására történik, akik jót cselekszenek, vagy azoknak az ítéletre, akik rosszat cselekszenek – nem tökéletesen ebben az életben nyilvánul meg. Isten gyermekeinek gyakran szenvedniük kell, miközben a gonoszoknak jól megy a sora. Mindazonáltal a jövődő világban minden igazságosan fog történni. Ellensége-

ik erőszakos viselkedése és pusztítása nem hagyta őt érintetlenül. Az üldözés és szorongatás minden formája – történjen az bárki kezétől, a hitvalló egyházon belül vagy kívül – végül napfényre kerül, és Isten igazságosan fog majd ítélni. Erre a napra tekintettel Isten szenvedő népének nincs szüksége arra, hogy fellázadjon az ellenséggel szemben; nem is kell arra törekedniük, hogy bosszút álljanak vagy védekezzenek. Arra várakozunk, hogy majd számot adjunk a cselekedeteinkről.

Az apostol a bátorítás szavaival zárja le a levél bevezető szakaszát, miközben közli velük, hogy imádkozik értük. Az apostol azért imádkozik, hogy a szentek méltók maradjanak elhívásukhoz. Ennek az elhívásnak a realitását és nagyságát kell megragadnunk – hogy mi Krisztus dicsőségében részesedünk! Akkor egyértelműen elválnánk ettől a világtól és mulandó szépségétől. Továbbá az apostol azért is imádkozik, hogy Isten viszont töltsön be „minden jóságában való gyönyörködéssel”. Az Úr, akinek cselekvései mindig tökéletesek voltak, azt mondhatta: „...mindig azt teszem, ami neki kedves.” (Jn 8,29) Sajnos mi túl gyakran teszünk olyan dolgokat, amik nem tetszenek neki! Át kell gondolnunk, hogy hol tart az istenkapcsolatunk, vajon „Isten tetszése szerinti-e gondolataink, szavaink és cselekvéseink, összhangban vannak Isten jóságával?”²

A perikópa megértése

Érdemes még megnézni a vasárnapi lekiót is Máté evangéliumából, amely szintén az ítéletről ír, az utolsó ítéletről. Pál az ítélettel kapcsolatban elég szélsőségesen fogalmaz. Nem tudjuk, hogy Isten ítélete hogyan zajlik, és hogy kit hogyan ítél majd meg. De ebben az evangéliumi szakaszban is lát-szik, hogy egyszer majd számot kell adnunk a tetteinkről. Számot kell adnunk arról, hogy mit tettünk és mit nem tettünk meg. Amit az ember akkor

² https://potorimre.5mp.eu/web.php?a=potorimre&o=isYg4a_BJK

érez és gondol, amikor utolsó leheletét veszi e földi életben, az egyedül annak az embernek és a mindenható Istennek a dolga. Nincs jogunk megítélni senkit sem. Az ítélettel kapcsolatban az egyik legfontosabb, hogy megértsük, a cselekedeteinknek következménye van, de az ítéletet mi nem tudjuk meghatározni. Jézus azt mondja János evangéliumában, hogy aki hisz benne, ítéletre sem megy, hanem rögtön átmegy a halálból az életbe. Az ítéletek hangsúlyozása vagy meghozatala helyett sokkal fontosabb, hogy a cselekedeteinknek és a döntéseinknek következménye van és lesz. A következményekkel számolnunk kell az ítéletkor.

Igehirdetési vázlat

Megszólítás, üdvözlés

Milyen üdvözléssel kezdődik a levél? Minden emberi interakcióban sokat számít, hogy hogyan kezdünk neki valaminek. Ahhoz, hogy célba éljen Pál apostol üzenete, vagy amit mi szeretnénk közvetíteni, egyáltalán nem mindegy, hogyan szólítunk meg valakit. A megszólításban mennyire tudjuk megnyerni a másikat, még az intonáció is nagyon fontos. Ha egy problémáról szeretnénk beszélni valakivel, nem ronthatunk ajtóstul a házba. Ahhoz, hogy eredményes legyen a beszélgetés, fontos a megszólítás, a türelem és elismerése annak, amit jól csinált. Pál int és buzdít, de hálaadással kezdi levelét. Soraiban őszintén megtapasztalhatja a gyülekezetet, hogy fontosak valakinek, és Pál hálás értük. Valakinek igazán számítani hatalmas dolog. Semmi különös nincs a szövegben, de külön-külön ezek az összetevők nagyon fontosak, és együtt adnak ki egy életet és életet formáló üzenetet.

Elismerő szavak, dicséret

Pál ahhoz, hogy célt érjen, nemcsak kedvesen és szelíden szólítja meg övéit, hanem elismeri, amit jól csináltak, amiben fejlődtek. Megdicséri őket azért, hogy még a nehéz élethelyzet ellenére is hitük nőttön nő és folyamatosan erősödik. Tegyük

fel magunknak a kérdést, hogy a mi hitünk tudott-e az utóbbi egy évben fejlődni.

Tűzláng-bosszú, vagyis ítélet – nem az ítéleten belül van valahol a kegyelem, hanem a kegyelmen belül van valahol az ítélet. . .

A szavak élnek, világítanak, zenélnek, hangulat-udvart teremtenek maguk köré. Kísérletezzünk: leírom, kimondom azt a szót, hogy „ítélet”, Isten ítélete. Mit hív elő a lelkünk mélyéről ez a kemény szó? A legtöbb emberben riasztó gondolatokat, szorongó érzéseket ébreszt. Isten igazságos ítélete bizonyára haragot, bosszúállást, büntetést, örök kárhozatot jelent. A Bibliában bőven találunk igéket, amelyek fölerősítik az amúgy is sötét gondolatársításainkat, főleg a mostani igénkben: „*Mert úgy igazságos Isten előtt, hogy gyöttrőiteknek gyötrellemmel fizessen, nektek pedig, akiket gyötörték, enyhülést adjon mivelünk együtt. Mert amikor az Úr Jézus megjelenik a mennyből hatalmának angyalaival, tűz lángjában, bosszút áll azokon, akik nem ismerik Istent, és nem engedelmeskednek a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumának. Ezek majd örök pusztulással bűnhődnek az Úrtól és az ő dicső hatalmától.*” (2Thessz 1,6–9)

Én nem ilyenek ismertem meg Jézus Krisztusban a mennyei világot. Szomorúan hallgatom azokat a prédikációkat, amelyek Jézus szelíd hívogatása helyett az örök kárhozattal fenyegetőznek. De hát tudok-e az ítéletről valami mást, valami több mint emberit, valami evangéliumot mondani? Igen, én hiszem, hogy nem az ítéleten belül van valahol a kegyelem, hanem a kegyelmen belül van valahol az ítélet. Jézus evangéliuma ezekben a szavakban szólal meg: „*Az Isten nem azért küldte a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa. Aki hisz őbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében. Az ítélet pedig azt jelenti, hogy a világoosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világoosságot, mert a cselekedeteik gonoszak.*” (Jn 3,17–19) Eszerint az

ítélet lényege a világosság, az „átvilágítás”, a teljes emberlét lelepleződése, az „életfilm” lepergése önmagunk előtt Isten világosságában. Ez lesz az igazi ítélet, az igaz bűnbánat, a gyötrelmes kárhozat élménye. Hogy mi lesz ezután? Azt csak Isten tudja. Én csak azt tudom, hogy az ítélet mindeneket leleplező villámfénye mögött nem a bosszúálló Isten, hanem a jókat és gonoszokat szerető Édesatyja cselekszi azt, amit cselekedni fog.

Az evangéliumot hirdeti Pál apostol. Lehet elébe menni az ítéletnek! Ő így mondta: *„Ha mi magunk ítélünk meg önmagunkat, nem esnénk ítélet alá. De amikor az Úr ítél minket, akkor nevel, hogy a világgal együtt el ne vesszünk.”* (1Kor 11,31–32) Ahol a Szentlélek fénye bevilágít az emberi önismeret félhomályába, ott már zajlik az Isten ítélete. *„...bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!”* *„Az Isten szeretet”* – ez az ítéletre vonatkoztatva azt jelenti, hogy Isten az ítéletben is az enyhítő körülményeket keresi (lásd 1Jn 3,20). Ha jogásztudományunk mérlegére tesszük Isten cselekedetét, akkor igenis „igazságtalanul” ítél az Isten, mert szeretete inkább befolyásolja ítéletét, mint az állítólagos bosszúra szomjas haragja. *Mindnyájan azért üdvözölünk, mert „igazságtalanul” ítél az Isten!*

Szüntelen imádság

Miért fontos naponta imádkozni? Először is, mert a naponkénti imádság lehetőséget ad megosztani életünk minden dolgát Istennel. Másodszer, a naponkénti imádság révén kifejezhetjük hálánkat mindazért, amit Istentől kapunk. Harmadszer, a naponkénti imádság révén megvallhatjuk törekénységünket, bánatunkat és vágyainkat, és segítséget kérhetünk az adott nehézség leküzdéséhez. Negyedszer, a naponkénti imádság hálát és engedelmisséget tükröz. Végül pedig a naponkénti imádság által kezdődik el az, hogy az imádság folyamatosan része legyen az életünknek.

A naponkénti imádság lehetőséget ad megosztani életünk minden dolgát Istennel. Életünk körülményei naponta változnak. Ami azt illeti, a dolgok egyik pillanatról a másikra rosszra vagy

jóra fordulhatnak. Isten arra hív, hogy aggodalmainkat elé tárjuk. Arra is kér, hogy osszuk meg vele örömeinket és győzelmeinket. Jer 33,3-ban ez áll: *„Kiálts hozzám, és én válaszolok, hatalmas és megfoghatatlan dolgokat jelentek ki neked, melyekről még nem tudsz!”* Azt is szeretné, ha hozzá kiáltanánk, hogy megválaszolhassa az imáinkat. Hihetetlen áldásokban szeretne részesíteni, amelyekről egyébként lemaradnánk, ha nem fordulnánk hozzá imában. Végül pedig Jak 4,8 így int: *„Közeledjete az Istenhez, és ő közeledni fog hozzátok.”* Isten azt szeretné, ha mindenkor közel volnánk hozzá. De ebben a szakaszban Pál azt mondja: *„Ezért aztán mindenkor imádkozunk értetek, hogy a mi Istenünk tegyen titeket méltóvá az elhívásra, és töltsön meg titeket teljesen a jóban való gyönyörködéssel és a hit cselekedeteivel hatalmasan...”* Vagyis felszólít minket is arra, hogy másokért imádkozzunk. Milyen fontos dolog ez! Imádkozni egymásért, másokért. Olyan jó abban a tudatban lehajtani a fejünket este, hogy valaki imádkozik értünk, hogy valakinek fontosak vagyunk, és szeret minket. Pál nemcsak az üdvözlésben, hanem a levél zárásában is kifejezi, hogy fontos számára a gyülekezet, hálát ad és szüntelenül imádkozik értük.

Befejezés

Reménység vasárnapján hirdessük Isten „igazságtalan ítéletét”, azt, hogy Istenünk irgalmas és türelmes, szeretetteljes, illetve hívjuk fel a saját gyülekeztünk figyelmét arra, hogy imádkozzanak egymásért.

Illusztráció

József Attila: *Számvetés*

Komor ég alatt üldögélek,
mint hajléktalan a híd alatt.
Mindentől fölmentem magamat,
mert nem lesz utolsó ítélet.

Pilinszky János: *Átváltozás*

Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok.
Csúf, de te gyönyörűnek találtál.
Végig hallgattad mindig, amit mondtam.
Halandóból így lettem halhatatlan.

Felhasznált irodalom

KÁLVIN JÁNOS 2016. *A Galata, az Efezusi, a Filippi, a Kolosséi és a Thesszalonikai levelek magyarázata*. 2. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ SZLAUKÓ-BOBÁL ORSOLYA

Az egyházi esztendő utolsó (örök élet) vasárnapja

► 2Pt 3,3–14

Az ígéret bizonyossága – nincs alternatívája

A vasárnap jellege

Ezen a vasárnapon, az egyházi esztendő végén különösen is szembenézünk az idő múlásával. Gyülekezeteinkben megemlékezünk az elmúlt egy évben elhunytakról. Azzal azonban, hogy temetésük után mindannyiukat még egyszer az Úr irgalmába ajánljuk, valójában a jövőre, az adventtel kezdődő új egyházi esztendőre mint az örök élet felé vezető út következő szakaszára tekintünk. Ahogy mondani szoktuk, a halál nem pont, csak kettőspont. Hitünk alapvetően feltámadáshit, amelynek záloga, garanciája a bűneink büntetését elszenvedve meghalt Megváltó feltámadása.¹

Az ökumené jegyében a vasárnapi katolikus ünnepre is gondolhatunk. XIII. Leó pápa az 1900-as szentév meghirdetésekor Krisztust a 20. század királyának nevezte. Ezzel nyilván nem azt akarta mondani, hogy a megelőző századoké még nem volt. Krisztus király vasárnapjának ünnepét 1925-ben rendelte el XI. Piusz pápa a mindenszentek előtti vasárnapra. 1969 óta az egyházi esztendő utolsó vasárnapján tartják.² Krisztus persze a 21. században is királyunk, akárhányszor, akármilyen eszmei háttérrel is kérdezték kívülállók és elleneségek, hogy „hol van az ő eljövételének ígérete”.

¹ A vasárnaphoz lásd még pl. HOMOKI 2021.

² Sok helyen magyarázzák a katolikus ünnepet, érdemes elolvasni pl.: <https://ktp.hu/hitunk-es-eletunk/unnepok/egyhazi-unnepok/krisztus-a-mindenszentek-kiralya>.

Amit a textusról tudni kell

Carsten Peter THIEDE a leginkább áttekinthető összefoglalását adja a hitelesség melletti érveknek (2005, 288–291. o.). A pszeudoepigráfia egyáltalán nem volt olyan ártatlan dolog, mint ahogy a legújabb korban sokan beállították. Péter neve alatt is jelentek meg iratok, de csak ez a két levél került az újszövetségi kánonba, mivel annak idején ezeket fogadták el hitelesnek.³ A mai vasárnapon különösen is hadd hívjuk fel a figyelmet arra, hogy Krisztus feltámadásának első leírása Péter evangéliumában található. A kanonikus evangéliumok hitelessége mellett szól többek között, hogy „csak” említik, de a részletezését kerülik (még Máté is). A Péter-evangélium leginkább a szerző jámbor fantáziájáról tesz bizonyosságot (lásd pl. RAFFAY 1903, 57–58. o.). Péter és Pál kapcsolatban voltak egymással, Péter miért ne hivatkozhatott volna Pál nyilván sokak által ismert leveleire? Az I. századi kereszténység két legismertebb képviselője között miért kellene alapvető tanításbeli ellentétet feltételeznünk (THIEDE 2005, 293–294. o.)? A 2Pt 2 és a Júdás levele közötti hasonlóság sem zárja ki az

³ A Thiede által elutasított nézeteket képviseli – néhol igen meggyőzőnek hatva – BALZ-SCHRAGE 1985, 122–128. o.; korábban LILJE 1955, 44–45. o. Bár hasonló nézeteket vall, megállapítja, hogy még ezek sem zárják ki a péteri szerzőséget. Minden, a pszeudoepigráfiával szemben felhozott ellenérvet lesöpör (ni vé!) FORNBERG 1977, 15–33. o.

apostoli eredetet, miért ne használhatták volna – akár jó okkal – egymás írását (uo. 296–297. o.)? A két Péter-levél stílusa, nyelvezete közötti különbség pedig magyarázható azzal, hogy az első Szilvánusz (Szilász, Pál munkatársa is) foglalta írásba, a másodiknál nem volt ilyen segítség, vagy nem azon a színvonalon. Ez azonban semmit sem von le a második levél tanításának értékéből (uo. 293. o.). Mivel pro és kontra megfontolásaink semmilyen természeti törvényt nem sértenek, nincs maradéktalan bizonyosság a szerzőségére vonatkozóan. Ha viszont a levelek vagy a második levél nem az apostoltól származik, még úgy sem, hogy valaki valamikor jól-rosszul összeszedte a tőle hallottakat, akkor például a *Didakhé*-ből vagy Ignatius leveleiből is jelölhetnénk ki „textusokat”. A *sola Scriptura* elve alapján tehát az a kérdés, hogy meddig Scriptura a Scriptura. . .

Mivel „már” (ἤδη) a második levelet írja, a címzettek nyilvánvalóan ugyanazok, mint az elsőben, és valószínűleg nem voltak kétségeik a szerzőt illetően. Mindkét levélnek fontos témája az eszkatológia, 1Pt 1,3–12-ben is. Az 1. és 2. verset is nyugodtan felolvashatjuk, hiszen a próféták és az apostolok szavain méri le a csúfolódók tanításának értékét.⁴

A perikópa megértése

A tévtanítás megfogalmazása (Hol van...?) Jer 17,15-höz, Mal 2,17-hez, Zsolt 79,10-hez stb. hasonló (SCHREINER 2003, 372. o.). Az „atyák” az Újszövetségben sehol sem vonatkozik a keresztyének első nemzedékére, ezért valószínű, hogy itt is az ószövetségi atyákra utal. A tévtanítók számára nincs igazi isteni beavatkozás a teremtés óta, még az ószövetségi atyák történetében sem (uo. 373. o.). Az apostol ezzel szemben azzal érvel, hogy már maga a teremtés a legigazibb isteni beavatkozás az ő szavára. A „vízből és víz által” (ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος)

⁴ A továbbiak a péteri szerzőséget elfogadó SCHREINER 2003, 368–370. o. alapján. Hasonló szemlélettel, csak sokkal rövidebben, közérthetőbben: WOODS 1991, 179–193. o.

értelmén el lehet gondolkodni 1Móz 1,1 és 1,6 alapján. Mintha Thalészra utalna, bár nem tűnik túl valószínűnek, de olyan elmélet is van, amely legalábbis a naprendszer bolygóit vízgömböknek képzeleti a teremtéskor (uo. 375–376. o.).⁵ A 6. versben, ahogyan az első levélben is, utal az özönvízre mint kétségtelen isteni beavatkozásra, szintén az ő szavára. A 7. vers pedig az előbbieket alapján a döntő érv: a két isteni beavatkozás előrevetíti a harmadikat, ennek pusztítása pedig felül fogja múlni az özönvizét, hiszen az eget és az egész földet érinti.

Az eddigieket erősíti az isteni időszámítás érve (8–10. vers) Zsolt 90,4-re utalva. A zsoltár Isten örökkévalóságát állítja szembe az ember mulandóságával. Nem arról van szó, hogy az Úr egy napja ezer földi évvel egyenlő, hanem csak arról, hogy olyan. Mivel pedig Isten nincs alávétve az időnek, a hívőknek sem kell aggódniuk Krisztus állítólagos késlekedése miatt (SCHREINER 2003, 379–380. o.). A „késlekedés” valójában az Úr türelmét jelenti, a 4. versre visszautalva vár az ígélet beteljesítésével. Ez hasonló Ez 18,32-höz és 1Tim 2,4-hez. Isten óhajtja, szeretné minden ember megmenekülését, üdvösségét, de nem parancsolja (uo. 381. o.). A bizonyosságot erősíti, hogy az Úr napja úgy jön el, mint a tolvaj (1Thessz 5,2; vö. Mt 24,42–44; Jel 3,3; 16,15; SCHREINER 2003, 383. o.) Ekkor pedig három dolog fog történni: az egek zajosan elmúlnak, az (ős)elemek, az anyag elégenek, továbbá a föld és a rajta lévő dolgok „megtaláltnak” (ἐυρεθήσεται). Amint bibliafordításunk is utal rá, „sorra kerülnek”, és a végső cél nem a pusztítás, hanem a megtisztítás (uo. 385–387. o.)

A 11–14. versekből végérvényesen nyilvánvaló az eszkatológia és az etika elválaszthatatlansága. A „várás” háromszor fordul elő, de mindjárt az első után a „siettetés” következik. Ez utóbbi nem idegen az Újszövetség többi részétől, gondoljunk csak a Miatyánk második kérésére. Mondhatjuk persze, hogy Isten úgysis ismeri a „siettetés” „eredményét”, ami viszont annál inkább kell, hogy neki tetsző életre buzdítson. Ezt nyomatékosítja az elemek megolvadásával (vö.

⁵ A vízből keletkezés pl. SARFATI 1998.

Ézs 34,4; 63,19–64,1; Mik 1,4). Arról pedig, hogy az új ég és az új föld a jelenlegi teljes megsemmisítése és újjáteremtése, vagy pedig megtisztítása, megújítása, újra összerakása révén áll elő, már az ógyházban is vitatkoztak (Ézs 65,17; Jel 21,1–5; SCHREINER 2003, 392. o.). Az eddigiek után 3,14 mintha rokonságot mutatna 1Kor 15,58-cal a feltámadás leírása után. A „*tisz-tán és feddhetetlenül*” (tulajdonképpen ezt részletezi mindjárt az 1. fejezetben) 2,13 ellentéte, amelyhez hasonló felszólítás található például az alábbi helyeken: Ef 1,4; Fil 2,15; Kol 1,22; Júd 2,4; Jel 14,5 (SCHREINER 2003, 392–393. o.). Az (isteni) igazság teljes érvényesüléséhez – erről szól részletesen a Jelenések könyve – a világ újjáteremtésén át visz az út.

Vázlat

Máig kérdés, de nincs alternatívája

Ma is ugyanaz a – sokszor kínzó – kérdésünk, ami a levél 1. századi címzettjeinek: mikor jön már végre vissza az Úr, hogy beteljesítse ígérését? Az első keresztények közelre várták, és egyeseknek már akkor fogytán volt a türelmük. Azóta is mindenféle mozgalmak számolták az idejét – kiliazmus/millennarizmus, adventisták, Jehova Tanúi stb. –, eddig egyiküknek sem „jött be”. Sokan mindenüket eladták, azután pedig kezdhettek mindent előről. Ez azonban még nem teszi kérdéssé, hogy az egész Újszövetség az Úr visszajövetelének ígéretére épül, vagyis enélkül nem áll meg.

A teremtésnek nincs alternatívája

Az apostol (a „szerző”) a teremtés bizonyosságával érvel. Az ellenfelek, tévtanítók nem vonták kifejezetten kétségbe a világ természetfeletti eredetét, hanem – jobb híján mondjuk így – valamiféle deista szemléletet képviseltek: Isten hagyta, hagyja, hogy a dolgok menjenek a maguk útján. A hit ellenségei azonban, különösen is az ún. felvilágosodás óta jól tudják, hogy ha meggyőzőnek tűnően magyarázzák a világból a világot, akkor már nincs is szükség az újszövetségi történetek, tanítások cáfolatára, ideért-

ve az Úr visszajövetelének ígérését. Minél mélyebbre merülünk az élő és élettelen világ kutatásában, az eredmények annál inkább a Teremtő után kiáltanak. Őt az idő nyújtásával nem lehet kikapcsolni, és kár ígéretek (8. vers) hivatkozni a mai többségi világ- és életkeletkezési modell alátámasztásához. Ami pedig a szintén említett özönvizet illeti, ezzel kapcsolatban is forrnak a pro és kontra érvekhez kapcsolódó indulatok.⁶ Az alapprobléma persze, amit mindig szem előtt kell(ene) tartanunk, hogy a világ felülről lefelé épül fel, akkor is, ha mi csak alulról felfelé tudjuk kutatni. Sok teológus is mintha nem gondolna erre, azaz „Isten szavára”...

Az új égnek és új földnek nincs alternatívája

Igénk szerint (is) rettenetes események előzik meg az Úr olyannyira várt visszajövetelét (dies irae). Ennek pontos forgatókönyvét persze ma sem érdemes felállítani, sem mai igénk, sem a Jelenések könyve alapján, hiszen úgymint csak utólag lehet majd pontosan tudni... Akármilyen kronológiát is követnek a rettenetes események, céljuk világos: az igazság, azaz az isteni igazság hiánytalan érvényesüléséhez a világ megújítására vagy mondjuk inkább így: új világra van szükség. Akárhogyan is fog történni, számunkra mindenképpen felfoghatatlan. El lehet rajta gondolkodni, hogy az emberek mennyire „segíthetnek be” (atomháború, egyéb pusztítás). A döntő viszont, hogy amint a jelenlegi világ létrejött, úgy az új ég és föld eljövetele is az Úr kezében volt, van, lesz. Addig pedig lássuk be: a földi élet folytatására nem „érdemes” „tömegesen” feltámadni (Szabó Dezső), és a végső feltámadásnak csak az isteni igazság érvényesülésével van „értelme” (Tamási Áron).

Az Isten szerinti életnek nincs alternatívája

Az ígélet bizonyosságára tekintve (és persze a beteljesüléséhez vezető út jellemzőinek ismeretében),

⁶ A világméretű özönvízzel kapcsolatos pro és kontra érvekről lásd pl. OARD é. n. Vö. pl. SZABADOS 2017 (és természetesen a sorozat előző négy részét is).

ahogyan a levél olvasóinak, úgy nekünk is csak egy választásunk van. Azaz minél inkább az Úr akara- ta szerint élünk, ahogyan a levél eleje részletezi. A levél címzettjei türelmetlenek voltak, az apostol (a „szerző”) viszont az Úr türelmét állítja szembe velük: az isteni időszámítás nem egyenlő a késle- késsel. (Lásd pl. Ady: „Néhány ezer évig tűr az Is- ten...”) Az ígéret beteljesülését pedig azzal „siettet- hetjük”, hogy Krisztust követve a mindenki számára teljes bizonyosságig is magunk mellett tudhatjuk őt.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 24,37–51 mellett Ézs 65,17–25-öt is ajánlott fel- olvasni és az igehirdetésben is mindkettőre utalni.

Ének

EÉ 494/495; 459

Illusztrációk

A mozgalmas, szerteágazó, felkavaró textus (tex- tus!) (és igehirdetés) után elcsendesedésként, sze- mélyes útravalóként javaslom:

Türelmet kérek tőled. In: Paul Roth: *Istennel mindig beszélhetünk. Elmélgedések*. Ford. Balás- sy László. Opus Mystici Corporis Verlag, Wien, 1978. 17. o.⁷

Ady Endre: *A Dies irae*⁸

Ady Endre: *Az Isten harsonája*⁹

Celanói Tamás: *Dies irae*¹⁰

Hafenscher Károly: *Ama nap a harag napja*¹¹

⁷ http://ppek.hu/omc-pdf/Paul_Roth_Istennel_mindig_besz_lhetunk_facsimile.pdf.

⁸ <https://www.magyarirok.hu/ady-endre/a/a-dies-irae>.

⁹ <https://www.magyarirok.hu/ady-endre/a/az-isten-harsonaja>.

¹⁰ <http://ketezer.hu/2015/07/celanoi-tamas-versek/>.

¹¹ *Evangélikus Élet*, 2008. november 9. <https://zope.lutheran.hu/ujsagok/evelet/archivum/2008/45/09>.

Szabó Dezső: *Feltámadás Makucskán*¹²

Tamási Áron: *Rendes feltámadás*¹³

Felhasznált irodalom

BALZ, Horst – SCHRAGE, Wolfgang 1985. *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Johannes und Judas*. Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen–Zürich. (Das Neue Testa- ment Deutsch 10.)

FORNBERG, Tord 1977. *An Early Church in a Pluralis- tic Society. A Study of 2 Peter*. CWK Gleerup, Lund.

HOMOKI Pál 2021. Egyszer élünk, egyszer halunk? *Kötőszó blog*, november 19. https://kotoszo.blog.hu/2021/11/19/egyszer_elunk_egyszer_halunk. (Megtekintés: 2024. augusztus 21.)

LILJE, Hanns 1955. *Die Petrusbriefe und der Judasbrief*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Bibelhilfe für die Gemeinde. Neutestamentliche Reihe 14.)

OARD, Michael J. é. n. A világot fenekestül felforgató özönvíz. Ford. Sebestyén Preska Ágnes. *Creation.com*, <https://creation.com/a-vilagot-fenekestul-felforgato-ozonviz-hu>. (Megtekintés: 2024. augusztus 21.)

RAFFAY Sándor 1903. Péter evangéliuma (fordítás és jegyzetek). *Theologiai Szaklap*, II. évf. 1. sz. 52–60. o. Web: http://epa.oszk.hu/02300/02360/00005/pdf/EPA02360_theologiai_szaklap_1903_01_052-060.pdf. (Megtekintés: 2024. augusztus 21.)

SARFATI, Jonathan 1998. The earth’s magnetic field: evidence that the earth is young. *Creation*, 20. évf. 2. sz. 15–17. o. Web: <https://creation.com/the-earths-magnetic-field-evidence-that-the-earth-is-young#planets>. (Megtekintés: 2024. augusztus 21.)

SCHREINER, Thomas R. 2003. 1, 2 Peter, Jude. Holman Re- ference, h. n. (The New American Commentary 37.)

SZABADOS Ádám 2017. Józanul az özönvízről (5). *Di- vinity blog*, február 26. <https://divinity.szabados-adam.hu/jozanul-az-ozonvizrol-5/>. (Megtekintés: 2024. augusztus 21.)

THIEDE, Carsten Peter 2005. *A titkos Péter-akták. Péter apostol nyomában*. Ford. Böröcz Enikő – Csokonai Anikó – Szegedi Eszter. Trivium Kiadó, Budapest.

WOODS, Guy N. 1991. *New Testament Epistles of Peter, John, and Jude*. Gospel Advocate Company, Nashville.

■ SZENTPÉTERY PÉTER

¹² <https://mek.oszk.hu/15300/15335/15335.htm>.

¹³ <https://mek.oszk.hu/01000/01093/html/04.htm>.

TARTALOM

Mécses a te igéd

BÖRÖNTE MÁRTA: *Össztánc szeretetben* 541

Tanulmányok

ŐSZ-FARKAS ERNŐ: *Egyházszakadások. Mintázatok és tanulságok* 543
SZŰCS KINGA: *Az apokaliptika nyelvezetének felbukkanása az ökológiai válságjelenségek leírásában* 557

Figyelő

Könyvrecenzió
KOVÁCS VIKTOR: *A mindenkinek szent város* 567
Krisztusban mindnyájan életre kelnek
RÉZ-NAGY ZOLTÁN: *In memoriam Donáth László (1955–2024)* 569
IVÁNYI GÁBOR: *Igehirdetés Donáth László (1955–2024) temetésén (Zsid 10,38–11,2.32–39)* 571

Az igehirdető műhelye

KOCSÁR-KOZMA ANETT: *Szentháromság ünnepe után 22. vasárnap (Mik 6,6–8)* 574
SZENTE-RÉTH KATALIN: *Bibliavasárnap (Ám 8,11–12)* 578
NAGY-SZABOLCS ROLAND: *Reformáció ünnepe (Mt 5,1–12)* 581
BUDAY ZSOLT: *Szentháromság ünnepe után 23. vasárnap (1Móz 18,20–33)* 585
CSERMELY PÉTER: *Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-)vasárnap (1Thessz 4,13–18)* 588
SZLAUKÓ-BOBÁL ORSOLYA: *Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja (2Thessz 1,3–10)* 592
SZENTPÉTERY PÉTER: *Az egyházi esztendő utolsó (örök élet) vasárnapja (2Pt 3,3–14)* 597

